

МІНІСТЕРСТВО
МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ

MINISTRY OF
FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK

EU4Recovery
ПОСИЛЮЄМО ГРОМАДИ В УКРАЇНІ

Фінансується
Європейським Союзом

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МОЛОДЬ В УКРАЇНІ

ДОСЛІДЖЕННЯ

Підготовлено дослідницькою агенцією Info Sapiens за ініціативи Міністерства молоді та спорту України і технічної та організаційної підтримки проєктів ПРООН «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні» (EU4Recovery) та «Підтримка громадянського суспільства та молоді», що реалізуються за фінансової підтримки Європейського Союзу та Уряду Данії.

Авторки: **Тетяна Костюченко, Інна Волосевич, Info Sapiens**

Рецензенти: **Ігор Гуцуляк, Даріна Солодова, Софія Пишнєва, Кім Маттіс, Дмитро Томенко, Вікторія Демідова**

Дизайн: **Павло Резніков**

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам чи упорядникам видання та не обов'язково відображають погляди Міністерства закордонних справ Данії, Європейського союзу, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, чи інших агентств ООН.

ЗМІСТ

Скорочення	4
Вступ	5
Методологія дослідження	8
Розділ 1.	
Сприйняття поточної ситуації	11
1.1. Життєві проблеми і цілі	12
1.2. Бачення професійного розвитку	24
1.3. Джерела інформації та інформаційні запити	30
1.4. Мова спілкування	32
Розділ 2.	
Втрати від війни й плани у зв'язку з повномасштабним вторгненням	35
2.1. Втрати від війни	36
2.2. Міграційні плани молоді в Україні	39
2.3. Міграційні плани молоді, яка виїхала за кордон	44
Розділ 3.	
Становище вразливих груп та прояви дискримінації	47
3.1. Стигматизація вразливих груп	48
3.2. Молодь та прояви дискримінації	49
3.3. Бар'єри та обмеження у різних сферах	51
Розділ 4.	
Бачення умов безпеки України	53
4.1. Завершення війни та умови миру	54
4.2. Зміцнення безпеки на міжнародній арені	56
4.3. Ставлення до російського контенту та культурного простору	56
Розділ 5.	
Участь молоді у громадському та політичному житті	59
5.1. Залучення до волонтерства	60
5.2. Громадська та політична активність	63
5.3. Поінформованість і залучення до діяльності молодіжних центрів	69
Розділ 6.	
Сприйняття процесів відновлення	73
6.1. Розуміння відновлення і пріоритетності різних сфер у контексті відбудови	74
6.2. Готовність долучатися до процесу відновлення	74
Висновки і рекомендації	77
Додаток 1. Етичні засади дослідження та заходи безпеки	83

СКОРОЧЕННЯ

ВЛК	військово-лікарська комісія
ВПО	внутрішньо переміщені особи
ГІ	глибинні інтерв'ю
ЄС	Європейський Союз
ЗВО	заклад вищої освіти
ЗСУ	Збройні Сили України
ІПР	індивідуальна програма реабілітації
ЛГБТІК+	лесбійки, геї, бісексуали/ки, трансгендери, інтерсекс, квір
ЛЖВ	люди, які живуть із ВІЛ
МСЕК	медико-соціальна експертна комісія
РФ	Російська Федерація
УБД	учасник/ця бойових дій
ФГД	фокус-групові дискусії
ЦВК	Центральна виборча комісія

ВСТУП

Дослідження, проведене дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Програми розвитку ООН та Міністерства молоді та спорту України за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Данії та Європейського Союзу, здійснено в межах щорічних заходів із вивчення становища молоді, які ініціюються Міністерством молоді та спорту України з 2015 року. Ці дослідження охоплюють соціально-економічне становище молоді, її цінності та уподобання¹. У межах чергової хвилі дослідження, зосередженої на питаннях впливу повномасштабного вторгнення, наприкінці 2022 року вивчалися наслідки війни для молоді. Окрім негативних ефектів і втрат, дослідження також показало піднесення патріотизму серед молоді, зростання громадянської активності та єдність у баченні майбутнього країни.

Для відстеження змін під впливом війни у травні-червні 2024 року було проведено нову хвилю дослідження, спрямовану на визначення динаміки змін у настроях молоді та окреслення рекомендацій щодо ефективнішої підтримки молоді та залучення її до процесу відновлення країни. Зокрема, дослідження охопило такі питання:

1. Як молоді люди сприймають поточну ситуацію, зокрема в контексті економічних можливостей, освіти, охорони здоров'я, інформаційних та комунікаційних технологій?
2. Які прагнення та занепокоєння мають молоді люди у зв'язку зі змінами в їхньому поточному способі життя?
3. Які рішення ухвалюють молоді люди щодо міграції в межах України та за кордон у пошуках кращих можливостей?
4. Яким є становище вразливих груп, які можуть зазнавати дискримінації та з більшою імовірністю стикаються з гострою соціальною, економічною, громадянською нерівністю і насильством?
5. Які чинники, на думку молодих людей, сприяють підвищенню стабільності в суспільстві?
6. Як молоді люди бачать свою роль та роль інших у процесі державного відновлення?

Під час аналізу даних важливо враховувати, що дослідження проводилось на третьому році повномасштабного вторгнення Росії. За даними ООН, від 24 лютого 2022 року до червня 2024 року внаслідок воєнних дій загинуло щонайменше 11 284 цивільних осіб, ще близько 20 000 були поранені. Станом на серпень 2024 року кількість українських біженців у Європі становить майже 6,2 млн осіб. Чисельність внутрішньо переміщених осіб залишається на рівні близько 3,5 млн, що відповідає показникам попереднього року.

Станом на 1 січня 2022 року в Україні проживали 9 969 315 молодих людей віком від 14 до 35 років, що становило 24,3% від загальної чисельності постійного населення країни. Серед них частка молодих чоловіків становила 51,3% (5 112,3 тис. осіб), а молодих жінок – 48,7% (4 857,0 тис. осіб)².

Порівняно з попередньою хвилею дослідження демографічна структура групи українців, які залишили країну через повномасштабне вторгнення, суттєво змінилася. Найбільше переміщених осіб отримали тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу, а також у низці інших європейських держав. Цей правовий статус, чинний до березня 2026 року, надає право на проживання в приймаючій країні, доступ до базових медичних послуг, освіти та ринку праці. Питання соціального захисту (зокрема виплат) кожна країна вирішує окремо на національному рівні.

¹ Звіт доступний за посиланням: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/vplyv-viyny-na-molod-v-ukrayini>

² Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 року, https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf

Молодь становить 36% тієї групи громадян України, які наразі користуються тимчасовим захистом в ЄС. Найбільша частка молоді станом на квітень 2024 р. зафіксована в Румунії (51%).

З моменту проведення попередньої хвилі дослідження кількість молодих осіб (віком 14–35 років) з України в ЄС зростає на 166 тис. осіб (на 14% порівняно з груднем 2022 р.), з них 119 тисяч – у Німеччині. Відплив молоді фіксується у Чехії та у Польщі (в останньому випадку ідеться про молодих жінок).

Таблиця 1.

Кількість молоді з України, яка користується тимчасовим захистом у Європейському Союзі, квітень 2024 р.³

	Молодь 14–35 років			14–17 років			18–35 років		
	Разом	Ж	Ч	Разом	Ж	Ч	Разом	Ж	Ч
ЄС–27 (без даних з Угорщини), у т.ч.:	1 383 855	827 285	555 715	323 570	146 700	176 680	1 060 285	680 585	379 035
Німеччина	416 985	242 830	173 355	102 750	49 360	53 200	314 235	193 470	120 155
Польща	315 175	196 220	118 955	94 760	38 745	56 015	220 415	157 475	62 940
Чехія	132 130	71 990	60 135	25 430	10 950	14 480	106 700	61 040	45 655
Іспанія	68 040	42 600	25 445	12 580	6 160	6 420	55 460	36 440	19 025
Італія	49 225	34 810	14 385	12 220	6 100	6 120	37 005	28 710	8 265
Румунія	51 550	26 520	25 030	8 110	3 820	4 290	43 440	22 700	20 740

Таблиця 2.

Динаміка зміни кількості молодих осіб з України, які користуються тимчасовим захистом у Європейському Союзі, грудень 2022 р. та квітень 2024 р.⁴

	Молодь 14–35 років			14–17 років			18–35 років		
	Разом	Ж	Ч	Разом	Ж	Ч	Разом	Ж	Ч
ЄС–27 (без даних з Угорщини), у т.ч.:	14%	3%	37%	10%	2%	19%	15%	3%	48%
Німеччина	40%	28%	60%	35%	31%	39%	42%	28%	72%
Польща	6%	-4%	27%	11%	-3%	24%	3%	-5%	30%
Чехія	-17%	-28%	3%	-27%	-35%	-19%	-14%	-27%	13%
Іспанія	32%	24%	47%	16%	12%	21%	36%	27%	58%
Італія	14%	5%	42%	17%	15%	20%	13%	3%	64%
Румунія	71%	47%	107%	42%	38%	46%	78%	49%	127%

Найбільший відсотковий приріст зафіксовано в Румунії (71%), Німеччині (40%) та Іспанії (32%). Приріст відбувався переважно за рахунок молодих чоловіків (37% порівняно з 3% жінок). Примітно, що активніше кількісне зростання зафіксоване у групі чоловіків віком 18–35 років (48%), але молоді чоловіки старшого шкільного віку також виїжджали (приріст на 19%).

Серед української молоді в ЄС жінки становлять більшість (60%), однак у віковій групі 14–17 років частка чоловіків досягла 55%.

³ Євростат, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytspm__custom_13491076/default/table?lang=en

⁴ Євростат, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytspm__custom_13491076/default/table?lang=en

Початок повномасштабної війни спричинив у 2022 році так званий «ефект згуртування навколо прапора» – зростання підтримки державної влади на тлі екзистенційної загрози. Проте з часом цей ефект має тенденцію до повільного зниження⁵, що й було зафіксовано в опитуваннях громадської думки. Якщо у 2022 році показники позитивного ставлення до влади, оцінки країни та економічні очікування⁶ зросли, то з плином часу спостерігається спад цих настроїв.

Навесні та на початку літа 2024 року суспільні настрої суттєво погіршувалися. Таке погіршення пояснюється низкою чинників:

- ✓ несправдженням високих очікувань від контрнаступу у 2023 році;
- ✓ посиленням мобілізації в Україні;
- ✓ втомою суспільства від затяжної війни;
- ✓ погіршенням ситуації з електропостачанням;
- ✓ побоюваннями щодо економічного становища.

Як і у попередній хвилі, дослідження зосереджувалося на молоді в усіх регіонах України та за кордоном, а також на таких групах, як:

- ✓ молодь із інвалідністю;
- ✓ ромська національна меншина;
- ✓ внутрішньо переміщені особи (ВПО);
- ✓ українські біженці за кордоном;
- ✓ молодь у сільській місцевості;
- ✓ ветерани, які брали участь у бойових діях після 24 лютого 2022 року і нині демобілізовані.

⁵ Kizilova, K., Norris, P. «Rally around the flag» effects in the Russian–Ukrainian war. *Eur Polit Sci* 23, 234–250 (2024). <https://doi.org/10.1057/s41304-023-00450-9>

⁶ Індекс споживчих настроїв. Джерело: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=320>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження складається з двох компонентів: кількісного та якісного. Польовий етап дослідження провела дослідницька агенція Info Sapiens у травні–червні 2024 року (попередня хвиля: листопад 2022 – січень 2023 року).

Кількісний компонент передбачав опитування молоді на території, підконтрольній Україні, та за кордоном.

Опитування проводилося методом CAPI (особисті інтерв'ю з використанням комп'ютера, computer-assisted personal interviews).

Для зручності сприйняття значення на графіках заокруглені до цілих чисел.

КІЛЬКІСНИЙ КОМПОНЕНТ: ОПИТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Вибірка молоді на території, підконтрольній уряду України, охопила 2000 респондентів/ок віком 14–34 роки. Польовий етап опитування тривав з 10 травня до 8 червня 2024 року, збір даних проводився методом інтерв'ю віч-на-віч вдома у респондента/ки. Вибірка репрезентує населення України у віці 14–34 роки за статтю, віком (14–23 та 24–34 років), областю та розміром населеного пункту довоєнного проживання за даними Державної служби статистики України станом на 1 січня 2022 року⁷.

Рис. 1.
Мапа України

Опитування не охоплює **такі** категорії населення:

- ✓ мешканців АР Криму, Севастополя, Донецької, Луганської, Херсонської областей і районів Запорізької, Харківської та Миколаївської областей, що перебувають на окупованих Російською Федерацією територіях⁸;
- ✓ населення, яке проживає в Чорнобильській зоні відчуження;

⁷ Останні доступні дані.

⁸ Населені пункти визначаються як підконтрольні чи непідконтрольні Уряду України відповідно до Наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій №309, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#n7>

Фото: Freerik

- ✓ осіб, які проходять військову службу;
- ✓ ув'язнених;
- ✓ осіб, які проживають у гуртожитках;
- ✓ бездомних.

Вибірка зіставна з вибіркою аналогічних опитувань 2023 року (польовий етап якого проводила дослідницька агенція Info Sapiens) і 2021 року⁹ (проведеного ТОВ «Форсервіс Юа Сейлз» на замовлення Міністерства молоді та спорту) за макрорегіоном та розміром населеного пункту довоєнного місця проживання, статтю та віком.

Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,2%.

КІЛЬКІСНИЙ КОМПОНЕНТ: ОПИТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА КОРДОНОМ

Польовий етап тривав з 20 травня до 8 червня 2024 року, опитано 436 молодих людей віком 14–34 роки, які виїхали за кордон через повномасштабне вторгнення РФ, методом розсилки смс-повідомлень на номери українців, які перебувають за кордоном. У 2024 році для побудови вибірки (квот за країнами перебування) було використано дані УВКБ ООН станом на квітень-травень¹⁰ 2024 щодо розподілу українських біженців за країнами. У 2023 році опитування молодих біженців проводилося з використанням квот за країнами перебування за даними мобільного оператора «Київстар» щодо тих, хто виїхав після 24 лютого 2022 року, перебував за кордоном понад місяць і не повернувся, станом на грудень 2022¹¹. Максимальна похибка вибірки опитування молодих біженців становить 4,7%.

⁹ Джерело: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/rezylt/molod2021.pdf

¹⁰ Для різних країн різні дати отримання даних.

¹¹ До 2022 р. розподіл користувачів «Київстар» за регіонами, статтю і віком незначуще відрізнявся від загального населення, тому автори дослідження (разом із експертами Центру економічної стратегії, які брали участь в розробці методології репрезентативного опитування біженців) ухвалили рішення екстраполювати дані «Київстар» на всіх біженців. На момент затвердження методології опитування біженців багато українців виїжджали через тривалі вимкнення електрики, які почалися в листопаді 2022 р., а процес реєстрації біженців у деяких країнах (наприклад, в Німеччині) міг тривати багато місяців, тому автори дослідження припустили, що статистика мобільного оператора краще відображає ситуацію на той момент. Станом на 2024 р. міграційні потоки і збір статистики стабілізувались, тому під час другої хвилі було використано статистику УВКБ ООН.

ЯКІСНИЙ КОМПОНЕНТ

Проведено по 2 фокус-групові дискусії (ФГД) з молодими людьми з таких категорій:

- ✓ ВПО;
- ✓ мешканці сільської місцевості;
- ✓ молоді люди з інвалідністю;
- ✓ роми;
- ✓ молодь, яка виїхала за кордон;
- ✓ ветерани, які брали участь у бойових діях після 24.02.2022 р. і нині демобілізувалися.

Загалом було проведено 12 ФГД. 10 ФГД проводилися онлайн протягом липня 2024 року, в кожній брали участь по 6–8 учасниць/учасників. 2 ФГД з ромами були проведені в Закарпатській області офлайн. Також було проведено два додаткові глибинні інтерв'ю з ветеранками.

У звіті наведено цитати з ФГД із зазначенням відповідної групи молоді.

ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

На момент опитування точний обсяг генеральної сукупності молодих людей віком 14–34 років не був відомий і значно відрізнявся від цифри на початок року, зокрема через виїзд частини молоді за кордон після початку повномасштабного вторгнення. Для розрахунку вибірки були використані останні доступні дані від Державної служби статистики України за січень 2022 р. (параметри вибірки контролювалися за місцем проживання до повномасштабного вторгнення). Окрім молоді за кордоном, до вибірки основного опитування не потрапили молоді люди, які після 24 лютого 2022 року вступили до лав ЗСУ, а також ті, хто проживає у районах, що перебувають під тимчасовим військовим контролем РФ.

Опитування проводилося в умовах постійних відключень електроенергії в Україні, частота яких суттєво знизилася вже після завершення дослідження.

У фокус-групових дискусіях національні меншини (як одна з вразливих груп) представлені тільки ромською спільнотою, яка є однією з найбільш дискримінованих¹².

Частину запитань із цього річного опитування неможливо порівняти з попередньою хвилиною дослідження, оскільки вони були поставлені вперше.

¹² Джерело: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/launch-of-the-report-systemic-mapping-of-national-responses-to-hate-speech-in-ukraine>

Фото: Артем Познанський / ПРООН в Україні

Розділ 1.

СПРИЙНЯТТЯ ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ

1.1. ЖИТТЄВІ ПРОБЛЕМИ І ЦІЛІ

Станом на червень 2024 року, через 2,5 роки після початку повномасштабного вторгнення, 42% молоді в Україні найбільше турбує питання здоров'я – як власного, так і близьких. Серед інших важливих викликів – відсутність грошей (31%), нестача вільного часу (26%), питання фізичної безпеки (26%), психічного здоров'я (25%), можливостей для самореалізації (23%), а також обов'язкова військова служба (20%).

Натомість для української молоді за кордоном на перший план вийшли питання психічного здоров'я, які турбують більшість респондентів (61%). Наступними за важливістю є проблеми здоров'я (49%), фізичної безпеки (31%), негативного впливу ЗМІ та соціальних мереж (30%), браку можливостей для самореалізації (27%), нестачі коштів (26%), переміщення за кордон членів сім'ї, близьких через війну (26%).

1.1.1. ПИТАННЯ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Здоров'я – як власне, так і близьких – стало однією з найактуальніших проблем: у 2021 році цим переймалися 35% респондентів, а надалі цей показник стрибнув до пікових 50% у 2023 році. У 2024 році відповідна цифра дещо знизилася – до 42%, однак тема здоров'я залишається найважливішою для молоді в Україні. Жінки турбуються про здоров'я, своє і близьких, більше (48%), ніж чоловіки (36%). Ця різниця також простежується в питанні доступу до якісних медичних послуг (ним переймаються 18% жінок і 12% чоловіків).

Занепокоєння щодо здоров'я є другим за значущістю питанням для української молоді, яка проживає за кордоном (47% у 2023 році, 49% у 2024 році). Водночас питання доступу до якісних медичних послуг актуальніше для цієї категорії, ніж для її ровесників в Україні (20% молоді за кордоном проти 15% в Україні). Тож можна припустити, що, попри безкоштовний доступ до медицини в країнах ЄС для переміщених осіб з України, існують і певні додаткові труднощі. Спеціалізовані дослідження вказують на такі перешкоди, як мовний бар'єр, тривале очікування та відмінності у медичних протоколах¹³.

[Перекладено з російської] До лікаря потрапити – це велика проблема. Всюди терміни, потрібні очікування довгі. [...] Операції у Німеччині, я вважаю, роблять добре. [...] Але якщо справа стосується легких захворювань, наприклад застуди чи грипу, то треба дочекатися терміну та лікаря. [...] І в них все лікується лимоном, водою та «Ібупрофеном» (жінка, яка виїхала за кордон).

Також важливою проблемою є висока вартість приватних медичних послуг. У прикордонних з Україною країнах набули поширення онлайн-консультації з українськими лікарями та «медичний туризм»: люди повертаються в Україну для проходження медичних процедур або закупівлі ліків¹⁴.

Хоча питання доступу до медичних послуг набуває дедалі більшої актуальності з віком, воно також є важливим для молоді, особливо для тих, хто має дітей. Серед молодих жінок та чоловіків за кордоном, як і в Україні, спостерігаються певні відмінності у ставленні до здоров'я (це питання актуальне для 50% жінок та 48% чоловіків). Ще більше це проявляється у питанні доступу до медичних послуг (22% жінок та 13% чоловіків).

Учасники та учасниці фокус-груп часто згадували негативний досвід звернення до комунальних медичних закладів в Україні та неможливість звернення до приватних клінік через високу вартість послуг.

До лікарів потрапити просто зараз нереально. У нашій центральній районній лікарні одразу і проходять ВЛК, і сидять люди в черзі. Це нереально. Якщо ти йдеш до лікаря, навіть до того самого офтальмолога, там люди сидять по тижню в черзі, тому що там нереально попасти. Тобто до спеціаліста потрапити нереально (чоловік із сільської місцевості).

¹³ Poland – Multi-Sector Needs Assessment: Protection Challenges for Refugees from Ukraine, February 2024, https://reliefweb.int/attachments/7fa6edfa-a1b7-45de-b583-6ef72a2692c1/MSNA_2023_Protection_CP_MHPSS_Health_final.pdf

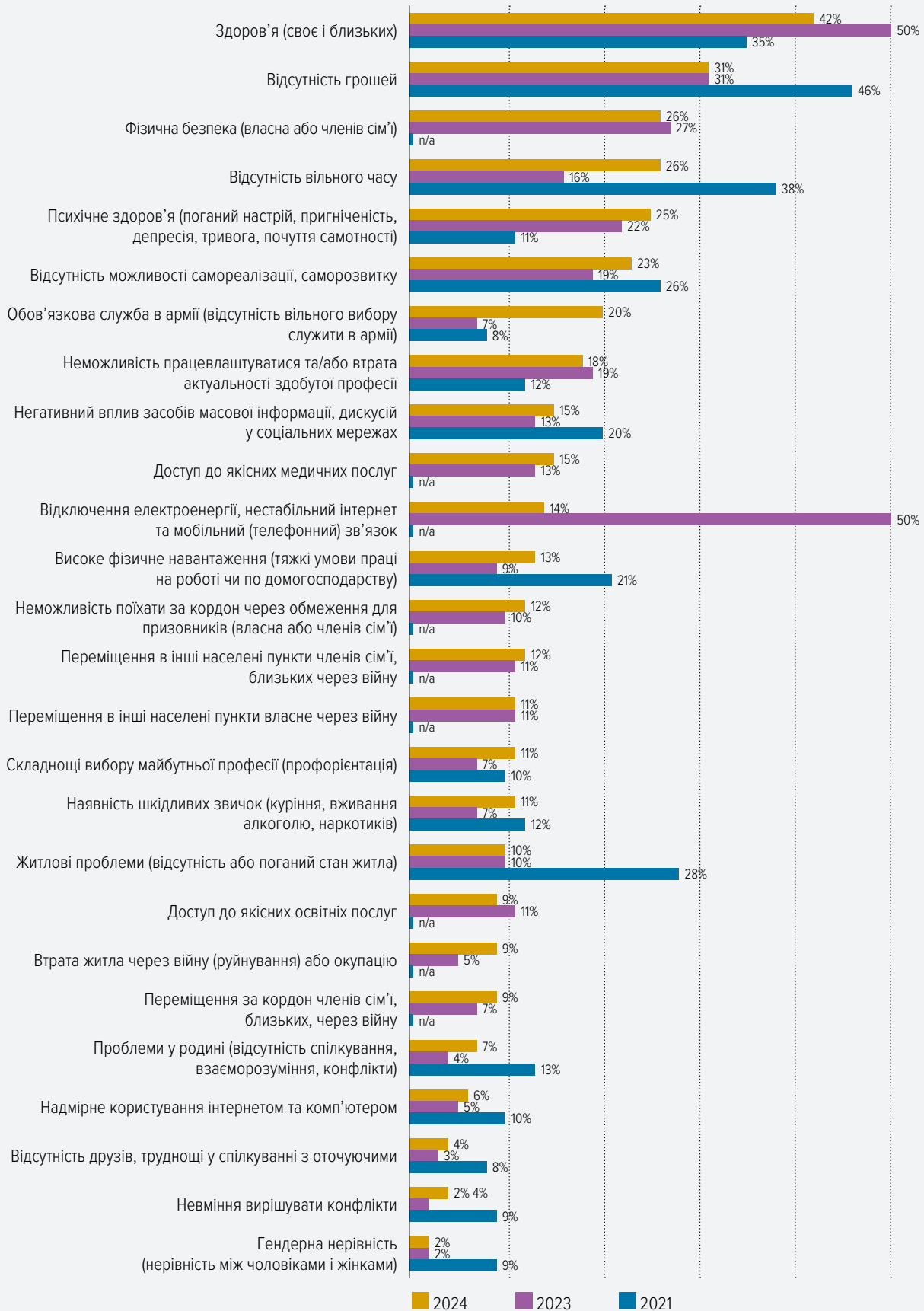
¹⁴ Станом на перше півріччя 2024 року до 47% опитаних (особисті інтерв'ю) українців, які перебувають у Польщі як переміщені особи, заявляють, що вдавалися до такої практики. IRC Protection Monitoring Report: April–June 2024, <https://reliefweb.int/attachments/ea20c4f8-ad02-4bab-ad4f-901a81568d2c/Report%20PM%20Q2%20IRC.pdf>

Рис. 2.

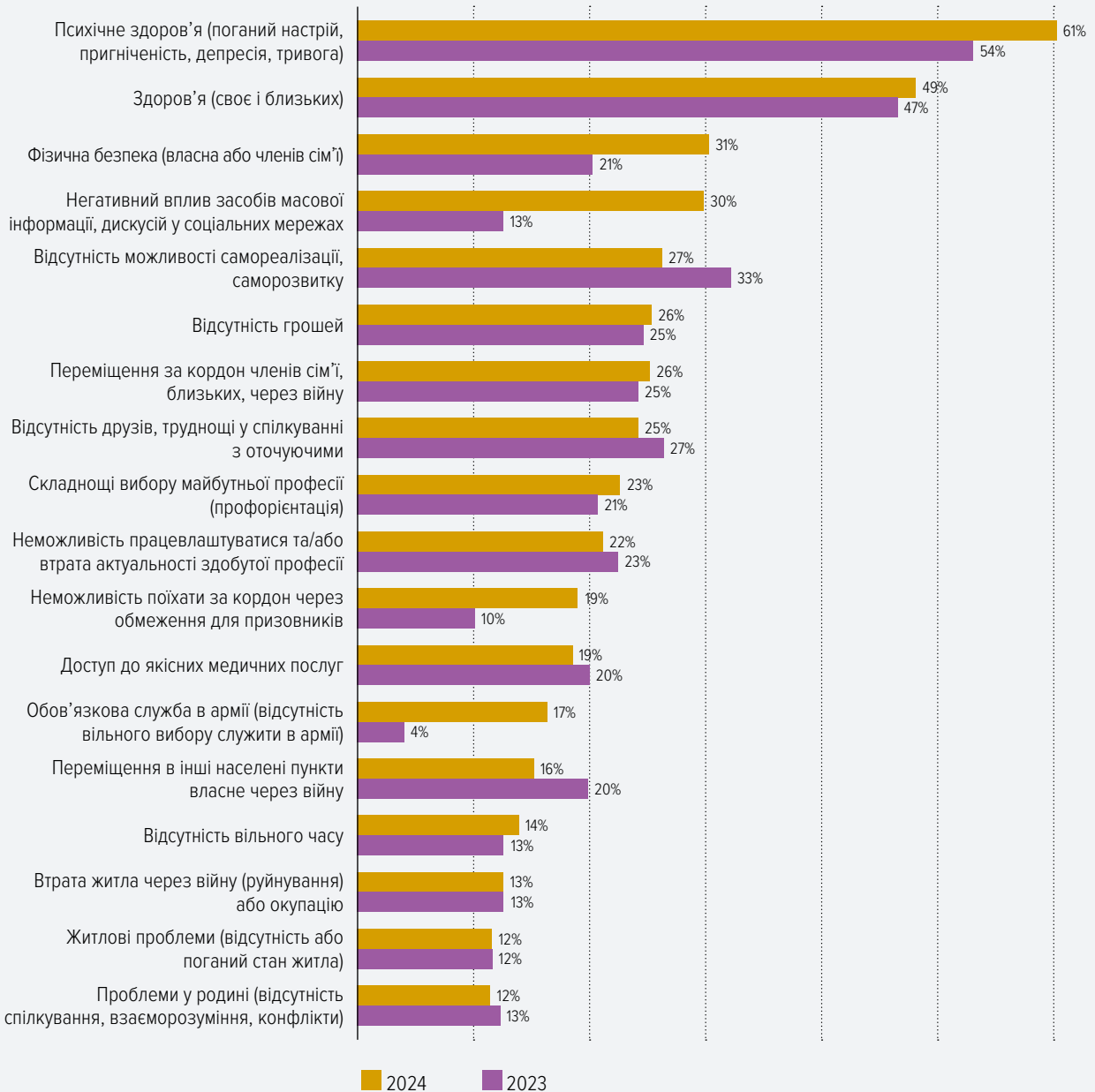
Розподіл відповідей на запитання «Які особисті проблеми турбують вас найбільше сьогодні?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Примітка: можна було вибрати всі слушні варіанти.

Рис. 3.

Розподіл відповідей на запитання «Які особисті проблеми турбують вас найбільше сьогодні?» (опитування молоді, яка виїхала за кордон)

Примітка. 2023 р.: N = 405, 2024 р.: N = 436; молодь, яка виїхала за кордон; можна було вибрати всі слушні варіанти; на графіку не відображено варіанти, які обрали 9% і менше респондентів.

Опитування також виявило зростання актуальності питання інклюзії – у зв'язку зі збільшенням під час війни кількості людей з інвалідністю. Молодь із інвалідністю та ветерани зазначали, що в Україні потрібно змінювати ставлення до таких осіб, адже багато ветеранів повертаються з пораненнями і потребують реабілітації та інтеграції у суспільство.

Також виникають складнощі з бюрократичними процесами, зокрема щодо оформлення документів у пенсійних, соціальних та медичних структурах. Хоча законодавство передбачає безстрокове продовження довідок під час війни, на місцях досі вимагають оновлення кожні два роки.

Бюрократія з документами різними: пенсійні, соцзахисти, медичні структури, наші МСЕКи. За законодавством, наприклад, термін довідки ІГР під час війни продовжується безстроково. Вони на місцях вимагають її знову щодва роки. Тобто закон в одну сторону, вони – в іншу (жінка з інвалідністю).

Ветерани також стикаються з труднощами під час оформлення документів.

“ Дуже важко подати документи на пенсійне і соціальне забезпечення. Я сам бігав близько чотирьох місяців. Кожен день папери носиш. Але, дякувати богу, я зміг добитись – зараз на пенсії. З УБД мені було легше, бо я мав його раніше. Отримую пенсійне забезпечення одноразово, але теж пройшло дуже багато часу – пів року після того, як подав документи. Пенсія через три місяці. І зараз те саме питання – це ВЛК, МСЕК. Рік уже зараз доходить – у жовтні буде вже рік – і знову це все треба буде повторно проходити (чоловік-ветеран).

І надалі не втрачають високої актуальності питання особистої фізичної безпеки. 26% молодих людей стурбовані фізичною безпекою, у 2023 цю відповідь обрали 27%. Серед молоді, яка виїхала за кордон, суттєво більша частка непокоїться через фізичну безпеку (свою і близьких) (показник зріс із 21% до 31%). Найімовірніше, йдеться про хвилювання через фізичну безпеку близьких, які залишилися в Україні¹⁵; це припущення підтверджують результати фокус-групових дискусій із молоддю за кордоном.

“ Напевно, найбільша проблема – це те, що батько зараз лишається в Україні. Він ще й військовий. І постійно ти думаєш, як там. І ситуація ніколи не буває постійною. Тобто там один день може бути все спокійно, на інший день там обстріли (жінка, яка виїхала за кордон).

У мене є найкращий друг, він наразі проживає в Мелітополі. Звичайно, що йому потрібно там і російський номер було робити, і російський паспорт, і взагалі ця вся обстановка дуже давила. Україну він підтримує. Бувають такі ситуації, що він може вийти в місто, і до нього може підійти якийсь військовий і сказати: «Покажи свій телефон. А що ти там, з ким переписуєшся? Кого підтримуєш, кого не підтримуєш?» І, звичайно, це дуже складно. Він планує виїжджати з міста, коли йому там виповниться десь 18 років. Але вже у нього були знайомі, які планували виїжджати, – їх по декілька днів тримали на кордоні і просто не випускали. Були знайомі, які пропали безвісти, і незрозуміло, що з ними. А були знайомі, серед яких хтось виїхав, хтось там залишився. І я не знаю, що з ними сталося (жінка, яка виїхала за кордон).

Майже на кожній фокус-груповій дискусії молоді люди порушували питання фізичної безпеки у своєму населеному пункті.

“ Немає куди взагалі сходити, навіть парки – страшно туди йти, тому що незрозуміло, що там: то «лепестки», то ще щось, незрозуміло, чи все знайшли. Так само, як і в річках. Недавно у нас в області дев'ятирічний хлопчик потонув – теж у зв'язку з цим: на щось наткнувся в річці, і воно вибухнуло просто. Тому страшно (чоловік із інвалідністю).

Розумію прекрасно, що ми прикордонне місто. Останній тиждень літає над містом «шахед». У мене особисто вчора над будинком збивали... буквально в п'ятистах метрах збивали (чоловік із сільської місцевості).

1.1.2. ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

Погіршення психічного здоров'я – неминучий наслідок війни. В Україні наразі важко точно оцінити розповсюдженість таких порушень, зумовлених повномасштабним вторгненням, а також передбачити їхній вплив у довгостроковій перспективі. Однак усвідомлення та вчасне розпізнавання симптомів психічних розладів є критично важливим для своєчасного реагування. Протягом 1,5 років між двома хвилями дослідження відбулися значні зміни в сприйнятті молоддю важливості психічного здоров'я та своєчасного звернення за професійною допомогою і підтримкою.

Серед молодого населення України занепокоєння щодо психічного здоров'я зростає з кожним роком: у 2024 році кількість молодих людей, які переймаються цим питанням, сягнула 25% (порівняно з 22% у 2023 році та 11% у 2021 році). Ця проблема більш актуальна серед жінок – 28% проти 22% у чоловіків.

¹⁵ Згідно з даними дослідження «Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення» (с. 34), проведеного Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії в січні 2024 року, звіт доступний за посиланням: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/refugees_wave_three.pdf

Також вона залишається однією з ключових для української молоді за кордоном, де у 2024 році рівень занепокоєння зріс до 61% (з 54% у 2023 році). За даними спеціалізованих досліджень, основними чинниками виступають брак інтеграції, відсутність україномовних психологів¹⁶ та, ймовірно, розрив традиційних соціальних контактів, що може справляти найбільший вплив. Так, 25% молоді за кордоном (порівняно з 4% в Україні) зазначають, що потерпають від браку друзів та труднощів у спілкуванні з оточуючими. У віковій групі 14–19 років цей показник сягає аж 33%. Істотним чинником тут слугує недостатнє володіння мовою країни перебування, що перешкоджає вільному спілкуванню з однолітками¹⁷.

Поруч із багатьма іншими чинниками, такими як погіршення матеріальних та житлових умов, відчуття самотності, стрес через відмінності в освітніх системах тощо, потужним джерелом стресу є сам факт переїзду за кордон¹⁸. Багато молодих людей зізнаються, що сумують за домом, але не впевнені, чи зможуть повернутися до рідного міста. Розлука з близькими, які залишаються далеко, також негативно впливає на психічне здоров'я. Це підтверджують результати фокус-групових дискусій із молоддю, яка виїхала за кордон.

Через те, що ми розділилися, трішечки тяжкувато, бо мама хоче, щоб батько приїхав. Він збирається прилетіти на місяць, на канікули. Не вивозять трошки батьки роз'єднання, скажімо так, тяжкувато їм в ментальному плані. І коли я це слухаю, це теж трішки дає по голові (чоловік, який виїхав за кордон).

У мене є подруга, у якої вмер батько, коли вона вже була у Німеччині, і вона намагалася вчинити самогубство. Це також впливає на ментальне здоров'я (жінка, яка виїхала за кордон).

Крім того, молодь за кордоном відзначила різке посилення негативного впливу ЗМІ та соціальних мереж (показник зріс із 11% у 2023 році до 30% у 2024 році). Для порівняння: в Україні відповідний показник змінився значно менше – з 13% у 2023 році до 15% у 2024 році. Можливо, на загальний психічний стан української молоді за кордоном суттєво впливає постійне відстежування новин з України і неможливість самостійної верифікації отриманого контенту.

Під час майже всіх фокус-групових дискусій молоді люди зазначали, що повномасштабне вторгнення негативно вплинуло на їхнє здоров'я. Зокрема, учасники вказували на постійний стрес, який позначився на ментальному здоров'ї та загальному самопочутті. Серед основних наслідків названі: компульсивне переїдання та збільшення ваги (що в майбутньому може підвищити ризик серцево-судинних захворювань, діабету тощо) або, навпаки, втрата апетиту та небажання їсти. Також відзначалося зловживання алкоголем як спосіб зняття стресу. Відповідно до кількісного опитування, у 2024 році рівень занепокоєння щодо шкідливих звичок зріс з 7% до 11%. Водночас зросла і стурбованість високим фізичним навантаженням (важкими умовами праці на роботі чи вдома): про це повідомили 13% респондентів порівняно з 9% у 2023 році.

У Харкові досить часто прилітає кудись безпосередньо в місті. І на людей це впливає: у них починаються проблеми з менталкою, починає їхати трохи дах. Це дуже складно. Нещодавно був приліт по одному з госпіталів. І моя знайома була поруч. Ішла по дорозі й буквально переступала через трупи. Я собі такого уявити не можу. І я уявляю, наскільки це складно морально. І таке відбувається постійно (жінка ВПО).

У мене такий психоз із початку повномасштабного вторгнення (жінка з інвалідністю).

У мене вкрай погіршився моральний стан, повна апатія (жінка ВПО).

Я після початку війни почала набагато більше їсти. Тому погладшала десь на кілограмів 20. Бо ситуація впливає на голову і на бажання їсти також (жінка, яка виїхала за кордон).

¹⁶ Потреби осіб з України, які були вимушені виїхати за кордон через війну: Звіт за результатами дослідження у Польщі, Данська рада у справах біженців, Варшава, 2023, https://pro.drc.ngo/media/ocnf5spd/needs-assessment-report-ua_final_ext.pdf

¹⁷ IRC Child Protection Monitoring Report: September–December 2023, <https://www.rescue.org/sites/default/files/2024-05/CP%20Monitoring%20Report%202%202024%20IRC%20Poland.pdf>

¹⁸ Там само.

Як і молодь за кордоном, молоді внутрішньо переміщені особи під час фокус-групових дискусій повідомляли про труднощі із налагодженням дружніх і приятельських зв'язків у новому місці перебування – у школі, на роботі (ішлося як про стосунки з колегами, так і про складнощі з пошуком клієнтів серед тих, хто працює в сфері послуг).

Те, що не зустрінеш тих людей, яких любиш; що не побачиш своє місто таким, з якого виїжджав, – ось що турбує найбільше. З усім рештою можна впоратися (жінка ВПО).

Подекуди респонденти згадували й новонабуті звички, корисні для фізичного і ментального здоров'я (наприклад, медитацію або регулярні фізичні вправи).

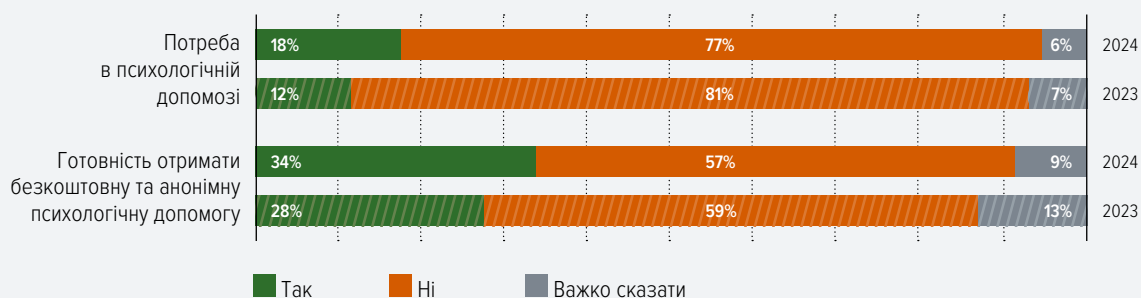

Я почав приділяти більше уваги спорту. Спочатку ходив у парках на майданчики, турніки та бруси. А зараз став ходити саме у зал. Думаю ще записатися у кілька спортивних секцій, щоб стати більш сильним та підготовленим до того, що може бути надалі (чоловік із інвалідністю).

Потреба психологічної допомоги. Попри загострення й поширення психологічних проблем лише 18% респондентів визнають, що їм потрібна психологічна допомога. Варто зазначити, що з 2023 року цей показник збільшився (з 12%), тобто через 1,5 роки молодь більш схильна визнавати потребу в психологічній допомозі. Закономірно зросла готовність отримувати безкоштовну психологічну допомогу: тепер по неї звернулися би 34% молодих людей, тоді як у 2023 році таких було 28%. Загалом поширеність проблем із психічним здоров'ям, можливо, недооцінена, бо респонденти соромляться їх визнавати або недостатньо їх усвідомлюють.

Рис. 4.

Розподіл відповідей на запитання «Як вам здається, чи потрібна вам психологічна допомога? Якби ви могли отримати безкоштовну та анонімну психологічну підтримку, то чи звернулися б по неї?»

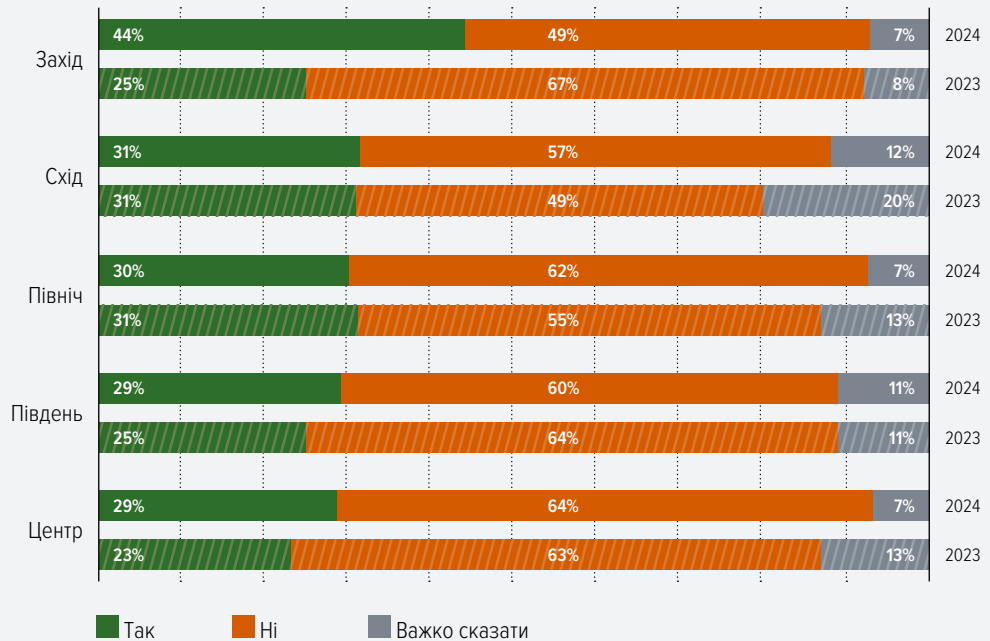
Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

У цьому питанні зафіксовані відмінності у відповідях молоді з різних регіонів: найбільше потребують психологічної допомоги ті, хто до повномасштабного вторгнення проживав у східному або південному регіонах: 24% у східному (13% у 2023 р.) та 21% у південному (16% у 2023 р.). Окрім усього іншого, це можна пояснити проживанням у районах, через які наступали російські війська чи які були під тимчасовим військовим контролем РФ або розташовані близько від зони бойових дій. Також за останні 1,5 роки атаки на населені пункти східного і південного макрорегіонів не зменшилися, тож очікувано зросла частка молодих людей, які вказують на потребу в психологічній допомозі. Серед молоді з центрального і західного регіонів потребу в психологічній допомозі визнають майже удвічі менше респондентів (13% та 11% у 2024 році і 12% та 7% у 2023 році відповідно).

Однак молодь із західного регіону, на відміну від молодих людей зі східного чи південного регіонів, виявляє значно більшу готовність отримати психологічну підтримку, якщо вона буде безкоштовною та анонімною: 44% у західному регіоні проти 31% і 29% у східному та південному регіонах відповідно. Одне з можливих пояснень такого стану речей – той факт, що саме цей регіон прийняв основний потік ВПО з інших регіонів, наближених до зони активних бойових дій. Відповідно, у західних областях за останні 1,5–2 роки запрацювали чимало програм місцевих і міжнародних НДО, спрямованих на підвищення обізнаності населення щодо отримання психологічної допомоги.

Рис. 5.

Розподіл відповідей на запитання «Якби ви могли отримати безкоштовну та анонімну психологічну підтримку, то чи звернулися б по неї?» за регіонами

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

1.1.3. МАТЕРІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ І ДОСТУП ДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Майже третина опитаних молодих людей (31%) як у 2024 році, так і в 2023 році непокоїлися через брак коштів. Найвищий рівень цієї проблеми було зафіксовано у 2021 році (46%). Гендерно-вікових відмінностей щодо цього питання в Україні не виявлено. Проте за кордоном на фінансові труднощі вказують трохи менше – 26% молоді у 2024 році. Однак тут існує значний гендерний дисбаланс: проблемою стурбовані 30% жінок і лише 18% чоловіків.

Під час фокус-групових дискусій питання браку коштів найчастіше порушували молоді роми.

Дуже великі ціни на все. І так різко піднімають... Тобто якщо ви працюєте, припустимо, за 300–400 гривень, давати 30 гривень за маршрутку – це багато. Могли зробити якісь пільги тим людям, які працюють (жінка ромської етнічності).

Дослідження показало, що частка безробітних серед молоді в Україні знизилась з 11% у 2023 році до 9% у 2024 році. Також покращилося матеріальне самопочуття (частка тих, хто змушений економити на харчуванні або кому вистачає тільки на базові потреби, знизилась з 39% до 34%). Однак занепокоєння щодо неможливості працевлаштування або неактуальності професії зберігається: його висловили 18% у 2024 році порівняно з 19% у 2023 році.

Попри те, що більшість європейських країн відкрили ринки праці для українських біженців, молоді люди за кордоном стикаються з низкою труднощів у працевлаштуванні, а 15% із них є тимчасово безробітними. Серед причин – недостатнє знання мови країни перебування, необхідність підтвердження дипломів та кваліфікацій, догляд за дітьми, нерівні умови праці порівняно з місцевим населенням та процедурні обмеження або упереджене ставлення до українців¹⁹. Це, ймовірно, пояснює, чому питання працевлаштування за кордоном є гострішим: 22% молоді у 2024 році вказали на цю проблему (23% у 2023 році), причому особливо це стосується молодих жінок (27% жінок проти 13% чоловіків).

¹⁹ IRC Protection Monitoring Report: April–June 2024, <https://reliefweb.int/attachments/ea20c4f8-ad02-4bab-ad4f-901a81568d2c/Report%20PM%20Q2%20IRC.pdf>; Потреби осіб з України, які були вимушені вийти за кордон через війну: Звіт за результатами дослідження у Польщі, Данська рада у справах біженців, Варшава, 2023, https://pro.drc.ngo/media/ocnf5spd/needs-assessment-report-ua_final_ext.pdf

[Перекладено з російської] Я відчуваю, що тут [у Німеччині] просто стою на одному місці. Я не хочу зі своїми дипломами та зі своїм гарним досвідом працювати десь на прибираннях чи кухарем у ресторані, наприклад. Або мити посуд, підлогу. Комусь це подобається. Це також робота. Але я відчуваю, що стала нижчою за соціальним статусом (жінка, яка виїхала за кордон).

Із труднощами у виборі майбутньої професії стикаються 11% молодих людей в Україні (7% у 2023 році) та 23% за кордоном (21% у 2023 році). Якщо в Україні немає значних гендерних відмінностей у цьому питанні, то за кордоном жінки відчувають більший тиск (27% порівняно з 17% чоловіків). Найбільше ця проблема зачіпає молодь віком 14–19 років (26% в Україні та 40% за кордоном) і 20–24 років (10% в Україні та 30% за кордоном). Вочевидь, студентська та учнівська молодь за кордоном відчуває значний тиск через необхідність інтеграції до місцевого ринку праці.

1.1.4. ПРОБЛЕМИ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна загострила більшість проблем, які турбували молодь, але також виявила нові, що стали особливо відчутними після початку широкомасштабного вторгнення. Серед них варто виокремити питання обов'язкової служби в армії, обмеження переміщень, відключення електроенергії та втрати житла і майна.

У 2024 році значно зросла актуальність питання обов'язкової військової служби: 20% опитаних висловили занепокоєння з цього приводу (7% у попередньому році). Це, ймовірно, пов'язано з нещодавніми змінами до законодавства про мобілізацію. Питання є вагомим і для молоді за кордоном – про це повідомили 17% респондентів. Чоловіки відчувають більше занепокоєння з приводу обов'язкової служби: 32% серед чоловіків в Україні та 25% серед чоловіків за кордоном (серед жінок – 8% і 10% відповідно).

Переміщення, спричинене війною, також є значно гострішою проблемою для молоді за кордоном. Неможливість виїзду за кордон через обмеження для призовників (для себе чи для членів сім'ї) турбує 12% молоді в Україні і 19% молодих людей за кордоном. Очікувано, що через запроваджені обмеження це питання більше непокоїть чоловіків (16% в Україні та 27% за кордоном проти 8% та 15% жінок відповідно). Переміщення за кордон членів родини або близьких через війну турбує 9% молодих людей в Україні і 25% – за кордоном.

Порівняно з минулим роком значно знизилася частка молоді, яка вважала проблемою відключення електроенергії: з 50% у 2023 році до 14% у 2024 році. Це може свідчити про високу адаптивність молодого покоління до нових, хоч і несприятливих, умов.

1.1.5. ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА БРАКУ ВІЛЬНОГО ЧАСУ

Стурбованість щодо незадоволених потреб вищого рівня (згідно з різними теоретичними підходами до пріоритетності потреб людини базовими вважаються такі потреби, як їжа, безпека та фізіологічні потреби, а вищими – самореалізація та творчість) дещо зросла в період з 2023 до 2024 року. Зокрема, молоді люди частіше відзначали неможливість самореалізації (показник зріс з 19% до 23%) та брак вільного часу (показник зріс із 16% до 26%). В обох випадках значних гендерних та вікових відмінностей у відповідях на ці запитання не зафіксовано.

Для молоді, яка перебуває за кордоном, проблема браку можливостей для самореалізації залишається актуальнішою, ніж для тих, хто залишився в Україні, хоча порівняно з попереднім роком цей показник дещо знизився (27% у 2024 році проти 33% у 2023 році). Водночас серед жінок цей показник сягає 31%, тоді як серед чоловіків – лише 20%. У віковому розрізі найактуальнішим це питання залишається для групи віком 20–24 роки (36%).

Для молоді за кордоном актуальність проблеми браку вільного часу порівняно з попереднім роком майже не змінилася (показник зріс із 13% до 14%). Цю проблему більше відчувають чоловіки (18 проти 12% жінок).

1.1.6. ЖИТТЄВІ ЦІЛІ

Протягом трьох останніх років серед життєвих цілей української молоді найвищі щаблі незмінно посідають сімейне щастя (67%) та здоров'я (60%). Жінки надають цим аспектам значно більшої ваги (75% і 65% відповідно) порівняно з чоловіками (60% та 55%). Водночас чоловіки частіше висувають на перший план інші життєві цілі, що може свідчити про збереження серед української молоді певних традиційних уявлень про гендерні ролі.

Цікаво, що у 2024 році для молоді стали ще важливішими свобода та незалежність у своїх діях – частка респондентів, що вказали на їх значущість, зростає з 52% у 2023 році до 56% у 2024 році (порівняно з 28% у 2021 році), і ця ціль посіла третє місце. Особливо вона важлива для молоді до 20 років (65%) і для чоловіків (для них свобода друга за важливістю в переліку цілей; її називають 58% чоловіків і 53% жінок). Можливо, це пов'язано з тривалою війною і бажанням відстоювати незалежність на всіх рівнях – від особистісного до державного.

Для молоді, яка перебуває за кордоном, свобода і незалежність (61%) також випереджають здоров'я (53%) у рейтингу пріоритетів, поступаючись лише сімейному щастю (63%). Відмінність у пріоритетах пов'язана з гендерними особливостями: для молодих жінок за кордоном свобода і незалежність є найвищим пріоритетом (64% проти 54% у чоловіків), тоді як чоловіки частіше віддають перевагу сімейному щастю (66% проти 62% у жінок). Подібна гендерна відмінність спостерігається щодо прагнення реалізувати свій талант і здібності, яке стає другим пріоритетом для закордонної молоді (57% серед жінок і 46% серед чоловіків). Загалом цей пріоритет вказали 53% респондентів. В Україні за цими пріоритетами гендерних відмінностей фактично не зафіксовано: загальний показник – 52%, 50% серед жінок, 53% серед чоловіків.

Значну роль тут відіграють демографічні відмінності: через мобілізаційні обмеження відсоток чоловіків за кордоном є суттєво нижчим. Це змушує жінок брати на себе відповідальність за всі сфери життя (утримання сім'ї, працевлаштування тощо), що також змінює традиційні гендерні ролі.

Коли почалася війна, ми думали, куди можна поїхати, бо, звичайно, залишатись на окупованій території не планували. І мій тато одразу сказав мамі: «Так, ти у нас тепер головна в сім'ї, ти повинна вирішити, що ми будемо далі робити». Адже моя мама вміє водити авто. І, звичайно, оскільки тато не міг з нами поїхати, він цю відповідальність перекинув на маму (жінка, яка виїхала за кордон).

Для молоді в Україні дещо знизилася важливість кар'єри: у 2023 році цю ціль як важливу назвали 56%, а у 2024 році – 51%. Однак прагнення стати кваліфікованим спеціалістом/кою залишилося на тому ж рівні – 42%. За кордоном ці показники були більш стабільними, хоча спостерігається незначне зниження пріоритетності кар'єри (з 51% до 49%) та зростання бажання здобути кваліфікацію (з 34% до 35%).

Варто також звернути увагу на вікові відмінності у ставленні до кар'єрного розвитку. Для молоді віком 14–19 років кар'єра значно важливіша, ніж для людей 30–34 років: 66% проти 35%. Для молодшого віку також актуальнішим є й здобуття кваліфікації: у віковій групі 14–19 років цю мету обирають 51%, тоді як у віковій групі 30–34 років – 31%. Пріоритетність кар'єри з віком знижується і серед молоді, яка перебуває за кордоном: (60% для молодшої вікової групи, 36% – для старшої), тоді як рівень прагнення до професійного розвитку залишається майже незмінним.

Серед молоді, яка перебуває за кордоном, помітно знизилася бажання приносити користь своїй країні: у 2023 році таку мету виголошували 57% респондентів, а у 2024 році – лише 30%. У цьому питанні молодь за кордоном майже зрівнялася з молоддю в Україні (33%). Серед жінок за кордоном цей показник становить 33%, тоді як серед чоловіків – лише 26% (в Україні такого розриву не спостерігається). Одне з можливих пояснень полягає в тому, що патріотичний порив та ефект ностальгії серед молодих біженців ослабли, оскільки за останні 1,5 роки вони мали більше можливостей інтегруватися в суспільство країни, яка їх прийняла, і не завжди бачать, як можуть бути корисними для України.

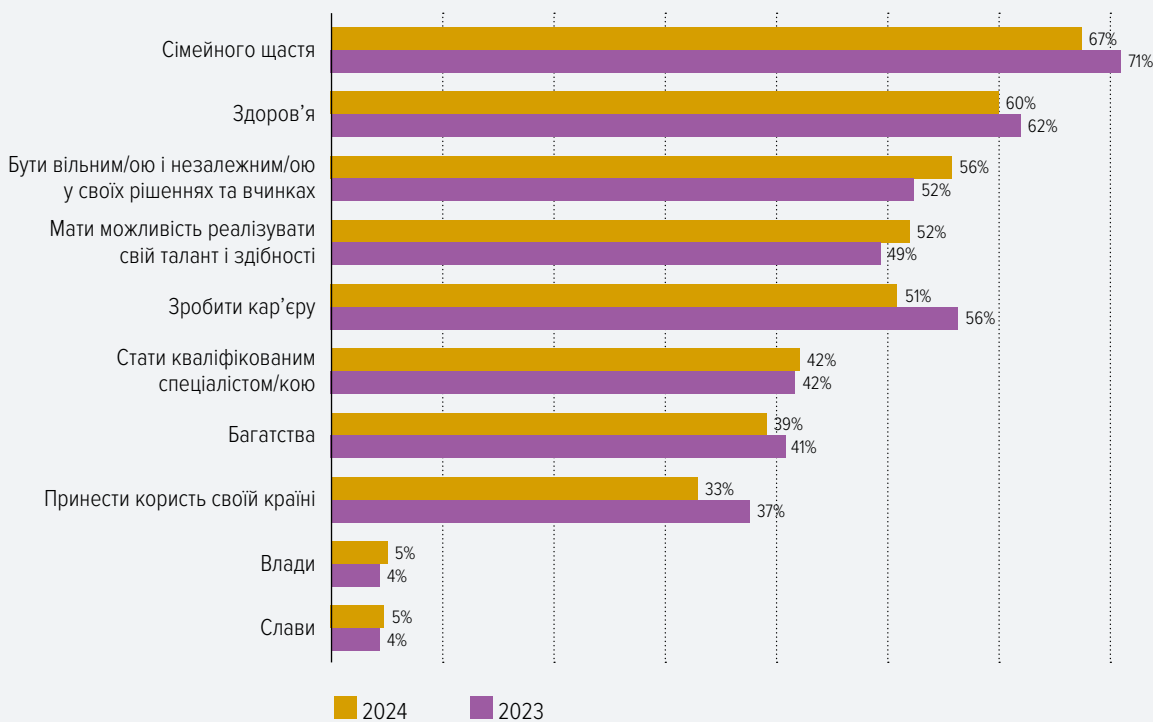

Утім, тут варто звернути увагу на дуже чітке розмежування на межі призовного віку: приносити користь своїй країні важливо для 40% молодих людей віком 14–19 років та 38% представників вікової групи 20–24 роки, тоді як у групі віком 25–29 років цей показник становить лише 22%, а у найстаршій групі опитаних за кордоном – 24%. Зміни у законодавстві щодо мобілізації, обмеження консульських послуг та видачі документів за кордоном, які збіглися з періодом збору даних, могли суттєво вплинути на динаміку в цьому питанні, особливо серед чоловіків.

Рис. 6.

Розподіл відповідей на запитання «Чого найбільше ви хотіли б досягти в житті?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

Таблиця 3.

Розподіл відповідей на запитання «Чого найбільше ви хотіли б досягти в житті?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Чого найбільше ви хотіли б досягти в житті?	Молодь в Україні			Молодь за кордоном	
	2021	2023	2024	2023	2024
Сімейного щастя	63%	71%	67%	69%	63%
Здоров'я	53%	62%	60%	60%	53%
Зробити кар'єру	47%	56%	51%	51%	49%
Бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках	28%	52%	56%	60%	61%
Багатства	32%	41%	39%	32%	39%
Мати можливість реалізувати свій талант і здібності	31%	49%	52%	49%	53%
Стати кваліфікованим спеціалістом/кою	14%	42%	42%	34%	35%
Спокою та можливості ні в що не втручатися	12%	–	–	–	–
Принести користь своїй країні	6%	37%	33%	57%	30%
Влади	6%	4%	5%	3%	5%
Слави	3%	4%	5%	4%	7%

1.1.7. ВАЖЛИВІСТЬ ОКРЕМИХ АТРИБУТИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

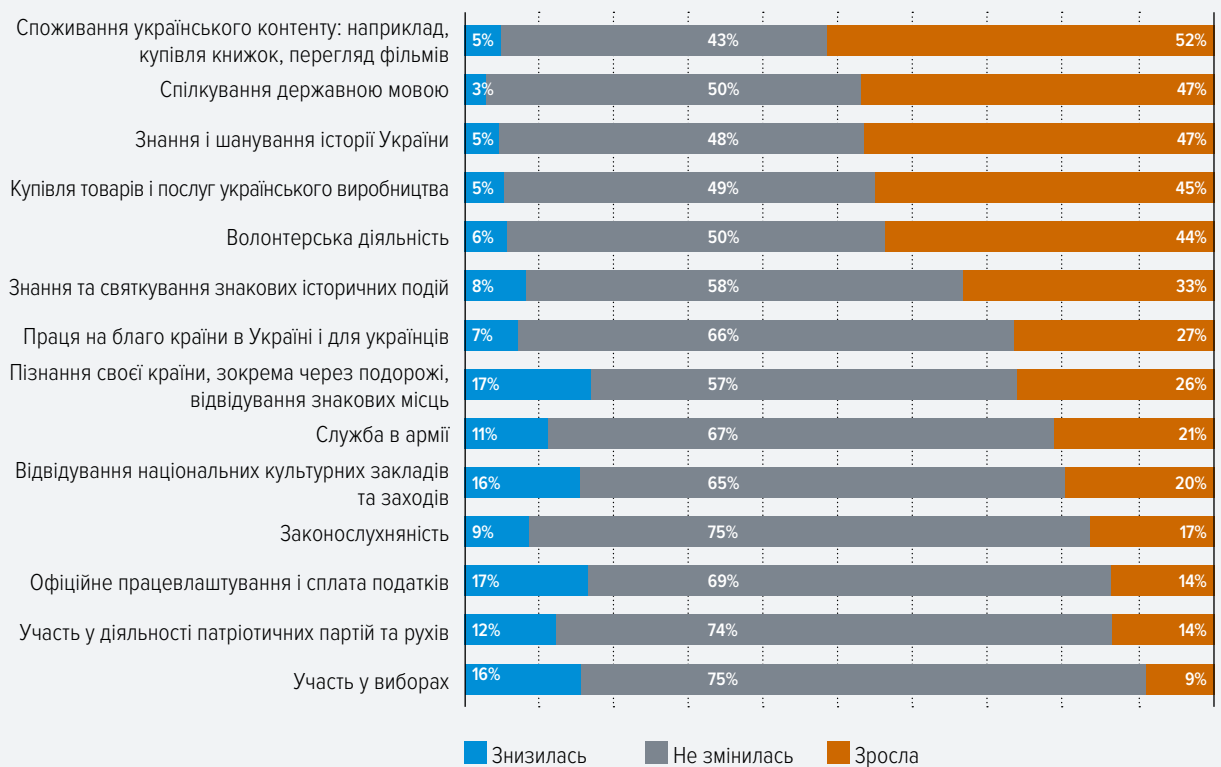
У межах цієї хвили дослідження молодим респондентам було запропоновано новий блок запитань, за допомогою яких оцінювалася зміна важливості окремих аспектів життя за останні два роки. За цей період значна частка молоді відзначила зростання важливості таких аспектів: споживання українського контенту (купівля українських книжок, перегляд українських фільмів) – 52%, спілкування державною мовою – 47%, знання та шанування історії України – 47%, купівля товарів і послуг українського виробництва – 45%, а також волонтерська діяльність – 44%.

Водночас зафіксовано негативну динаміку щодо важливості офіційного працевлаштування та сплати податків: для 17% респондентів цей аспект став менш важливим і лише для 14% – більш важливим. Те саме стосується й участі у виборах: для 16% опитаних важливість цього аспекту знизилася, тоді як для 9% – підвищилася.

Цікаво, що жінки виявляють більшу зацікавленість у певних аспектах порівняно з чоловіками. Зокрема, вони частіше налаштовані на спілкування державною мовою (51% жінок проти 43% чоловіків), пізнання своєї країни (30% проти 23%), споживання українського контенту (55% проти 48%), а також купівлю товарів і послуг українського виробництва (48% проти 43%).

Рис. 7.

Розподіл відповідей на запитання «Чи змінилася важливість для вас таких аспектів життя за останні 2 роки?»

Примітка. N = 2000 (2024 рік).

Для молоді за кордоном підтримання тісного зв'язку з батьківщиною залишається вкрай важливим і проявляється у: споживанні українського контенту (56%), спілкуванні державною мовою (50%), знанні та шануванні історії (50%), волонтерській діяльності (49%), а також купівлі українських товарів та послуг (46%). Як і в Україні, для молодих жінок за кордоном ці питання є значно важливішими, ніж для чоловіків: споживання українського контенту – 63% проти 43%, знання та шанування історії – 56% проти 39%, спілкування державною мовою – 55% проти 42%, купівля українських товарів і послуг – 51% проти 38%.

Фото: Freerik

Рис.8.

Розподіл відповідей на запитання «Чи змінилася важливість для вас таких аспектів життя за останні 2 роки?», опитування молоді за кордоном

Примітка. N = 436 (2024 рік).

Однак за останні два роки найбільша негативна динаміка спостерігається щодо показника ставлення до служби в армії: кількість тих, хто вважає це питання важливим, знизилась для 28%, тоді як важливішим цей аспект став лише для 13% респондентів. Серед молодих жінок за кордоном ці показники становлять 20% і 13% відповідно, а серед чоловіків – 40% і 20%. Варто зазначити, що у відповідях на подібні питання певним «вододілом» є вік мобілізації (25 років), що, ймовірно,

пов'язано зі змінами у мобілізаційному законодавстві. У групі 14–19 років важливість цього питання зросла для 26% опитаних і знизилася для 18%, у групі 20–24 роки – зросла для 20% і знизилася для 17%, а серед респондентів віком 25–29 років відбувається суттєвий злам: 13% проти 32%. У найстаршій групі (30–35 років) цей розрив ще виразніший – 7% проти 31%.

1.2. БАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

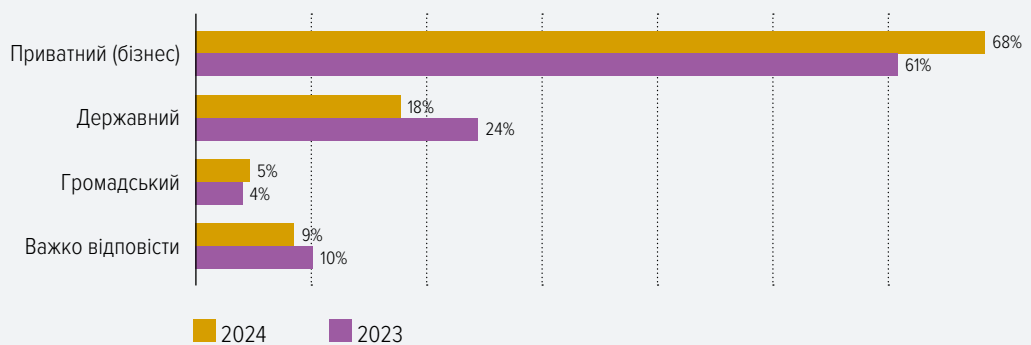
Більшість молоді в Україні прагне працювати в приватному секторі, якому віддають перевагу 68% опитаних (у 2023 році таких було 61%). На тлі зниження довіри до органів влади популярність державного сектору за цей період впала з 24% до 18%. Жінки й надалі виявляють більший інтерес до державної служби (21% проти 16% серед чоловіків). Також найвищий рівень популярності державного сектору спостерігається у віковій групі 30–34 роки (22%). Популярність громадського сектору залишається порівняно невисокою: ним цікавилися 5% респондентів у 2024 році, тоді як у 2023 р. – 4%.

Серед молоді, яка перебуває за кордоном, також переважає інтерес до приватного сектору (67%), державним сектором цікавиться менша частка респондентів (11%), а зацікавлених у громадському секторі трохи більше (7%), ніж в Україні.

Ці тенденції певною мірою відображають оцінку привабливості та успішності різних професій.

Рис. 9.

Розподіл відповідей на запитання «У якому з перелічених секторів ви найбільше хотіли би працювати?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

1.2.1. ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ ТА УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙ

У 2024 році, як і в 2023 році, бізнес та підприємництво залишаються найпривабливішими професійними сферами: у 2023 р. їм віддали перевагу 34% респондентів, а у 2024 р. цей показник зріс до 37%. Сфера ІТ, хоча й дещо втратила в популярності (з 30% до 27%), залишається однією з найзатребуваніших. Молоді чоловіки частіше віддають перевагу цим сферам – 41% та 37% відповідно, тоді як серед жінок підприємництво обирають 33%, а ІТ – лише 17% (шостий пріоритет у списку).

Професії менеджера (19%), державного службовця (18%) та юриста (15%) приваблюють приблизно однакову кількість молодих людей обох статей. Водночас професії дизайнерів, працівників торгівлі, викладачів та бухгалтерів частіше обирають жінки (22%, 18%, 17% та 16% відповідно), тоді як для чоловіків ці показники становлять 8%, 11%, 4% та 5%. Для чоловіків більш привабливими є інженерні та військові професії (по 15%), тоді як серед жінок їх обирають 7% та 6% відповідно.

Важливо зазначити, що вибір чоловіків тісніше корелює з професіями, які асоціюються з досягненням успіху: підприємництво, ІТ та військова служба.

Майже половина молодих людей в Україні (47% у 2024 році проти 46% у 2023 році) вважає запорукою успіху бізнес. Власна справа й надалі сприймається як гарантія фінансової стабільності, що підтверджується результатами фокус-групових досліджень. Наприклад, учасники (зокрема,

ветерани) згадували про програми грантової підтримки підприємництва та малого бізнесу, зокрема від міжнародних організацій.

[Перекладено з російської] Щодо грантів – мені теж дружина постійно про це каже. Можна отримати виплату, відкрити кіоск і продавати шаурму. У мене друзі займаються подібними речами: якщо увійти у франшизу, це все-таки якісь гроші (чоловік-ветеран).

Серед молоді зберігається стале переконання щодо можливостей успішної кар'єри в ІТ-галузі: так вважали 42% респондентів як у 2023, так і у 2024 роках. Під час фокус-групових дискусій молодь, зокрема ті, хто планує вступати до вищих навчальних закладів, часто виокремлює цей напрямок як бажаний. Однак висловлюють і критичне ставлення: деякі опитані вважають, що країна не потребує стількох ІТ-спеціалістів, а мода на певну спеціальність є дуже плінною і не завжди гарантує працевлаштування.

Військова служба посідає третє місце серед професій, що асоціюються з успіхом (23% у 2023 році та 21% у 2024 році); цей показник значно зріс порівняно з 11% у 2021 році. Однак привабливість цієї професії знизилася з 16% у 2023 до 10% у 2024 році. Під час фокус-груп ветерани очікувано часто озвучували намір продовжувати військову кар'єру та здобувати додаткову освіту в цій сфері. Також перспективним напрямком для працевлаштування молоді, яка демобілізувалася, є робота з іншими ветеранами.

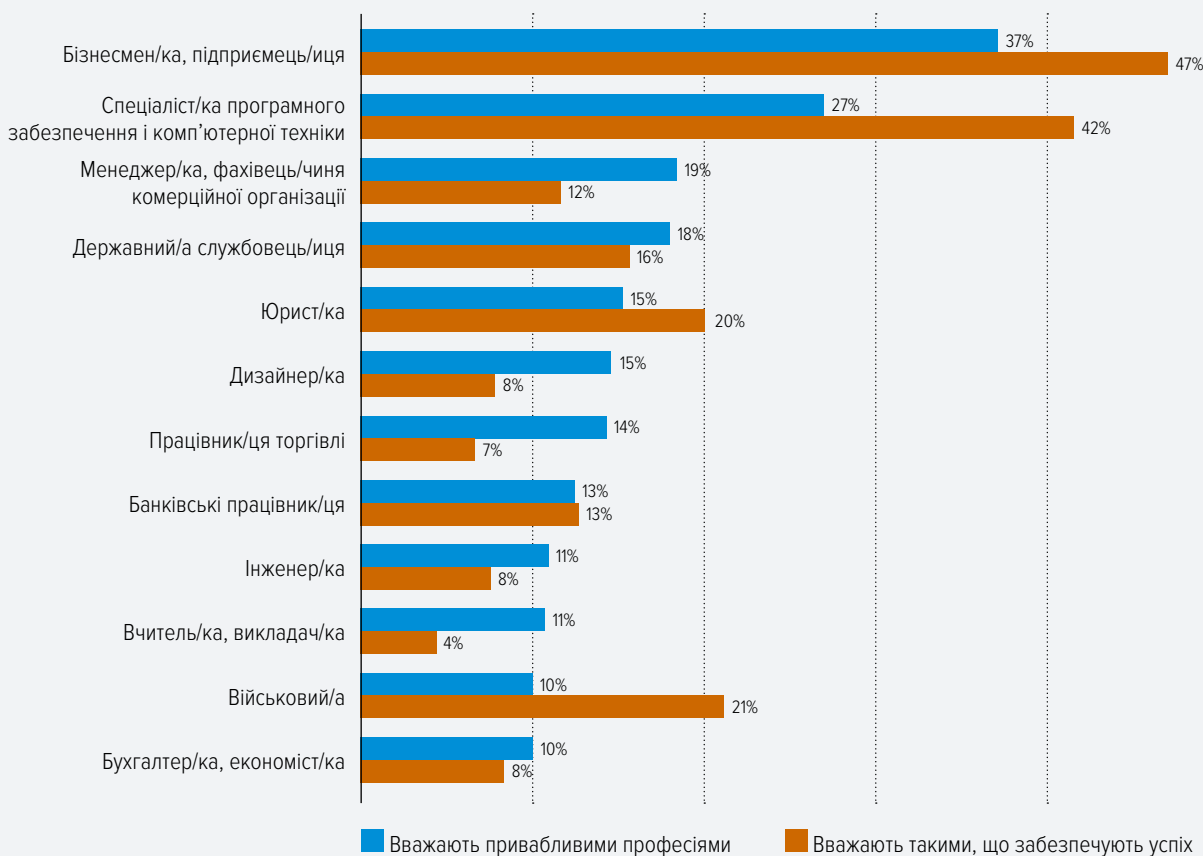

[Перекладено з російської] Здобути додаткову військову освіту. Я маю можливість опанувати військову спеціальність безкоштовно, тому я вважаю, що цим треба скористатися. Щоб мати ще більше навичок та більше знати, вміти (чоловік-ветеран).

Я зараз працюю заступником директора сервісного офісу ветеранів у своєму місті. Мені цей напрямок цікавий. Я працюю з ветеранами, допомагаю (чоловік-ветеран).

Рис. 10.

Розподіл відповідей на запитання «Відмітьте, будь ласка, три професії, які є найбільш привабливі для вас. А тепер скажіть, на вашу думку, які три професії дозволяють сьогодні досягнути успіху в житті?» (2024)

Примітка. 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати три варіанти.

Таблиця 4.

Розподіл відповідей на запитання «Відмітьте, будь ласка, три професії, які є найбільш привабливі для вас. А тепер скажіть, на вашу думку, які три професії дозволяють сьогодні досягнути успіху в житті?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Відмітьте, будь ласка, три професії, які є найбільш привабливі для вас. А тепер скажіть, на вашу думку, які три професії дозволяють сьогодні досягнути успіху в житті?	Приваблива для вас			Дозволяє досягнути успіху в житті		
	2021	2023	2024	2021	2023	2024
Бізнесмен/ка, підприємець/иця	49%	34%	37%	53%	46%	47%
Спеціаліст/ка з програмного забезпечення і комп'ютерної техніки	32%	30%	27%	46%	42%	42%
Військовий/а	13%	16%	10%	11%	23%	21%
Державний/а службовець/иця	17%	15%	18%	16%	16%	16%
Юрист/ка	17%	13%	15%	27%	16%	20%
Менеджер/ка, фахівець/чиня комерційної організації	23%	20%	19%	15%	14%	12%
Банківський/а працівник/ця	20%	12%	13%	25%	13%	13%
Працівник/ця торгівлі	11%	16%	14%	9%	10%	7%
Бухгалтер/ка, економіст/ка	17%	10%	10%	12%	8%	8%
Дизайнер/ка	20%	13%	15%	14%	8%	8%
Інженер/ка	12%	10%	11%	9%	7%	8%
Фермер/ка, фахівець/чиня у галузі сільського господарства	10%	7%	8%	13%	7%	8%
Працівник/ця творчої професії (актор/ка, артист/ка, художник/ця тощо)	15%	11%	10%	10%	6%	8%
Кухар/ка	11%	8%	7%	6%	4%	4%
Вчитель/ка, викладач/ка	14%	9%	11%	7%	3%	4%

Для закордонної молоді найбільш привабливими є професії зі сфери бізнесу й підприємництва (39%) та ІТ (26%). Дещо несподівано високі позиції посіли творчі професії (актори, артисти, художники) і дизайнери (по 22%). Наступні за списком – менеджери й фахівці комерційних організацій (17%) та інженери (15%). Чоловіки, на відміну від жінок, значно частіше обирають ІТ (37%) та інженерні професії (24%); у жінок ці показники становлять 18% та 10% відповідно. Натомість дизайн і творчі професії більше приваблюють жінок (по 29% проти 9% і 11% серед чоловіків).

Оцінки успішності професій серед молоді за кордоном дещо відрізняється від оцінок в Україні. Молоді люди, які виїхали з України, найуспішнішими вважають бізнес (50%), ІТ-спеціальності (46%) та юриспруденцію (18%).

Фокус-групові дискусії виявили деякі додаткові тенденції, зокрема професійне перепрофілювання молоді у відповідь на виклики воєнного часу. Наприклад, міські жителі, які переїхали до сільської місцевості, часто змінюють рід занять, переходячи в аграрний сектор. Також згадувалися випадки відкриття власного бізнесу в торгівлі.

Молодь із сільської місцевості загалом песимістично оцінює перспективи працевлаштування і прагне переїхати до більших міст. Лише 12% сільської молоді та 11% молоді з смт (7% загалом по країні) вважають фермерство привабливим, і лише 10% сільської молоді та 16% з смт (8% загалом) вважають його успішною професією.

Таблиця 5.

Розподіл відповідей на запитання «Відмітьте, будь ласка, три професії, які є найбільш привабливі для вас. А тепер скажіть, на вашу думку, які три професії дозволяють сьогодні досягнути успіху в житті», 2024 рік, опитування молоді за кордоном

	Приваблива для вас	Дозволяє досягнути успіху в житті
Бізнесмен/ка, підприємець/иця	39%	50%
Спеціаліст/ка з програмного забезпечення і комп'ютерної техніки	26%	46%
Державний/а службовець/иця	9%	17%
Менеджер/ка, фахівець/чиня комерційної організації	17%	15%
Дизайнер/ка	22%	14%
Інженер/ка	15%	14%
Юрист/ка	10%	18%
Вчитель/ка, викладач/ка	11%	5%
Працівник/ця торгівлі	11%	10%
Банківські працівник/ця	9%	12%
Військовий/а	4%	12%
Фермер/ка, фахівець/чиня у галузі сільського господарства	4%	8%
Працівник/ця творчої професії (актор/ка, артист/ка, художник/ця і т.п.)	22%	7%
Кухар/ка	7%	3%
Бухгалтер/ка, економіст/ка	6%	7%

Примітка. 2024 р.: N = 436; можна було вибрати три варіанти.

У молоді перспективи немає в селі, бо не вся робота, яка робиться в селі, буде цікава для молоді. І більшість, хто на якусь роботу захоче, – ну, не дуже її так захочуть давати, або вона не така й потрібна в селі (жінка з сільської місцевості).

Є два фермерські господарства, які спеціалізуються тільки на вирощенні зернових культур, а в орендованому старому колгоспі вирощують гриби. Туди переважно йдуть тільки бабульки-дідульки. Молодь туди не йде. Тобто на гриби ти не підеш, тому що будеш дихати жахливою хімією. На зерно теж не кожен піде, тому що там пил і тому подібне. Я себе там не бачу взагалі (чоловік з сільської місцевості).

Таким чином, створення привабливих для молоді робочих місць у сільській місцевості, зокрема шляхом впровадження програм стимулювання, має стати важливим напрямом державної політики.

1.2.2. НАВИЧКИ ТА ВМІННЯ

Оцінка необхідних навичок та вмінь порівняно з попередньою хвилею дослідження майже не змінилася. Як і у 2023 році, у 2024 році молодь на перше місце серед важливих навичок ставить стресостійкість (41%), на друге місце – саморозвиток (29%), а на третє – життєстійкість (28%). Дещо зросла значущість критичного мислення (з 21% до 24%), що певним чином співвідноситься з усвідомленням негативного впливу ЗМІ (у 2024 році на цьому наголосили 15% опитаних порівняно з 13% у 2023 році). Також зросла важливість навичок цивільного захисту (з 9% до 12%) та надання першої домедичної допомоги (з 10% до 12%).

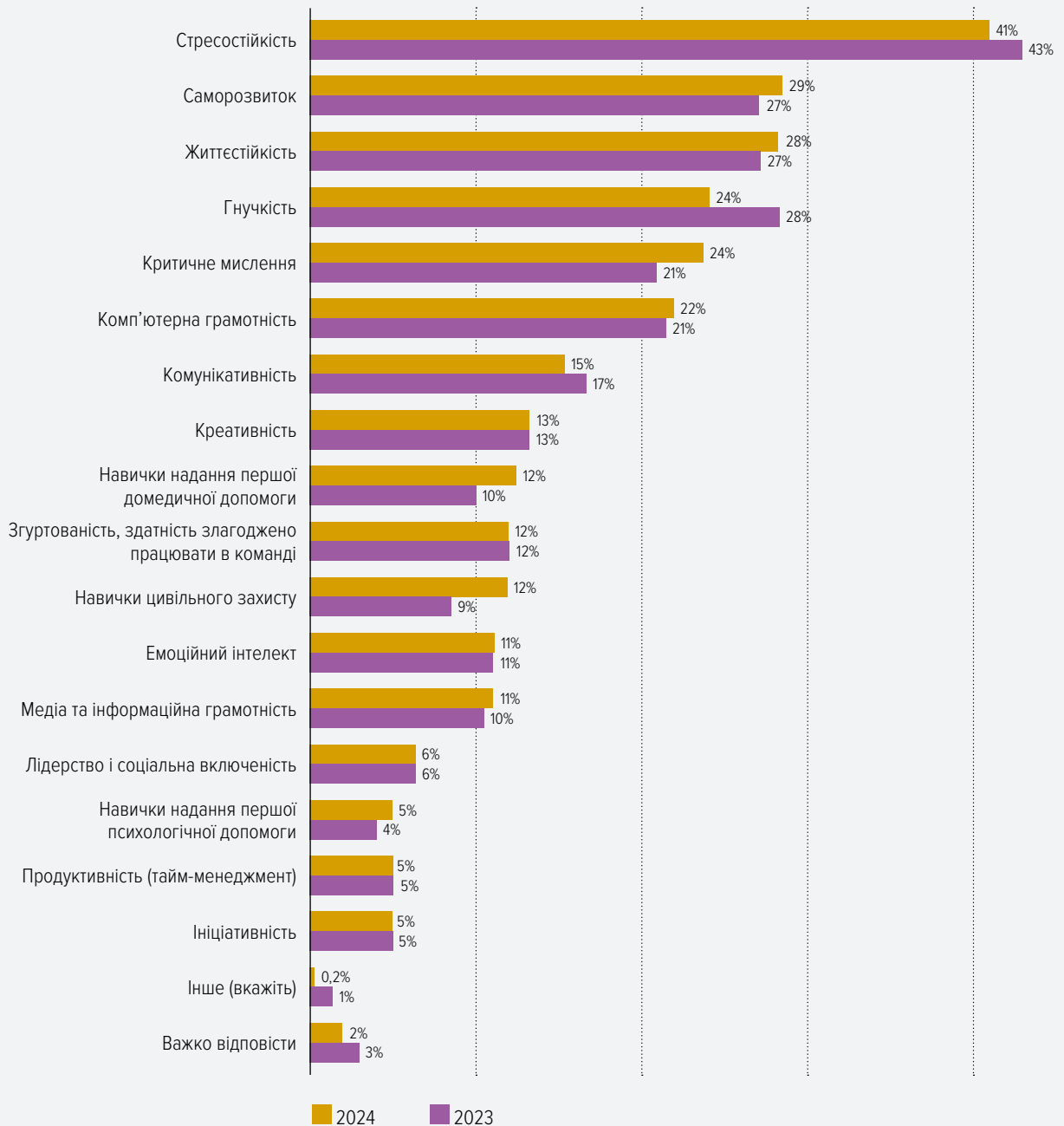
Гендерні відмінності у відповідях на ці питання майже не виявлені, за винятком саморозвитку, який є важливим для 33% жінок і 24% чоловіків. Пріоритетність стресостійкості та життєстійкості помітно зростає з віком. Серед молоді віком 14–19 років стресостійкість є важливою для 30%, а життєстійкість –

для 20%, тоді як у віковій групі 30–34 роки ці показники становлять 48% та 35% відповідно. Водночас значущість саморозвитку з віком знижується: з 40% у віковій групі 14–19 років до 22% серед найстарших респондентів.

Рис. 11.

Розподіл відповідей на запитання «З огляду на останні події, у т.ч. повномасштабного вторгнення, які навички і вміння вам видаються особливо необхідними?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

Не дивно, що для більшості молодих українців, які виїхали за кордон, пріоритетною навичкою є гнучкість – здатність адаптуватися до різних умов і нових викликів. Її обрали 59% респондентів, і цей показник удвічі перевищує аналогічний результат в Україні. Критичне мислення посідає друге місце з 39% і також значно перевищує показник усередині країни (24%). Водночас стресостійкість, яка є найважливішою навичкою для молоді в Україні, вказали лише 35% із тих, хто виїхав. Найвищої значущості ці три навички досягають у віковій групі 25–29 років: 67%, 41% і 40% відповідно.

Саморозвиток є важливим для однакової частки молоді як за кордоном, так і в Україні: 29%. Однак тут його пріоритетність дзеркальна щодо показників серед молодих жінок і чоловіків в Україні. Так, серед чоловіків його вважають важливим 37%, а серед жінок – лише 25%. Аналогічно критичне мислення більше цінують чоловіки (46% проти 35% серед жінок). Натомість стресостійкість є важливішою для жінок (40% порівняно з 26% серед чоловіків).

Таблиця 6.

Розподіл відповідей на запитання «З огляду на останні події, у т.ч. повномасштабного вторгнення, які навички і вміння вам видаються особливо необхідними?», опитування молоді за кордоном

	2024
Саморозвиток	29%
Комп'ютерна грамотність	15%
Гнучкість (здатність людини адаптуватись під різні умови, нові виклики)	59%
Критичне мислення	39%
Креативність	6%
Медіа та інформаційна грамотність	13%
Комунікативність	17%
Емоційний інтелект	11%
Лідерство і соціальна включеність	4%
Продуктивність (тайм-менеджмент)	6%
Ініціативність	2%
Життестійкість	14%
Стресостійкість	35%
Згуртованість, здатність злагоджено працювати в команді	4%
Навички надання першої домедичної допомоги	9%
Навички цивільного захисту	2%
Навички надання першої психологічної допомоги	3%
Інше (вкажіть)	0%
Важко відповісти	3%

Примітка. 2024 р.: N = 436; можна було вибрати всі слушні варіанти.

У контексті обговорення навичок молодь, яка виїхала за кордон, часто критично оцінює якість освіти в Україні, зокрема через гадану корумпованість багатьох українських вишів.

Багато всього чула про університети [в Україні], де люди просто платять гроші – навчаючись на медичному, просто платять, їм ставлять гарні бали, а вони не з'являються на заняттях. І я дуже хочу навчатися у Німеччині, тому що тут, як мінімум, є гарантії великої зарплатні і якісного навчання (жінка, яка виїхала за кордон).

Можна припустити, що реформи у сфері вищої та професійної освіти сприятимуть покращенню ставлення молоді до перспективи навчання в Україні. Водночас освіта є одним із початкових кроків на шляху професійного розвитку, тому зміни на ринку праці (наприклад, підтримка молодіжного підприємництва) також спонукатимуть молодих людей залишатися в Україні й працювати тут.

1.3. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАПИТИ

Серед цифрових джерел інформації для молоді лідерство впевнено утримує Telegram: у 2024 році про його використання повідомили 77% молодих людей, що вище від 73% у 2023 році. Інші популярні у 2023 році джерела децю втратили у популярності. Так, у 2024 році Instagram залишався важливим каналом отримання новин з України для 44% молоді, хоча попереднього року його частка становила 47%. Використання YouTube як джерела новин суттєво скоротилося – з 54% до 42%, а кількість користувачів Facebook впала з 45% до 39%. Частка користувачів Viber також зменшилася – з 35% до 29%. Водночас TikTok продемонстрував невелике зростання – з 27% до 31%.

На зсуви у використанні месенджерів та соціальних мереж могли вплинути не лише зміни уподобань чи рівня довіри, але й технічні чинники, зокрема відключення електроенергії та інтернету, унаслідок яких скоротилися можливості споживання контенту великого обсягу (відео, музики, фото тощо).

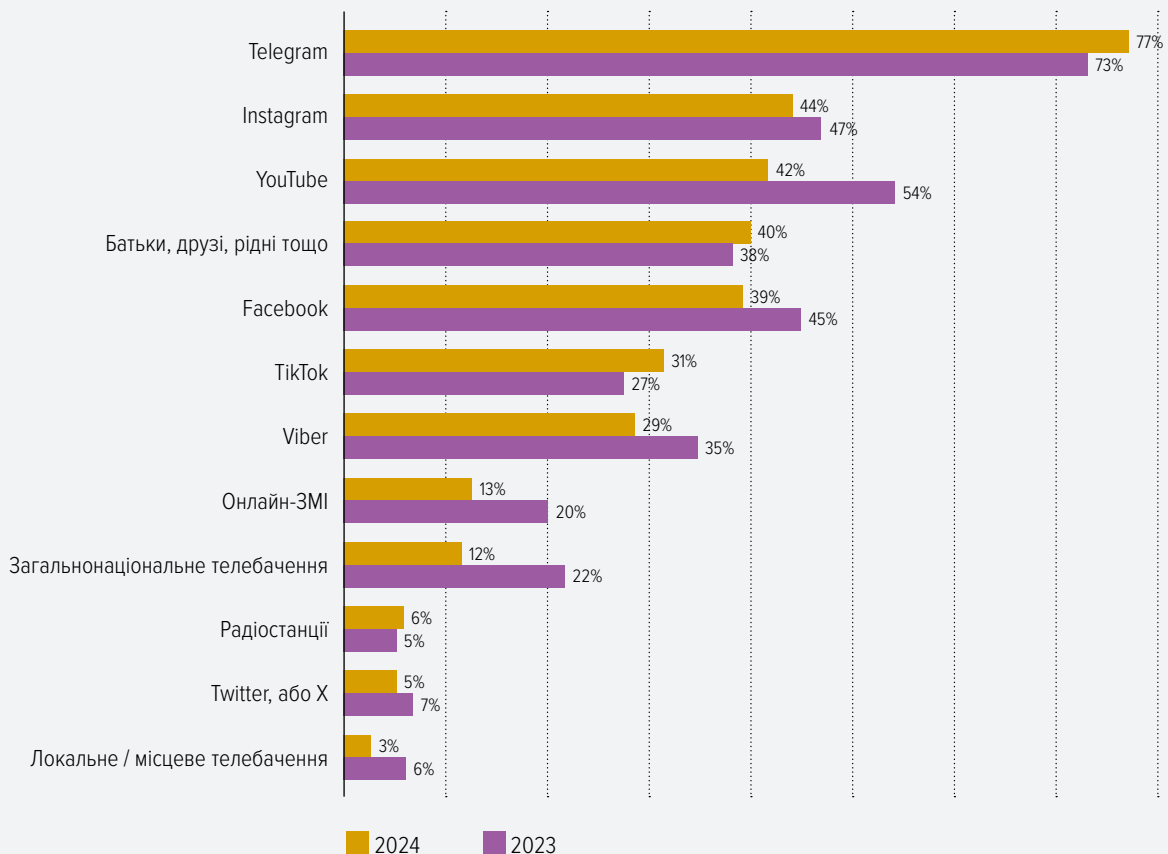
Також у 2024 році 40% молодих людей отримували новини від своїх батьків, родичів чи друзів; рівень цього показника порівняно з 2023 роком (38%) майже не змінився.

Помітно зменшилася частка тих, хто отримує новини з національного телебачення та онлайн-ЗМІ: з 22% до 12% і з 20% до 13% відповідно. Традиційні джерела інформації на кшталт радіо і місцевого телебачення користуються найменшою популярністю.

Гендерні відмінності у виборі джерел інформації не надто виражені. Утім, жінки частіше за чоловіків користуються Instagram (51% проти 37%), TikTok (36% проти 27%) і Viber (32% проти 26%), а також частіше дізнаються новини від родичів і друзів (43% проти 38%).

Рис. 12.

Розподіл відповідей на запитання «Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні»

Примітка. 2023 о.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

Фото: Freerik

Респонденти молодшого віку (14–24 років) порівняно з віковою групою 30–34 роки частіше користувалися соціальними мережами Instagram та TikTok. Водночас представники старшої вікової групи віддавали перевагу Facebook.

Таблиця 7.

Розподіл відповідей на запитання «Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні», за віковими групами респондентів/ок

Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні	14–19 років		20–24 роки		25–29 років		30–34 роки	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Telegram	73%	74%	77%	80%	75%	78%	68%	76%
YouTube	44%	38%	55%	42%	56%	41%	58%	44%
Instagram	54%	48%	56%	49%	44%	44%	38%	38%
Facebook	33%	30%	40%	30%	45%	39%	55%	51%
Батьки, друзі, рідні тощо	39%	39%	36%	41%	38%	38%	39%	41%
Viber	26%	32%	38%	26%	35%	27%	38%	29%
TikTok	39%	44%	35%	32%	21%	30%	20%	24%
Загальнонаціональне телебачення	16%	5%	13%	7%	23%	14%	31%	17%
Онлайн-ЗМІ	14%	5%	18%	11%	24%	17%	23%	15%
Twitter / X	10%	6%	6%	5%	6%	5%	7%	5%
Локальне / місцеве телебачення	4%	1%	4%	2%	4%	3%	11%	4%
Радіостанції	3%	3%	4%	4%	7%	8%	6%	7%
Друковані газети	0,2%	0%	0,4%	0%	1%	0,4%	0%	1%

Для молодих українців за кордоном Telegram залишається беззаперечним лідером (77%), що підтверджують і інші дослідження²⁰. На другому місці за популярністю перебувають YouTube (40%) та Instagram (39%). При цьому серед жінок Instagram користується більшою популярністю (46% проти 28% серед чоловіків).

TikTok (25%), Facebook (20%) та Viber (9%) серед молоді за кордоном значно менш популярні, ніж в Україні.

Особливо важливим джерелом інформації для 56% опитаних є спілкування з батьками, родичами та друзями (62% серед жінок і 48% серед чоловіків). Високий інтерес до такого способу отримання інформації можна пояснити порушенням традиційних соціальних зв'язків після виїзду за кордон. Імовірно, це прояв постійної потреби в новинах про ситуацію в Україні, її регіони та про близьке оточення. Також цей феномен, можливо, зумовлений труднощами в налагодженні контактів із місцевим населенням у приймаючій країні унаслідок таких чинників, як недостатнє володіння мовою, обмежене коло спілкування або неповне висвітлення новин з України в місцевих медіа. Найвищий цей показник серед молоді віком 14–19 років (65%), що значно перевершує показник цієї вікової групи всередині країни (39%).

Таблиця 8.

Розподіл відповідей на запитання «Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні», опитування молоді за кордоном

Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні	2024
Telegram	77%
YouTube	40%
Instagram	39%
Facebook	20%
Батьки, друзі, рідні тощо	57%
Viber	9%
TikTok	25%
Загальнонаціональне телебачення	4%
Онлайн ЗМІ	5%
Twitter / X	6%
Локальне / місцеве телебачення	3%
Радіостанції	6%
Друковані газети	2%

Примітка. 2024 р.: N = 436; можна було вибрати всі слушні варіанти.

1.4. МОВА СПІЛКУВАННЯ

Мова спілкування є одним із чинників самоідентифікації. Тому не дивно, що внаслідок війни частина молоді змінила мову спілкування. Наприклад, частка тих, хто спілкується українською з друзями, зросла з 56% у 2023 році до 60% у 2024 р., на роботі або навчанні – з 63% до 69%, у сімейному колі – з 58% до 60%.

²⁰ Потреби осіб з України, які були вимушені виїхати за кордон через війну: Звіт за результатами дослідження у Польщі, Данська рада у справах біженців, Варшава 2023, https://pro.drc.ngo/media/ocnf5spd/needs-assessment-report-ua_final_ext.pdf

Фото: Freerik

Водночас серед молоді, яка перебуває за кордоном, дещо зросла частка російськомовних, ймовірно, через те, що збільшилася кількість вихідців із Києва та Харківської області. Проте навіть серед них домінує українська мова, за винятком вікової групи 14–19 років, де в сімейному колі українською та російською спілкуються майже рівні частки респондентів (36% і 37% відповідно).

Таблиця 9.

Розподіл відповідей на питання «Якою мовою ви, як правило, спілкуєтесь?», за сферами спілкування в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Якою мовою ви, як правило, спілкуєтесь?		2021	2023	2024
З друзями, знайомими	Українською	43%	56%	60%
	Російською	32%	16%	13%
	Українською та російською однаковою мірою	25%	28%	27%
На роботі (у школі, університеті)	Українською	51%	63%	69%
	Російською	24%	9%	7%
	Українською та російською однаковою мірою	25%	28%	24%
У сім'ї	Українською	49%	58%	60%
	Російською	31%	18%	15%
	Українською та російською однаковою мірою	19%	24%	25%

Варто також зазначити, що за кордоном російська мова як засіб спілкування молоді на роботі чи у навчанні значною мірою поступилася іншим мовам: 42% використовують українську, 13% – російську, 14% – обидві мови, а 30% спілкуються іншими мовами.

На ФГД дехто з учасників/ць однозначно висловлювався щодо важливості відмови від використання російської мови або від споживання російського / російськомовного контенту.

Особисто для мене дуже важливо те, щоб, коли закінчиться війна, люди не забули про неї. АТО, війна на Сході, і всім було взагалі все одно, тому що їх це не стосувалося... Наприклад, слухали російську музику, дивились російський контент, підтримували його. Зараз більша частина України старається від цього відмовитися, люди переходять на українську мову (жінка ВПО).

Хоча більшість молодих людей на фокус-групових дискусіях (ФГД) спілкувалися українською мовою, окремі учасники користувалися російською, зазначаючи, що мовне питання для них не є пріоритетним порівняно з іншими проблемами.

Фото: Ксенія Невенченко / ПРООН в Україні

Розділ 2.

ВТРАТИ ВІД ВІЙНИ Й ПЛАНИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОВНОМАСШТАБНИМ ВТОРГНЕННЯМ

Фото: Freepik

2.1. ВТРАТИ ВІД ВІЙНИ

Загалом 79% молоді повідомили про втрати, яких зазнали після початку повномасштабного вторгнення. Імовірно, 21% респондентів (у 2023 році – 18%), які не вказали на втрати, або не усвідомлюють їх, або вважають їх незначними порівняно з втратами інших. Найбільші втрати, за більшістю показників, фіксуються серед молодих людей зі Сходу України.

Найпоширенішими втратами від війни є зниження або втрата доходу (30% у 2024 році проти 36% у 2023), смерть друзів чи членів сім'ї (показник подвоївся з 14% у 2023 році до 28% у 2024, а на Сході цей показник сягає 49%) та погіршення психічного здоров'я (28% як у 2023, так і у 2024 роках).

Вагома частка молоді пережила розрив стосунків із друзями (18%) або членами сім'ї (13%) чи перебуває у розлуці з рідними (14%), що свідчить про значне послаблення соціальних зв'язків.

Про переміщення в інший населений пункт повідомили 13% молодих людей, найбільше з них зі Сходу (32%) та Півдня (19%). Ще 6% опитаних в Україні зазначили, що виїжджали за кордон. Цей показник не змінився порівняно з попереднім дослідженням, що може вказувати на відсутність тенденції до повернення молоді, яка виїхала через війну.

Зросла частка молодих людей, які отримали травми від воєнних дій (з 6% до 9%), втратили житло (з 5% до 8%) або зазнали пошкодження житла (з 6% до 8%).

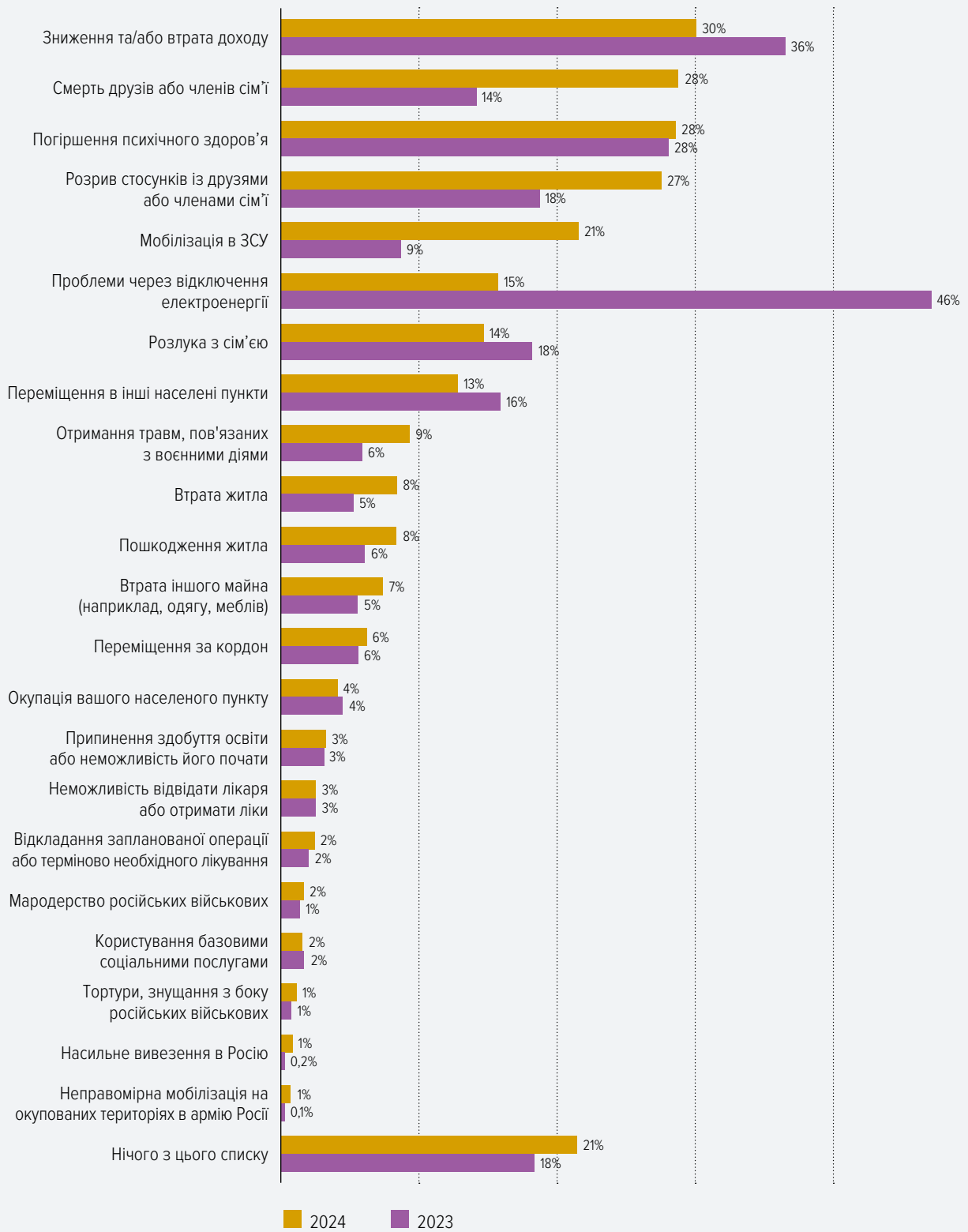
Суттєво збільшилася кількість молодих людей, які мають досвід мобілізації до ЗСУ – або особистий, або членів родини (9% у 2023 році та 21% у 2024).

Рис. 13.

Розподіл відповідей на запитання «Будь ласка, виберіть зі списку те, що стосується вашого досвіду або досвіду членів вашої сім'ї за останні 12 місяців»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

Серед молоді за кордоном найбільше респондентів називають головною втратою від війни саме переміщення за кордон – таке зазначили 73%. Що характерно, втратою значно частіше це вважають жінки (80%), а не чоловіки (61%). Серед можливих причин – більший тягар відповідальності за долю дітей та сім'ї в умовах роздільного проживання з партнерами, більші труднощі з працевлаштуванням, а також більша залежність від психологічних чинників і травма від розриву соціальних зв'язків. Останнє підтверджують дані про погіршення психічного здоров'я (68% загалом, зокрема 74% у жінок та 59% у чоловіків за кордоном) та розлуку з сім'єю (67% загалом, 73% у жінок і 57% у чоловіків). Вагомими втратами для молоді за кордоном є зниження доходу (43%), розрив стосунків із друзями (41%).

Оскільки більшу частку серед респондентів за кордоном становлять молоді люди зі східних та південних регіонів України, відповідно, серед закордонних респондентів більші й частки тих, хто зіткнувся з переміщенням в інші населені пункти (15%), окупацією свого населеного пункту (12%), отримав травми, пов'язані з воєнними діями (14%), зазнав втрати житла (10%) та його пошкодження (15%).

Таблиця 10.

Розподіл відповідей на запитання «Будь ласка, виберіть зі списку те, що стосується вашого досвіду або досвіду членів вашої сім'ї за останні 12 місяців» (опитування молоді, яка виїхала за кордон)

	2024
Погіршення психічного здоров'я	68,17%
Отримання травм, пов'язаних із воєнними діями	13,51%
Розрив стосунків із друзями	41,50%
Розрив стосунків із членами сім'ї	23,61%
Розлука з сім'єю	67,30%
Смерть друзів або членів сім'ї	27,01%
Зниження та/або втрата доходу	42,67%
Пошкодження житла	15,29%
Втрата житла	10,39%
Втрата іншого майна (наприклад, одягу, меблів)	12,87%
Користування базовими соціальними послугами (догляд вдома, надання притулку, соціальний супровід тощо)	7,22%
Відкладання запланованої операції або терміново необхідного лікування	12,92%
Неможливість відвідати лікаря або отримати ліки	20,97%
Припинення здобуття освіти або неможливість його почати (забрали документи із закладу освіти, відрахували, не змогли виїхати за кордон в університет тощо)	10,48%
Переміщення в інші населені пункти	15,29%
Переміщення за кордон	72,89%
Насильницьке вивезення в Росію	0,95%
Тортури, знущання з боку російських військових	0,95%
Мародерство російських військових	4,70%
Мобілізація в ЗСУ	13,35%
Неправомірною мобілізація на окупованих територіях в армію Росії	2,36%
Окупація вашого населеного пункту	12,49%
Проблеми через відключення електроенергії (наприклад, неможливість працювати, вчитися, грітися, лікуватися, потреба переїжджати через цю причину)	25,43%
Інше (вказіть)	1,33%
Нічого з цього списку	3,19%

Примітка. 2024 р.: N = 436; можна було вибрати всі слушні варіанти.

Молоді люди за кордоном окремо наголошують на такій специфічній втраті, як неможливість відвідати лікаря або отримати необхідні ліки, про що повідомили 21% респондентів (в Україні про цю проблему заявили лише 3% опитаних). Ці дані цілком корелюються з проблемою доступу до якісних медичних послуг за кордоном, розглянутою в Розділі 1. Це питання має більшу вагу для жінок (26% проти 13% серед чоловіків).

Цікаво, що відключення електроенергії в Україні більше не вважають серйозною проблемою: кількість респондентів, які називають це втратою, зменшилася з 46% у 2023 році до 15% у 2024 році, попри збільшення кількості самих відключень.

Окрему увагу слід звернути на втрати, про які розповідали під час фокус-груп ветерани. Вони згадували про значні особисті втрати, зокрема поранення. За їхніми словами, найважче повертатися до цивільного життя, і йдеться як про фізичний (у випадку поранень чи інвалідності внаслідок бойових дій), так і про психологічний аспект. Сімейні історії молодих ветеранів також розвиваються по-різному: одні після демобілізації відчували потужну підтримку рідних, інші ж навпаки пережили розлучення або наразилися на нерозуміння з боку близьких.

Дуже жорстко все проходило, я ховався в куточок і тільки вночі виходив з двору. Я не міг вийти, людей боявся. Я ховався місяць-два отак у куточку. Мене приютила хрещена, бо жінка мене тоді покинула. Дуже важко, тому що... трупи... Зранку їли суп із побратимом, а після обіду я його руки і ноги у чорний пакет збираю. Це дуже важко, морально дуже важко (чоловік-ветеран).

2.2. МІГРАЦІЙНІ ПЛАНИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

2.2.1. НАЛАШТОВАНІСТЬ НА МІГРАЦІЮ

Результати дослідження свідчать про складність і динамічність міграційних настроїв української молоді, які значно залежать від безпекової та економічної ситуації в країні.

Ще до початку повномасштабного вторгнення українська молодь висловлювала високу готовність як до міграції всередині країни, так і до виїзду за кордон; про такі наміри заявляли 39%. Після масового виїзду молоді в інші населені пункти України та за кордон на початку 2023 року цей показник знизився до 25%, однак уже в 2024 році зріс до 30%. Водночас частка молоді, яка бажає залишитися у своєму населеному пункті, зменшилася з 66% у 2023 році до 59% у 2024 р., хоча цей показник все ще вищий, ніж у 2021 році (48%).

Попри панівне бажання залишатися у своєму населеному пункті молоде населення зберігає значний потенціал подальшої мобільності. Це можна пояснити як безпековими чинниками, так і економічними мотивами, що підтверджують результати фокус-групових дискусій. Учасники з різних соціальних груп (молодь із сільської місцевості, роми, люди з інвалідністю) часто висловлювали бажання виїхати саме через відсутність перспектив працевлаштування та гідного життя.

Я не бачу перспективи в своєму селі. Та й в принципі не бачу перспективи в селі для себе. Я хочу у велике місто, у Вінницю, і там вже будуватиму своє майбутнє (жінка з сільської місцевості).

Окремо слід звернути увагу на настрої серед внутрішньо переміщених осіб, які вже мають досвід міграції. Вони, як правило, не планують залишати Україну. Більшість з них воліють залишитися на місці з огляду на сімейні обставини (чоловіки часто не можуть виїхати за кордон), навчання, роботу та негативний досвід перебування за кордоном під час війни. Для багатьох, особливо для родин із дітьми, також важливо не починати облаштування життя з нуля.

Особисто я для себе вирішила, що не поїду [за кордон] за будь-яких умов. Моя сестра поїхала на третій день, і не було жодного дня, щоб вона не канючила: «Хочу повернутися додому». Але чоловік працює в Польщі, тож наполіг, щоб ми її відправили. Вона дуже хоче повернутися додому, дитина дуже хоче повернутися додому, чоловік скромно мовчить. Для себе я чітко знаю, що ні (жінка ВПО).

Я не бачу себе більше ніде. Як можна поїхати зі своєї батьківщини? Я не можу. У мене тут дитинка ходить в садочок, у мене тут чоловік, у мене тут друзі. Виїхати? Кому ми потрібні за кордоном? (жінка з інвалідністю).

Проте є й інша позиція. Деякі учасники фокус-груп із ВПО розглядають міграцію за кордон як можливий варіант після завершення війни, в разі появи можливості виїхати всією родиною. Інші розглядають цей варіант на випадок посилення бойових дій або програшу України у війні.

Я для себе розглядав такий варіант на момент, коли все закінчиться, чим би не закінчилося... Мені тут немає чого робити, немає тих людей, з якими я міг би розвиватися далі, будувати серйозніший розвиток. Так, я хочу виїхати (чоловік ВПО).

Таблиця 11.

Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли б ви виїхати з вашого населеного пункту?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Чи хотіли б ви виїхати з вашого населеного пункту?	2021	2023	2024
Так, хотіли б	39%	25%	30%
Ні	48%	66%	59%
Важко відповісти	14%	9%	11%

Між чоловіками й жінками значної різниці в цьому питанні не спостерігається (у межах кількох відсотків), натомість вона помітна між віковими групами: найбільше тих, хто хотів би виїхати зі свого населеного пункту, у наймолодшій групі (36%, у 2023 було 31%); цей показник поступово зменшується в старших групах. Водночас в 2024 році найбільш суттєве зростання частки охочих виїхати зі свого населеного пункту зафіксовано у віковій групі 30–34 роки.

Таблиця 12.

Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли б ви виїхати з вашого населеного пункту?», за віковими групами респондентів/ок

Чи хотіли б ви виїхати з вашого населеного пункту?	14–19 років		20–24 роки		25–29 років		30–34 роки	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Так, хотіли б	31%	36%	27%	30%	25%	29%	20%	27%
Ні	61%	52%	61%	56%	67%	61%	70%	63%
Важко відповісти	8%	12%	11%	12%	8%	10%	8%	10%
Інше	0%	0%	1%	3%	0%	0%	2%	0%

У регіональному розрізі найбільше охочих виїхати – серед молоді зі східних (38%) та центральних (43%) областей.

Таблиця 13.

Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли б ви виїхати з вашого населеного пункту?», за регіонами, де перебувають респонденти/ки

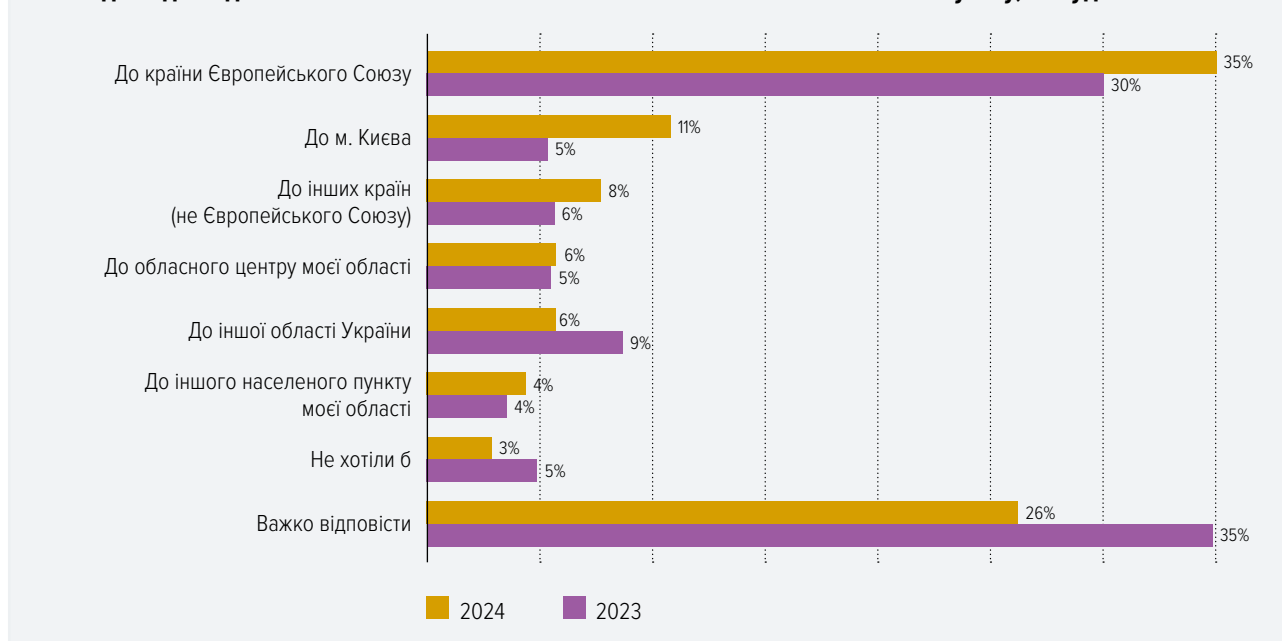
Чи хотіли б ви виїхати з вашого населеного пункту?	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Так, хотіли б	15%	27%	24%	43%	26%	38%
Ні	76%	62%	70%	43%	53%	62%
Важко відповісти	0,4%	4%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%
Інше	8%	8%	7%	13%	21%	0,0%

Будуючи гіпотетичний сценарій виїзду з населеного пункту, респонденти (незалежно від того, чи планують вони виїхати, залишитися чи ще не визначилася) найпріоритетнішим напрямком визначили країни Європейського Союзу – їх обрали 35% опитаних. Другим за популярністю варіантом є переїзд до Києва (11%), а третє місце посідає виїзд до інших країн, що не входять до ЄС (8%).

Рис. 14.

Розподіл відповідей на запитання «Якби ви хотіли виїхати зі свого населеного пункту, то куди?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слухні варіанти.

Таким чином, виїзд за кордон, зокрема до ЄС, залишається пріоритетним напрямком міграційного руху.

2.2.2. НАЛАШТОВАНІСТЬ НА ЕМІГРАЦІЮ ЗА КОРДОН

Помітно зменшилась частка молоді, яка не хоче емігрувати з України: з 66% у 2023 році до 58% у 2024. Під час фокус-груп частина респондентів визнавала, що хоч раніше не були налаштовані на еміграцію, та зараз змінили думку.

Це питання розглядалося на початку, але моя відповідь була «ні», тому що я не думала, що все так буде печально. Я думала, що все буде добре, але тепер розумію, що могло би бути краще, якби тоді моя відповідь була інакша. Тому що зараз, якщо їхати кудись за кордон, потрібні гроші і, наприклад, закордонний паспорт. У кого його немає, то він потрібен вже. А тоді можна було і без цього (жінка з сільської місцевості).

Найбільше схильна залишатися в Україні молодь віком 30–34 роки – 64% респондентів цієї групи не планують емігрувати. Водночас зростає частка тих, хто розглядає можливість виїхати за кордон найближчим часом: у 2024 році таких молодих людей 6% порівняно з 3% у 2023.

Таблиця 14.

Розподіл відповідей на запитання «Чи хочете ви емігрувати з України?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

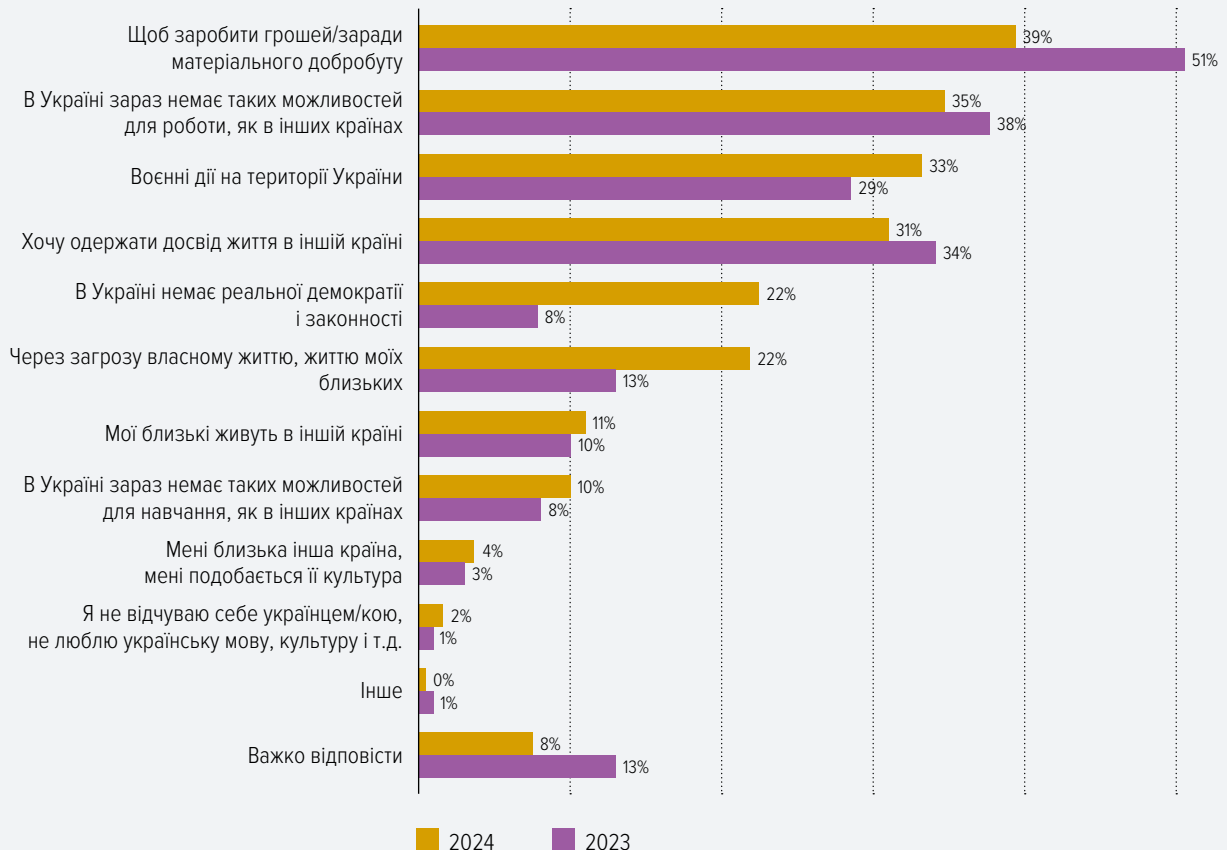
Чи хочете ви емігрувати з України?	Загалом			За віковими групами			
	2021	2023	2024	14–19 років	20–24 років	25–29 років	30–34 років
Ні, я хочу жити в Україні	49%	66%	58%	53%	58%	57%	64%
Можливо, хотіли б попрацювати за кордоном якийсь час, але потім повернулися б в Україну	19%	12%	12%	13%	10%	13%	11%
Можливо, хотіли би повчитися за кордоном якийсь час, але потім повернутися в Україну	8%	6%	7%	15%	10%	4%	3%
Можливо, на деякий час, поки закінчиться війна або активні бойові дії на певній території України	–	6%	9%	6%	10%	12%	9%
Так, я планую це зробити найближчим часом	4%	3%	6%	8%	4%	7%	6%
Так, я шукаю таку можливість	10%	–	–	–	–	–	–
Важко відповісти	11%	6%	7%	6%	9%	7%	7%

Примітка: можна було вибрати всі слухні варіанти.

У питаннях виїзду за кордон чинник працевлаштування має більшу вагу, ніж безпековий. Серед причин, що можуть вплинути на рішення покинути країну, молодь найчастіше вказує бажання заробити (39%) і знайти кращу роботу (35%), тоді як воєнні дії на території України посідають третє місце за важливістю (33%).

Рис. 15.

Розподіл відповідей на запитання «Чому ви хочете емігрувати з України?»

Примітка. 2023 р.: N = 693; 2024 р.: N = 835.

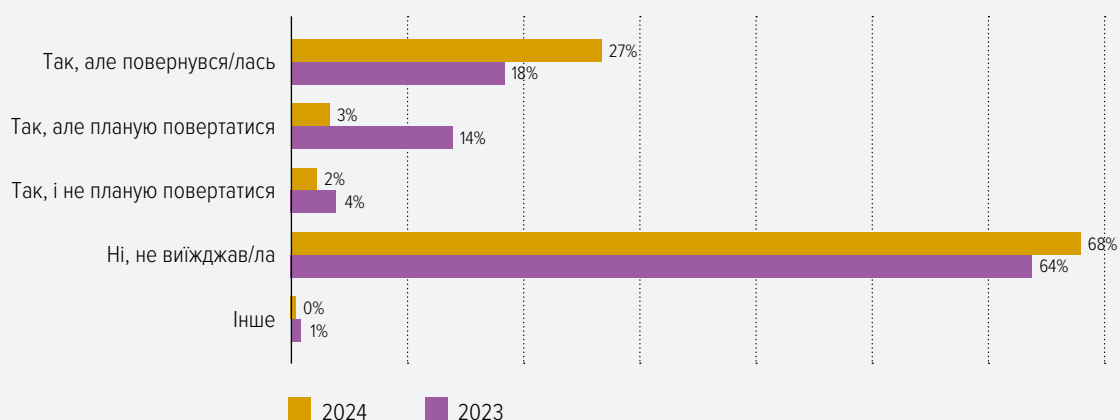
Фото: Freerik

2.2.3. ДОСВІД ВІЇЗДУ ЗІ СВОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

У 2024 році третина молодих людей зазначили, що їм доводилося виїжджати за межі свого населеного пункту за останні 12 місяців (32% порівняно з 36% у 2023 році), і суттєво більша частка з них повернулися на місце постійного проживання (27% проти 18% у 2023 році).

Рис. 16.

Розподіл відповідей на запитання «Чи доводилось вам виїжджати за межі свого населеного пункту за останні 12 місяців?»

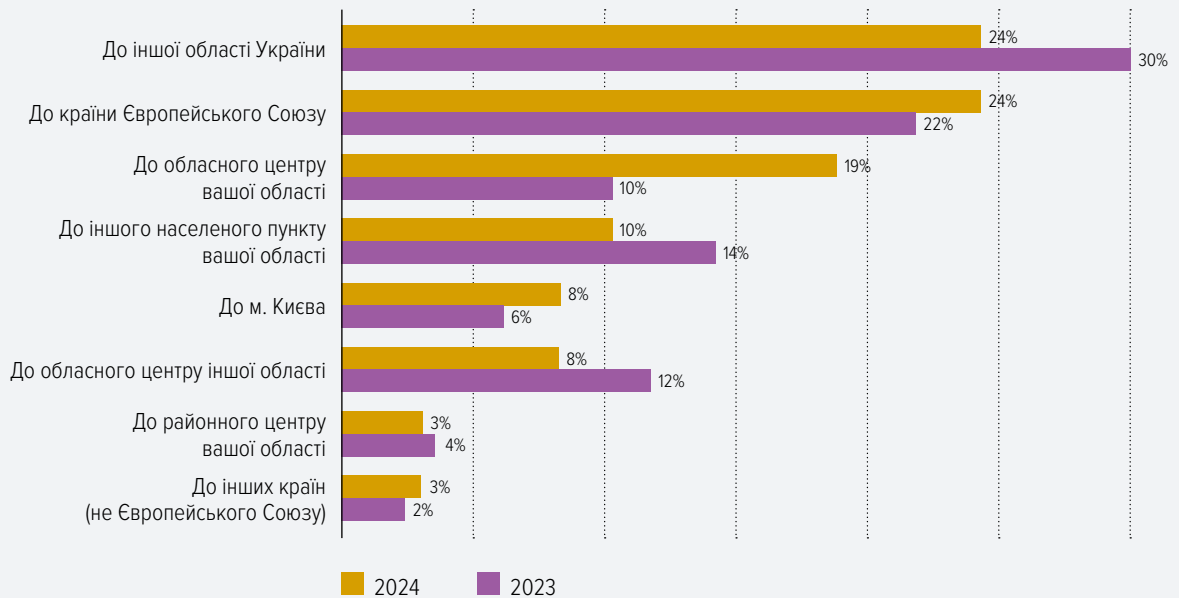

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слухні варіанти.

Здебільшого ті, кому доводилося виїжджати, переміщувалися або до іншої області України, або до країн ЄС – по 24% у кожному випадку. Очікувано, що в умовах воєнного часу та обмежень на перетин кордону до інших країн, зокрема до країн ЄС, значно частіше виїжджали жінки, ніж чоловіки (33% проти 14%). Водночас чоловіки дещо частіше залишали свої населені пункти, переміщуючись до інших регіонів України.

Рис. 17.

Розподіл відповідей на запитання «Якщо ТАК: вкажіть, будь ласка, куди ви виїхали (останнє місце, якщо їх було кілька)?»

Примітка. 2023 р.: N = 738, 2024 р.: N = 643.

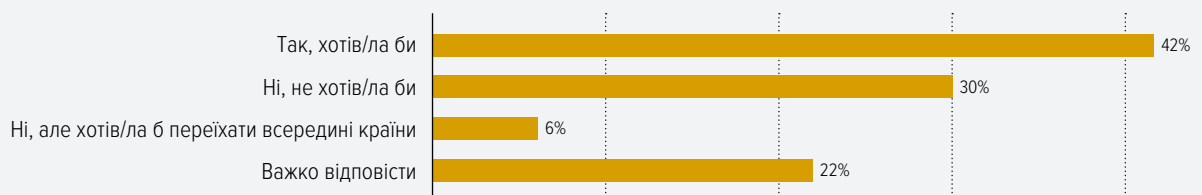
2.3. МІГРАЦІЙНІ ПЛАНИ МОЛОДІ, ЯКА ВИЇХАЛА ЗА КОРДОН

Серед опитаних молодих людей, які виїхали за кордон, відносна більшість (42%) висловила бажання змінити країну поточного проживання, тоді як третина респондентів не мають таких намірів. У Польщі цей показник найвищий серед основних країн проживання – 56% опитаних хочуть переїхати.

Водночас третина молодих біженців/ок (32%, з майже рівними частками серед жінок і чоловіків) висловила бажання повернутися в Україну. Це свідчить про можливий зв'язок між намірами змінити країну проживання та бажанням повернутися на батьківщину. Однак частка молоді, яка однозначно прагне повернутися, суттєво знизилася: з 66% у 2023 році до 32% нині. Натомість частка тих, хто категорично не хоче повертатися, зросла з 6% у 2023 році до 19%. Серед молодих чоловіків більше тих, хто не планує повертатися (29% проти 13% серед жінок), тоді як серед тих, хто ще не визначився, переважають жінки (не визначилися 38% проти 25% чоловіків). Разом з тим інші дослідження цього ж періоду показали, що більшість з тих, хто виїхав за кордон і прагне повернутися, не робитимуть цього найближчим часом і планують лише нетривалі візити додому²¹.

Рис. 18.

Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли б ви переїхати з країни, де зараз проживаєте?»

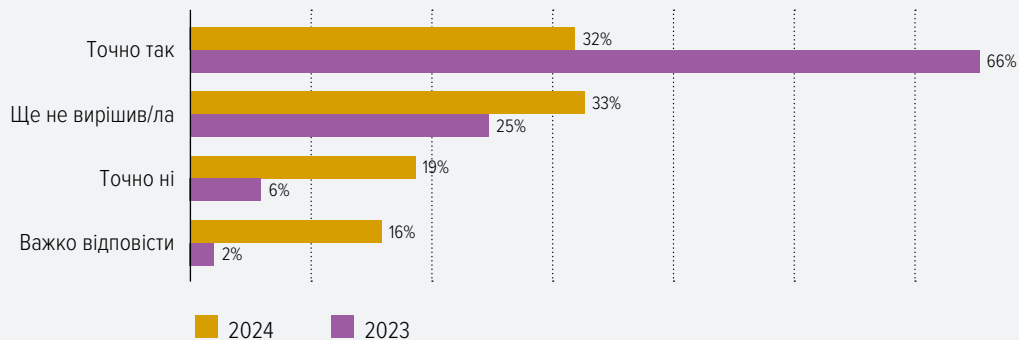
Примітка. 2024 р.: N = 436; молодь, яка виїхала за кордон.

²¹ Напр., станом на червень 2024 72,8% респондентів серед українських біженців у Польщі не планували упродовж наступних трьох місяців повернутися в Україну на постійно, а 15,6% передбачали виключно короткий візит додому. Серед причин залишитися в Польщі 60% назвали безпеку, а 10% – втрату майна в Україні. Крім того, озвучували такі причини, як навчання дітей у польських освітніх закладах (7%) або проблеми зі здоров'ям (5%). (IRC Protection Monitoring Report: April–June 2024, <https://reliefweb.int/attachments/ea20c4f8-ad02-4bab-ad4f-901a81568d2c/Report%20PM%20Q2%20IRC.pdf>)

Рис. 19.

Розподіл відповідей на запитання «Чи плануєте ви повернутися в Україну?»

Примітка. 2023 р.: N = 405, 2024 р.: N = 436; молодь, яка виїхала за кордон.

Аналогічні настрої зафіксовано й під час фокус-групових дискусій: частина молоді, яка виїхала за кордон, висловлює чітке бажання повернутися в Україну. Деякі учасники називають умовою повернення припинення або послаблення бойових дій, тоді як інші зазначають, що навіть у разі продовження війни повернуться одразу після завершення навчання в іншій країні.

Я збираюся повертатися за будь-яких обставин. Як тільки закінчу навчання, збираюся повертатися. Мені більше подобається в Україні. Якщо до того моменту буде все спокійно, то буду працювати на відновлення країни. Якщо ні, то, скоріш за все, піду до війська сам (чоловік, який виїхав за кордон).

[про повернення] Коли закінчиться війна, я почекаю. Подивлюсь на ситуацію, як там буде виникати у нас в країні. Мабуть, через один рік після перемоги (чоловік, який виїхав за кордон).

[Перекладено з російської] Закінчиться війна – і ми обов'язково повернемося. Не знаю, просто зараз, відразу чи не відразу – не можу зараз сказати. Але те, що я хочу додому, – це так (жінка, яка виїхала за кордон).

Деякі учасники/ці фокус-груп повідомляли про причини, з яких не мають змоги повернутися в Україну.

Зараз це неможливо – повернутися в моє рідне місто. І ми взагалі так родиною розмовляли і вирішили, що навіть якщо все закінчиться, буде деокупація, то ми не будемо повертатися. Тому що, по-перше, це негативні думки. Тому що коли ти приїжджаєш у місто, ти вспомінаєш оці всі події, ось. І друга причина, найголовніша, – це те, що дуже багато людей, які підтримують країну-агресора, вони там живуть (жінка, яка виїхала за кордон).

Скажу, можливо, дуже неприємну річ. Не сприймуть, не приймуть ті, хто залишився. Оточення буде від тебе відштовхуватись – мовляв, «от ти поїхав, ти зрадник», «ти продав Україну». Бо деякі мамині знайомі так висловлювалися. Плюс була просто банальна заздрість (чоловік, який виїхав за кордон).

Я не знаю, чесно, чого ні. Напевно, тут буде краще майбутнє для дитини. В першу чергу я думаю вже не про себе, а про свою дитину. Бо ніхто не знає, що буде через рік, через два після повернення додому. І майбутнє, мені здається, там буде дуже тяжке для дітей, особливо для хлопців. Не знаю, чому так. Тому в першу чергу ми думаємо про майбутнє дитини. Якби я була сама, без дитини, звісно, відразу би повернулася. Бо там – усе життя, квартира, батьки, друзі, брати, сестри. Там усе життя моє, в принципі. І робота там моя залишилась. Але якщо думати головою, то, мабуть, через це ні (жінка, яка виїхала за кордон).

Слід зазначити, що міграційні плани мінливі. Під час фокус-груп частина молодих респондентів, які виїхали за кордон, повідомляли про те, що вже кілька разів змінювали міграційні плани у зв'язку з різними обставинами.

Ми починали радитися про те, щоб виїхати ще на початку повномасштабної. Вирішили всією сім'єю. Ми розмовляли про те, що мені і моїй сестрі треба виїхати. Ми виїжджали кілька разів і кілька разів поверталися. 2 місяці тому виїхали остаточно, бо ще з 9 класу я планував вступати на навчання за кордон, і зараз я вступаю в Польщі (чоловік, який виїхав за кордон).

Фото: В'ячеслав Ратинський / Reporters / ПРООН в Україні

Розділ 3.

СТАНОВИЩЕ ВРАЗЛИВИХ ГРУП ТА ПРОЯВИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

3.1. СТИГМАТИЗАЦІЯ ВРАЗЛИВИХ ГРУП

Війна загострює соціальні проблеми та поділи у суспільстві, впливає на всі верстви населення, а особливо на вразливі соціальні групи, які частіше стикаються з дискримінацією та насильством. Як і під час минулої хвили дослідження, для оцінки загального рівня нетерпимості української молоді щодо різних соціальних груп респондентам ставили запитання, яких сусідів вони б не хотіли мати.

Опитування показало, що за 2,5 роки повномасштабної війни дещо зросла нетерпимість до споживачів ін'єкційних наркотиків (з 76% у 2023 році до 78% у 2024). Це узгоджується з дослідженнями у сфері прав людини, які фіксували стійку налаштованість більшості населення України на обмеження прав наркозалежних як до повномасштабного вторгнення, так і після його початку²². Водночас останніми роками відносна більшість молоді підтримує легалізацію легких наркотиків²³, зокрема медичного канабісу²⁴.

З 2023 року серед молоді також спостерігається зростання нетерпимості до осіб, які зловживають алкоголем (з 61% до 63%), та колишніх засуджених (з 44% до 49%).

Нетолерантність до сусідства з ромами та представниками ЛГБТІК+ також збільшилася (з 35% до 40% та з 28% до 33% відповідно). Примітно, що загалом частка молодих людей, яким байдуже, з ким сусідити, зменшилася (з 13% до 9%).

Таблиця 15.

Розподіл відповідей на запитання «З якими групами людей ви вважаєте неприйнятним проживати поруч?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

З якими групами людей ви вважаєте неприйнятним проживати поруч?	2021	2023	2024
Споживачі ін'єкційних наркотиків	72%	76%	78%
Особи, які зловживають алкогольними напоями	48%	61%	63%
Колишні засуджені	46%	44%	49%
Роми	44%	35%	40%
ЛГБТІК+	31%	28%	33%
Люди, які живуть з ВІЛ/СНІД	18%	20%	26%
Мені однаково, хто мешкає поруч	17%	13%	9%

Примітка. Можна було вибрати всі слушні варіанти.

Негативне ставлення до вразливих груп варіюється залежно від регіону, де мешкають опитані. Так, жити поруч із ромами не хотіли б 46% опитаних із заходу України, 40% – з півдня, 50% – зі сходу, по 33% – з центру та півночі і 56% опитаних, які проживають у м. Києві.

Мешкати поруч із представниками ЛГБТІК+ спільноти не хочуть 51% опитаних, які проживають у східному регіоні, однак негативне ставлення до цієї групи в інших регіонах майже на рівні середнього по країні – 30% респондентів із півдня України та 36% із заходу, 33–34% у центрі та на півночі. У м. Києві проти сусідства з представниками/цями ЛГБТІК+ спільноти висловлюється найменша частка опитаних (24%).

Загалом жінки виявляють вищу нетолерантність до всіх соціальних груп, про які йшлося в опитуванні, окрім ЛГБТІК+, де наявний паритет між чоловіками та жінками. У віковому розрізі найбільш толерантними до ромів та ЛГБТІК+ є молоді люди віком 20–24 роки (негативне ставлення висловлювали 33% та 26% відповідно).

²² Що українці знають та думають про права людини. Третя хвиля (2016 – 2018 – 2020): загальнонаціональне дослідження. Програма розвитку ООН, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/HumanRights_Third-wave_UKR.pdf; Що українці знають та думають про права людини. Четверта хвиля (2016 – 2018 – 2020 – 2023): загальнонаціональне дослідження. Програма розвитку ООН, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/humanrights23-7_2.pdf

²³ Оцінка громадянськими ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до окремих ініціатив органів влади (липень 2023р.). Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023r>

²⁴ Ставлення українців до легалізації медичного канабісу (травень 2024 року). Київський міжнародний інститут соціології, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1425&page=1>

Молодь за кордоном виявляє відносно вищу нетерпимість до наркозалежних (81%), тих, хто зловживає алкоголем (73%), та колишніх засуджених (52%).

Водночас молоді люди за кордоном, особливо жінки, демонструють значно нижчий рівень нетерпимості до таких вразливих груп, як роми (31%, у т.ч. 33% чоловіків та 31% жінок), ЛГБТІК+ (17%, у т.ч. 25% чоловіків та 13% жінок) та люди, які живуть із ВІЛ/СНІД (20%, у т.ч. 24% чоловіків та 18% жінок). Сукупно групи молоді до 25 років виявляють вищу толерантність до цих вразливих категорій порівняно з представниками старших вікових груп.

Молодь із інвалідністю та представники/ці ЛГБТІК+ спільноти помітно частіше, ніж у середньому у вибірці, зазначають, що потребують психологічної допомоги²⁵ (30% та 65% відповідно порівняно з 18% в середньому).

3.2. МОЛОДЬ ТА ПРОЯВИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

За останні 12 місяців 86% опитаної молоді не стикалися з проявами дискримінації або насильства ані щодо себе, ані щодо інших. Як і в іншому дослідженні²⁶, на перший погляд, цей показник може здаватися позитивним. Однак варто враховувати, що людина часто не усвідомлює, що певні форми поведінки з нею є дискримінаційними, тому ці дані не можна розглядати як підтвердження відсутності дискримінації.

Одним із чинників дискримінації є російська мова спілкування: 5% опитаних відчували це на собі, а 6% – помітили щодо інших. Також 5% респондентів стикалися з дискримінацією за віковою ознакою, а 4% помічали це щодо інших.

Таблиця 16.

Розподіл відповідей на запитання «Чи стикалися ви протягом останніх 12 місяців із будь-якими формами дискримінації / насильства через такі ознаки?»

Чи стикалися ви протягом останніх 12 місяців з будь-якими формами дискримінації / насильства через такі ознаки?	Дискримінація				Насильство			
	Щодо себе		Щодо інших		Щодо себе		Щодо інших	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Не стикався/лась	90%	86%	89%	86%	93%	95%	91%	93%
Російська мова спілкування	4%	5%	5%	6%	3%	2%	4%	2%
Вік	3%	5%	3%	4%	2%	1%	2%	2%
Місце походження (населений пункт, область)	2%	3%	2%	2%	2%	1%	2%	1%
Стать	1%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
Інвалідність чи стан здоров'я	2%	2%	1%	3%	1%	1%	1%	1%
Національна чи етнічна належність	2%	1%	3%	2%	1%	1%	2%	1%
Сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність	1%	1%	1%	2%	1%	1%	2%	2%
Українська мова спілкування	1%	1%	1%	1%	0%	0%	1%	1%
Активна громадянська позиція чи діяльність	–	–	–	–	2%	1%	2%	1%
Релігійні погляди	2%	2%	1%	3%	–	–	–	–

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

За кордоном молодь частіше повідомляє про прояви дискримінації щодо себе та інших, очевидно, через зіткнення з «чужим» середовищем. 59% молодих людей не стикалися з дискримінацією щодо себе, а 57% не помічали жодної дискримінації щодо інших, що є суттєво нижчими показниками порівняно з Україною.

²⁵ У вибірці ці групи представлені незначною чисельністю опитаних: до вибірки потрапили 39 людей, які ідентифікували себе як ЛГБТІК+, 60 представників/ць молоді з інвалідністю та 3 представники/ці ромської спільноти. Ця кількість не є достатньою для надійного аналізу.

²⁶ Що українці знають та думають про права людини: третя хвиля (2016 – 2018 – 2020). Програма розвитку ООН, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/HumanRights_Third-wave_UKR.pdf

Таблиця 17.

Розподіл відповідей на запитання «Чи стикалися ви протягом останніх 12 місяців з будь-якими формами дискримінації / насильства через такі ознаки?» (опитування молоді за кордоном)

Чи стикалися ви протягом останніх 12 місяців з будь-якими формами дискримінації / насильства через такі ознаки?	Дискримінація		Насильство	
	Щодо себе	Щодо інших	Щодо себе	Щодо інших
Не стикався/лась з дискримінацією за переліченими ознаками	59%	57%	81%	70%
Національна чи етнічна приналежність	25%	25%	9%	13%
Російська мова спілкування	11%	18%	5%	12%
Стать	10%	11%	4%	7%
Вік	9%	9%	3%	5%
Місце походження (населений пункт, область)	8%	10%	5%	7%
Українська мова спілкування	8%	9%	4%	7%
Сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність	4%	11%	1%	8%
Інвалідність чи стан здоров'я	4%	10%	1%	4%
Релігійні погляди	3%	5%	3%	8%

Примітка. 2024 р.: N = 436.

Найчастіше молодь за кордоном повідомляє про дискримінацію за національною або етнічною належністю (по 25% щодо себе та інших). Поширеність дискримінації саме за цією ознакою підтверджується й даними з окремих досліджень щодо переміщених осіб з України²⁷.

[Про поляків] На початку 2022 року вони дуже сильно допомагали, а потім, з плином часу, вже почали втомлюватися від українців, озвучувати тези, мовляв, «Пам'ятаєш Волинь?». Починають за Волинь розповідати, за те, що забирають їхні робочі місця. Хоча українці працюють там, де поляк ніколи не буде працювати (чоловік, який виїхав за кордон).

Серед інших причин дискримінації, що потенційно пов'язані з етнічністю, можна виділити: спілкування російською (11% щодо себе та 18% щодо інших), місце походження (8% щодо себе та 9% щодо інших), а також українську мову спілкування (8% щодо себе та 9% щодо інших). Про небажання українських біженців спілкуватися рідною мовою у громадських місцях, у школі та на робочому місці доволі масово ідеться й у інших дослідженнях²⁸.

Також учасники фокус-груп повідомляли, що українська етнічність та мова спілкування можуть провокувати «мову ненависті» з боку російськомовного населення.

Я зараз проживаю в Німеччині, і тут дуже багато російськомовних. І взагалі росіян тут дуже багато. І, наприклад, були моменти, коли нам потрібно було за документами їхати до Берліну, і ми стикалися з росіянами, які нам услід казали: «Щоб ви здохли». Та й загалом відпускали такі фрази, що залишалося думати: «Боже, що я вам зробив?». Зараз ми проживаємо в маленькому містечку, і тут переважно українці. А ось коли до Гамбурга або до Кіля приїжджаємо, то часто стикаємося з такими проблемами: росіяни, коли чують українську мову, якою ми спілкуємося між собою, можуть щось сказати (жінка, яка виїхала за кордон).

Серед ознак, за якими здійснюється дискримінація, також можна виділити стать (10% опитаних повідомили про таку дискримінацію щодо себе та 11% – щодо інших) і вік (по 9%). Через малу кількість респондентів із вразливих груп статистично значущі показники дискримінації за сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю (11%), а також за інвалідністю чи станом здоров'я (10%) наявні тільки в плані дискримінації щодо інших. При цьому жінки та чоловіки за кордоном дають приблизно однакові відповіді щодо чинників дискримінації.

²⁷ Mixed Migration Centre, Displaced from Ukraine to Warsaw. A case study on journeys, living conditions, livelihoods and future intentions (June 2023), https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2023/06/285_Displaced-from-Ukraine-to-Warsaw.pdf

²⁸ IRC Protection Monitoring Report: April–June 2024, <https://reliefweb.int/attachments/ea20c4f8-ad02-4bab-ad4f-901a81568d2c/Report%20PM%20Q2%20IRC.pdf>; Потреби осіб з України, які були вимушені виїхати за кордон через війну: Звіт за результатами дослідження у Польщі, Данська рада у справах біженців, Варшава, 2023, https://pro.drc.ngo/media/ocnf5spd/needs-assessment-report-ua_final_ext.pdf

Багато із зафіксованих рівнів прояву дискримінації не є статистично значущими, тож для подальшого аналізу потрібні якісні дослідження. Особливо це стосується проявів насильства, які в Україні зафіксовані на низькому рівні. Водночас за кордоном отримано статистично значущу кількість повідомлень про насильство через національну або етнічну належність (9% щодо себе та 13% щодо інших), спілкування російською (5% щодо себе та 12% щодо інших) та місце походження (5% щодо себе та 7% щодо інших). Закордонні респонденти повідомляли також про насильство щодо інших осіб за такими ознаками: активна громадянська позиція чи діяльність (8%), сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність (8%), спілкування українською мовою (7%), стать (7%) та вік (5%).

Молоді представники ромської спільноти під час фокус-груп заявляли про упередження щодо їхньої етнічності, які проявляються як безпосередньо щодо них самих, так і щодо їхнього оточення. Зокрема, роми згадували про стереотипи, пов'язані із крадіжками та обманом, які, зокрема, спостерігалися в освітніх закладах. На робочому місці дискримінація проявлялася у нерівній оплаті праці порівняно з колегами. Учасники фокус-груп згадували різні приклади «мови ненависті», як-от висловлювання на кшталт «Україна не для ромів». Також ромські чоловіки стикалися зі звинуваченнями в «ухилянні» та із закликами «йти воювати», які вони сприймали як бажання відправити їх у зону бойових дій.

“ Ромам не дадуть піднятися, розумієте? Як це, ром – і вибився? Його ніхто не буде сприймати (жінка ромської етнічності).

Роми хай йдуть захищати Україну. Та взагалі, те, що відбувається в нас в Україні: «Роми – ухилинти, Україна – не для ромів». Вони нас обзивають, а ми за них маємо... (чоловік ромської етнічності).

Під час фокус-груп молоді люди наголошували на важливості просвітницької роботи серед населення для подолання стигматизації ромів і зменшення проявів дискримінації. Вони вважають, що таку діяльність мають координувати органи влади.

3.3. БАР'ЄРИ ТА ОБМЕЖЕННЯ У РІЗНИХ СФЕРАХ

Під час повномасштабної війни молодь в Україні найчастіше стикалася з обмеженнями та бар'єрами в контексті економічних можливостей, про що повідомили 21% опитаних. Гендерних відмінностей при цьому не виявлено: про такий досвід повідомили майже однакова кількість жінок і чоловіків. Утім, зафіксовано суттєві регіональні відмінності: у південному регіоні про економічні бар'єри повідомили значно більше респондентів (31%).

Рис. 20.

Розподіл відповідей на запитання «У якій сфері ви стикалися з бар'єрами чи обмеженнями після 24 лютого 2022 року?»

Примітка. N = 2000 (2024 рік).

На бар'єри у фізичному середовищі та цифровому просторі вказали по 14% опитаних, а 13% відзначили обмеження в інформаційному просторі.

Молоді люди за кордоном стикалися з численними бар'єрами та обмеженнями, які відчутно впливали на їхнє життя. Після 24 лютого 2022 року більшість респондентів (57%) зіштовхнулася з економічними труднощами. Обмеження у цифровому просторі відчули 31% опитаних, у доступі до освіти та у фізичному середовищі – по 30%, в участі у суспільному житті – 29%, а в інформаційному просторі – 20%. Хоча дослідження не оцінювало, на якому етапі переїзду або в яких країнах молодь зіштовхувалася з цими бар'єрами, зрозуміло, що сам процес виїзду породжує підвищені потреби та створює виклики, пов'язані з доступністю в різних сферах.

Під час фокус-групових дискусій молоді люди з інвалідністю, особливо ті, хто має проблеми з опорно-руховим апаратом, наголошували на необхідності такого облаштування бомбосховищ, яке давало би їм змогу самостійно, без сторонньої допомоги до них дістатися.

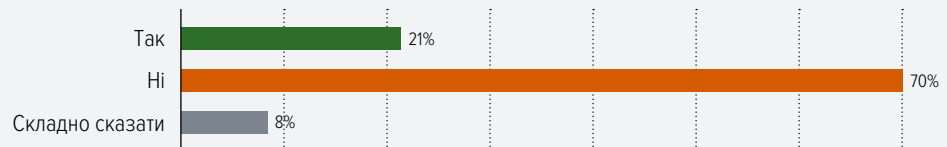
“ Хотілось би, щоб укриття були більш доступні для людей, які пересуваються на милицях, на протезах або на візках. Я розумію, що це практично нереально, але все ж таки, можливо, було б добре знайти якусь альтернативу у вигляді, можливо, підйомника або чогось подібного. Тому що хочеться незалежності (жінка з інвалідністю).

Після війни дуже багато буде [проблем], бо, на жаль, багато наших хлопців уже повертаються з інвалідністю, і їм потрібна допомога. І щоб в них не було розчарування, ми хочемо підготуватись, якось допомогти власним прикладом, бо ж є люди з інвалідністю, які двадцять-тридцять років у цьому стані (жінка з інвалідністю).

Хоча лише 21% опитаних в Україні та 34% за кордоном зазначили, що особисто були свідками того, як інші стикалися з бар'єрами у фізичному середовищі, цей показник може бути заниженим, оскільки такі випадки часто залишаються поза увагою, на відміну від особистого досвіду.

Рис. 21.

Розподіл відповідей на запитання «Чи ви особисто були свідком того, як інша людина (люди) стикнулася з бар'єрами чи обмеженнями після 24 лютого 2022 року у такій сфері: об'єкти фізичного оточення (громадський транспорт, залізничне сполучення, пандуси, облаштовані місця для осіб з числа маломобільних груп населення, вказівники, звукові сигнали, титрована інформація тощо)?»

Примітка. N = 2000 (2024 рік).

Фото: Freepik

Розділ 4.

БАЧЕННЯ УМОВ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

4.1. ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ ТА УМОВИ МИРУ

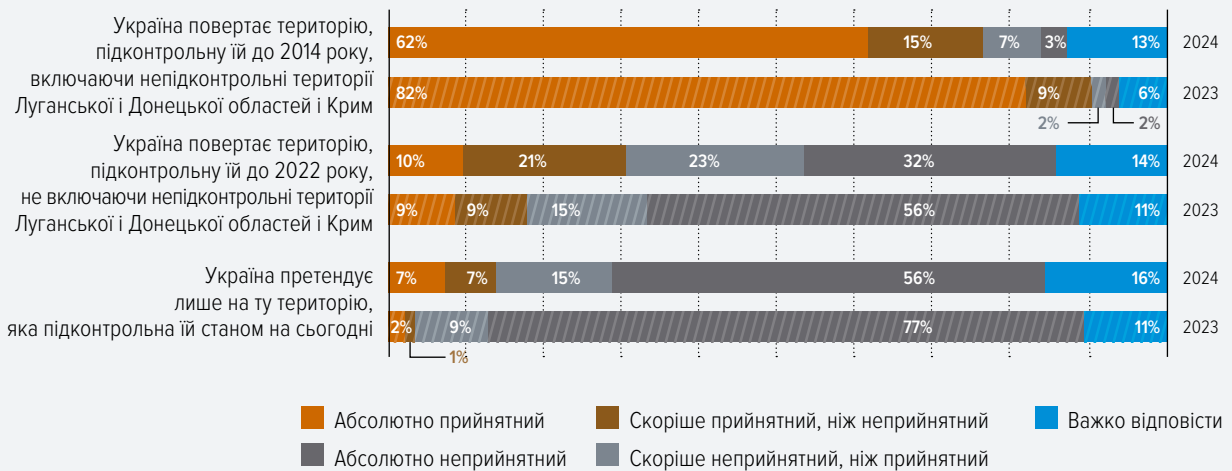
Більшість опитаних не підтримують ідею територіальних поступок заради миру. Лише 14% респондентів готові віддати окуповані на момент опитування території заради досягнення миру, тоді як 71% не згодні на такий крок (серед молоді за кордоном 22% підтримують поступки, 65% – проти). Для порівняння: у 2023 році ці показники в Україні становили 3% на користь поступок і 86% – проти. Найвищу підтримку ідеї територіальних поступок продемонструвала молодь із центральних регіонів (29%).

Крім того, 55% респондентів (серед опитаних за кордоном – 41%) відкидають варіант встановлення миру, за якого Україна відновить суверенітет над територіями, що були під її контролем станом на 23 лютого 2022 року, тобто до початку повномасштабного вторгнення. Для порівняння: у 2023 році цей варіант не підтримували 71% респондентів. Попри прагнення зберегти територіальну цілісність, дедалі більше виснаження від війни змушує частину населення бути більш відкритою до поступок. Водночас найпопулярнішим варіантом залишається повернення Україною всіх окупованих територій: його підтримують 77% опитаних в Україні (порівняно з понад 90% у 2023 році) і 79% опитаних за кордоном.

Молоді чоловіки й жінки в Україні займають аналогічні позиції в питанні можливості територіальних поступок. Водночас за кордоном чоловіки більше схильні підтримувати такі рішення: 31% чоловіків і 17% жінок за кордоном готові погодитися на встановлення миру за поточною лінією фронту. Крім того, 56% чоловіків і 44% жінок готові поступитися територіями, що залишаються непідконтрольними станом на 23 лютого 2024 року. Значних вікових розбіжностей у відповідях на ці питання не виявлено.

Рис. 22.

Розподіл відповідей на запитання «Наскільки прийнятним чи неприйнятним ви вважаєте кожен із варіантів як ціну за встановлення миру?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

Учасники/ці фокус-груп висували різні, часом досить песимістичні, сценарії завершення війни. Дехто припускав, що війна не завершиться найближчим часом і може тривати ще роки із імовірним перетворенням на заморожений конфлікт. Також лунали думки, що реальний шанс на перемогу України та повернення окупованих територій може з'явитися лише у разі розпаду Російської Федерації, що усуне подальшу загрозу повторного нападу з її боку.

Маємо такого сусіда під боком, і їхнє знищення – це нереальне щось. Я не вірю, що все можливо так швидко. Їх хіба що можна розрізати на якісь частини, от якби їх розділили... Звісно, тоді для нас би вже, певно, найближчим часом ніякої загрози не існувало. А так, навіть за умови переговорів, – це все поки вони знов не наберуть якісь обороти собі. У нас із ними, на жаль, так просто війна не закінчиться. Ні переговорами, ні якимись територіями... лише треба розділення Росії на шматки. От тоді, я думаю, ми будемо в безпеці (чоловік ВПО).

Учасники/ці дослідження найчастіше називали такі ключові умови для завершення війни та встановлення миру:

- ✓ виплата репарацій за завдані війною збитки (55% у 2024 році порівняно з 48% у 2023 році);
- ✓ покарання російських воєнних злочинців (54% порівняно з 46%);
- ✓ виведення російських військ з України та відновлення контролю над усією територією країни в межах кордонів 1991 року (52% порівняно з 53%).

За кордоном молодь найчастіше вважає найважливішою умовою миру покарання воєнних злочинців (71%), наступні за значущістю – виплати репарацій (68%) та деокупація (54%). Це свідчить про помітне зростання значення справедливого правосуддя як необхідної передумови досягнення миру.

Водночас 21% респондентів в Україні вважають, що примирення з РФ неможливе за жодних умов (у 2023 році таку відповідь обрали 28%). За кордоном таку позицію підтримали 11% опитаних.

Рис. 23.

Розподіл відповідей на запитання «Які з умов досягнення миру між Україною та Росією ви вважаєте необхідними?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

4.2. ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Одним із чинників зміцнення безпеки на міжнародній арені є участь держави в міжнародних організаціях та інтеграційних утвореннях. Підтримка молоддю стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, який з 2019 року закріплено в Конституції України, залишається високою, хоча спостерігається незначне зниження порівняно з 2023 роком. Зокрема, 77% підтримують вступ до НАТО (порівняно з 80% у 2023 році), а 83% висловлюються за вступ до ЄС (порівняно з 84% у попередньому році). Показники серед української молоді за кордоном майже не відрізняються: 78% підтримують вступ до НАТО, а 82% – до ЄС.

Таблиця 18.

Розподіл відповідей на запитання «Наскільки ви підтримуєте такі процеси в житті України, як вступ України до ЄС та до НАТО?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

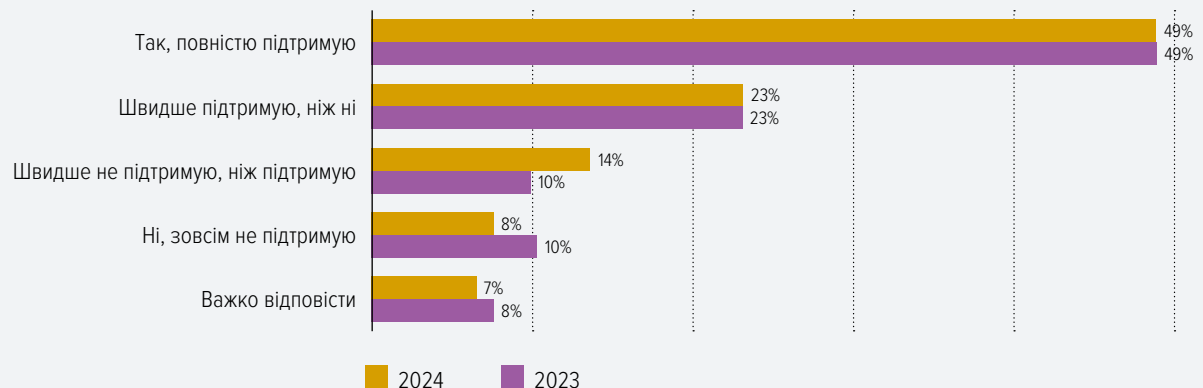
Наскільки ви підтримуєте такі процеси в житті України, як вступ України до ЄС та до НАТО?		2021	2023	2024
Вступ України в НАТО	Повністю підтримую	34%	64%	57%
	Скоріше підтримую	25%	16%	20%
	Скоріше не підтримую	12%	4%	6%
	Зовсім не підтримую	10%	6%	8%
	Важко відповісти	19%	10%	9%
Вступ України до Євросоюзу	Повністю підтримую	38%	69%	64%
	Скоріше підтримую	29%	15%	19%
	Скоріше не підтримую	10%	4%	6%
	Зовсім не підтримую	7%	4%	5%
	Важко відповісти	15%	8%	7%

4.3. СТАВЛЕННЯ ДО РОСІЙСЬКОГО КОНТЕНТУ ТА КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Повний бойкот російського культурного простору й надалі підтримує більшість опитаних (72% з 2023 року без змін). Проти такого бойкоту виступають 22% молодих людей.

Рис. 24.

Розподіл відповідей на запитання «Чи підтримуєте ви ідею повного бойкоту російського культурного простору (музики, літератури, кіно, телебачення, блогів тощо)?»

Примітка. N = 2064.

Фото: Freerik

В Україні спостерігається гендерний паритет у підтримці бойкоту російського культурного простору, тоді як за кордоном чоловіки, на відміну від жінок, значно рідше висловлюють таку позицію (51% чоловіків проти 70% жінок).

В Україні серед молоді віком 14–19 років підтримка бойкоту порівняно з 2023 роком зросла (з 65% до 73%). При цьому у віковій групі 20–24 роки спостерігається певне зниження рівня підтримки (з 75% до 69%).

Таблиця 19.

Розподіл відповідей на запитання «Чи підтримуєте ви ідею повного бойкоту російського культурного простору (музики, літератури, кіно, телебачення, блогів тощо)?», за віковими групами респондентів/ок

Чи підтримуєте ви ідею повного бойкоту російського культурного простору (музики, літератури, кіно, телебачення, блогів тощо)?	14–19 років		20–24 роки		25–29 років		30–34 роки	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Повністю підтримую	41%	52%	49%	48%	50%	47%	54%	48%
Скоріше підтримую, ніж не підтримую	24%	21%	26%	21%	26%	27%	17%	24%
Скоріше не підтримую, ніж підтримую	14%	15%	10%	17%	6%	12%	10%	12%
Зовсім не підтримую	14%	6%	8%	7%	11%	8%	9%	9%
Важко відповісти	7%	6%	7%	8%	7%	6%	10%	7%

Одним із важливих питань, пов'язаних із російським культурним простором, є релігійна належність. На момент проведення опитування тривала політична дискусія щодо законодавчої заборони діяльності Української православної церкви (Московського патріархату)²⁹, яка налічує значну кількість парафій в Україні. Це питання досі спричиняє конфлікти в окремих громадах, особливо там, де ініціюється перехід парафії до Православної церкви України (ПЦУ).

²⁹ Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» №3894-IX ухвалено Верховною Радою України 20 серпня 2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>

Фото: Денис Бобров / ПРООН в Україні

Розділ 5.

УЧАСТЬ МОЛОДІ У ГРОМАДСЬКОМУ ТА ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ

5.1. ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВОЛОНТЕРСТВА

У сучасному світі волонтерська діяльність є невіддільною складовою громадянського суспільства і охоплює такі важливі сфери, як підтримка нужденних, гуманітарна допомога, екологічні ініціативи, освіта, охорона здоров'я, а також реагування на кризові ситуації, такі як природні катастрофи та воєнні конфлікти. В Україні волонтерство стало одним із ключових проявів активної участі громадян у житті суспільства на всіх рівнях.

В умовах повномасштабного вторгнення РФ значно зросла частка молоді, що долучилася до волонтерської діяльності. Під час опитування 2023 року 30% молодих людей заявили, що почали волонтерити після лютого 2022 року, а за рік цей показник зріс до 34%. Загалом частка тих, хто займався волонтерством раніше і продовжив протягом останніх 12 місяців, збільшилася з 42% у 2023 році до 51% у 2024 р. Помітно зросла й частка молоді, що займалася волонтерством протягом останнього року та раніше (з 12% до 17%). Водночас кількість тих, хто не займався волонтерством узагалі, скоротилася з 52% у 2023 до 44% у 2024 році.

Важливо зазначити, що волонтерська активність зросла і серед молодих українських біженців за кордоном: частка залучених до волонтерства збільшилася з 44% у 2023 до 50% у 2024 році, попри послаблення намірів повернутися на батьківщину. Водночас 85% респондентів серед українців за кордоном висловили бажання долучитися до різних видів волонтерської діяльності, що свідчить про наявність значного нереалізованого потенціалу.

Таблиця 20.

Розподіл відповідей на запитання «Чи займались ви коли-небудь волонтерством?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Чи займались ви коли-небудь волонтерством?	Молодь в Україні			Молодь за кордоном	
	2021	2023	2024	2023	2024
Займались протягом останніх 12 місяців і раніше	14%	12%	17%	14%	16%
Займались протягом останніх 12 місяців, але раніше не займалися	6%	30%	34%	30%	34%
Не займались протягом останніх 12 місяців, але раніше займалися	12%	2%	2%	7%	4%
Ні, не займаюся взагалі	62%	52%	44%	43%	33%
Важко відповісти	6%	4%	3%	0%	2%

Згідно з опитуваннями, найбільше зростання волонтерської активності відбулося у сфері збору коштів для ЗСУ, де кількість тих, хто вже займається цією діяльністю, зросла з 33% до 40%. Також збільшилася кількість тих, хто хотів би долучитися до цієї ініціативи, – з 43% у 2023 до 54% у 2024. Актуальною для молоді залишається й підтримка військових: частка залучених зросла з 19% до 21%, а частка потенційних волонтерів – з 26% до 32%.

Рис. 25.

Розподіл відповідей на запитання «Назвіть, будь ласка, у яких сферах волонтерської діяльності ви брали участь за останні 12 місяців? До якого виду волонтерської діяльності ви би долучилися?» (2024 р.)

Примітка. 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

5.1.1. МОТИВАЦІЯ ДО ВОЛОНТЕРСТВА

Значна частина молоді – 44% в Україні та 53% за кордоном – долучається до волонтерства з власної ініціативи. Також до волонтерства молодих людей доволі часто залучають друзі або знайомі (таким шляхом до волонтерства долучилися 27% молодих людей у 2023 та 36% у 2024), хоча серед закордонної молоді цей показник дещо нижчий – 22%. Натомість помітну частку (9%) за кордоном залучають «блогери / інфлюенсери» (порівняно з 2% в Україні). Цей пункт було додано в опитування 2024 року.

[Перекладено з російської] Нещодавно вона стала блогеркою, у ТікТоці. Нас багато з України, ми всі спілкуємось, перезнайомилися. І є знайомі, які воюють. Вони просять допомоги. Наразі вона збирає кошти на 93 бригаду. Ми всі донатили. І я теж. На машину. Є й звіти, є все (жінка, яка виїхала за кордон).

За останній рік мотиви участі у волонтерській діяльності змінилися. Половину респондентів/ок до волонтерської діяльності спонукало бажання допомогти конкретним людям; 2024 року така мотивація набула більшого поширення (50% порівняно з 34% у 2023 році). Також молодих людей мотивує прагнення приносити користь суспільству (33%). Зростає кількість молоді, яка таким чином хоче стати частиною спільної справи: 33% у 2024 р. проти 27% у 2023 році.

Серед українців за кордоном домінувала така мотивація, як бажання допомогти суспільству (47%), але не меншу роль у долученні до волонтерства відіграла й потреба допомогти конкретним людям (38%). Ці висновки з опитування підтвердилися під час фокус-груп.

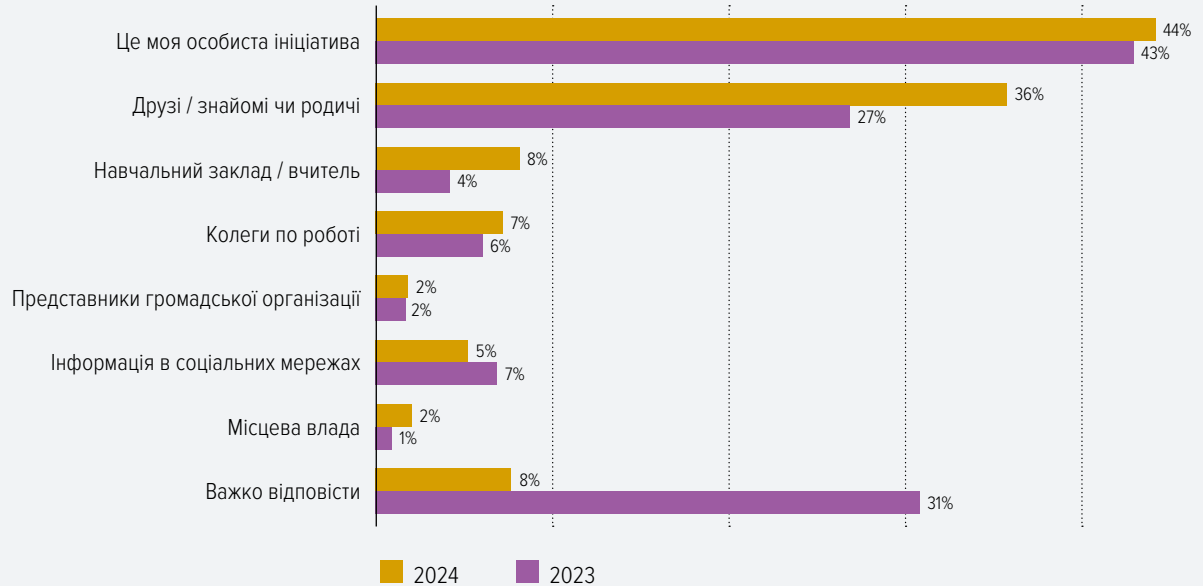

[Перекладено з російської] Хоч я й живу в Німеччині, але, напевно, український характер і силу волі з мене не виб'єш. Я хотіла просто допомогти хлопцям, які на війні, сидять в окопах, мерзнуть. Я розумію ситуацію: у мене тут немає сирен і є їжа та чистий одяг. Але вони цього не мають. І мені просто хотілося допомогти українцям. У мене дуже багато друзів служать у війську. Дуже багато (жінка, яка виїхала за кордон).

Рис. 26.

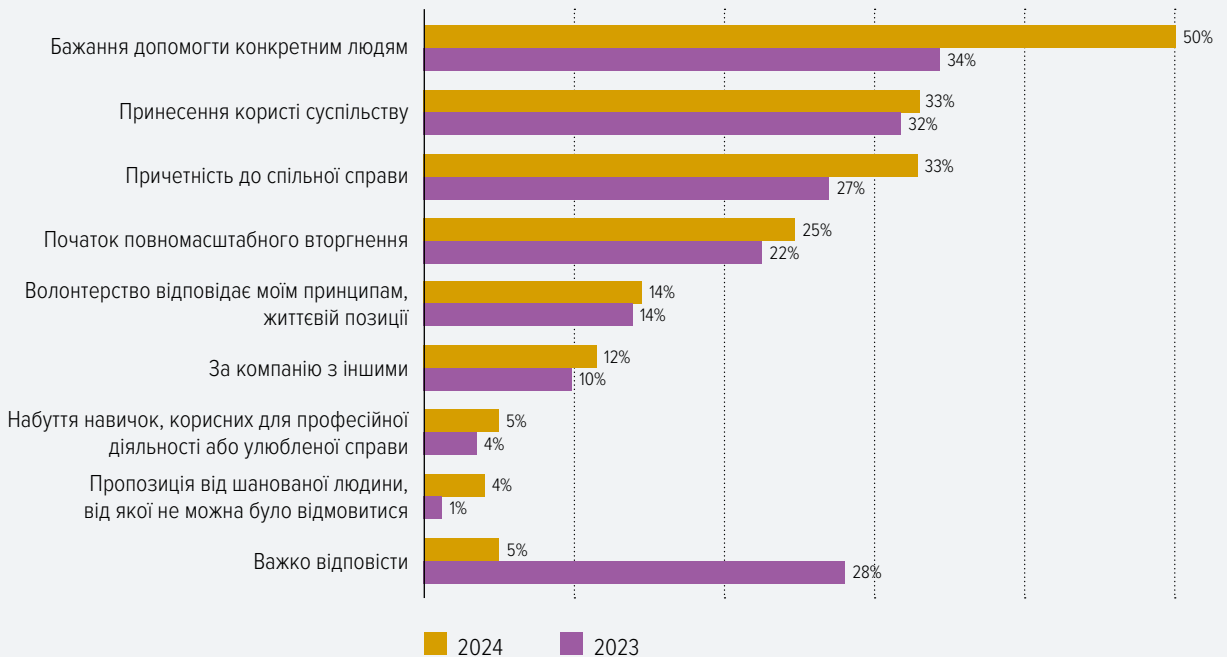
Розподіл відповідей на запитання «Хто залучив вас до волонтерської діяльності?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти.

Рис. 27.

Розподіл відповідей на запитання «Що спонукало / спонукає вас до волонтерської діяльності?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні варіанти. На рисунку показано відповіді, які обрали понад 2% опитаних.

Водночас на фокус-групах молоді люди називали причини, чому вони не долучаються або перестають долучатися до волонтерської діяльності. Певна частина молоді утримується від волонтерства через брак фінансових можливостей. Іншим тривожним моментом є те, що деякі люди перестають вірити, що допомога доходить до адресатів.

Я на початку війни скидала, коли ще збирали на дрони чи щось інше, я вже не пам'ятаю. Але потім почали говорити, що ці дрони нікуди не доходять і що треба саме людям, які мають родичів на війні, скидати. Але зараз нема такої змоги – ні грошової, ніякої (жінка, яка виїхала за кордон).

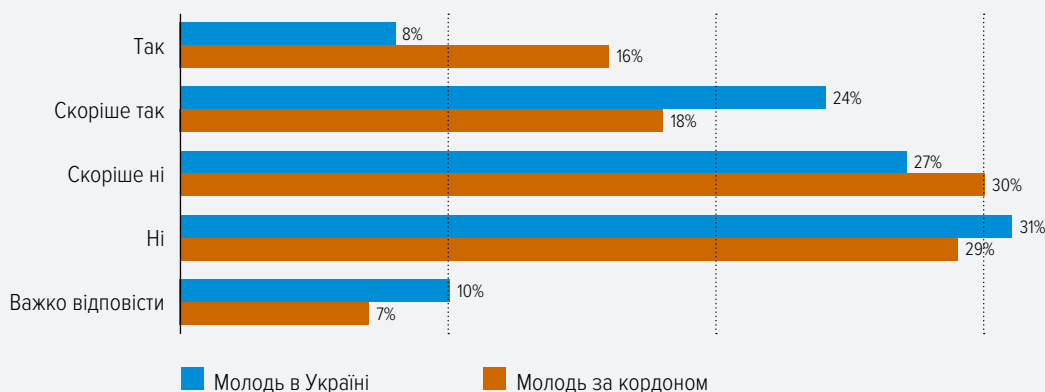
5.2. ГРОМАДСЬКА ТА ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ

5.2.1. УЧАСТЬ В ІНСТИТУТАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА АКТИВІЗМ

Більшість молоді й надалі залишається осторонь громадської та політичної активності. У 2024 році лише третина опитаних (32%) відчувають, що можуть особисто впливати на зміни в своїй громаді, тоді як понад половина (58%) такого відчуття не мають. Схожа ситуація спостерігається і серед молоді за кордоном: 34% вважають, що можуть впливати на події в Україні, однак більшість (59%) не впевнені в цьому.

Рис. 28.

Розподіл відповідей на запитання «Чи відчуваєте ви, що можете особисто впливати на зміни в своїй громаді?»

Примітка. 2024 р.: N = 2000 (в Україні); N = 436 (за кордоном).

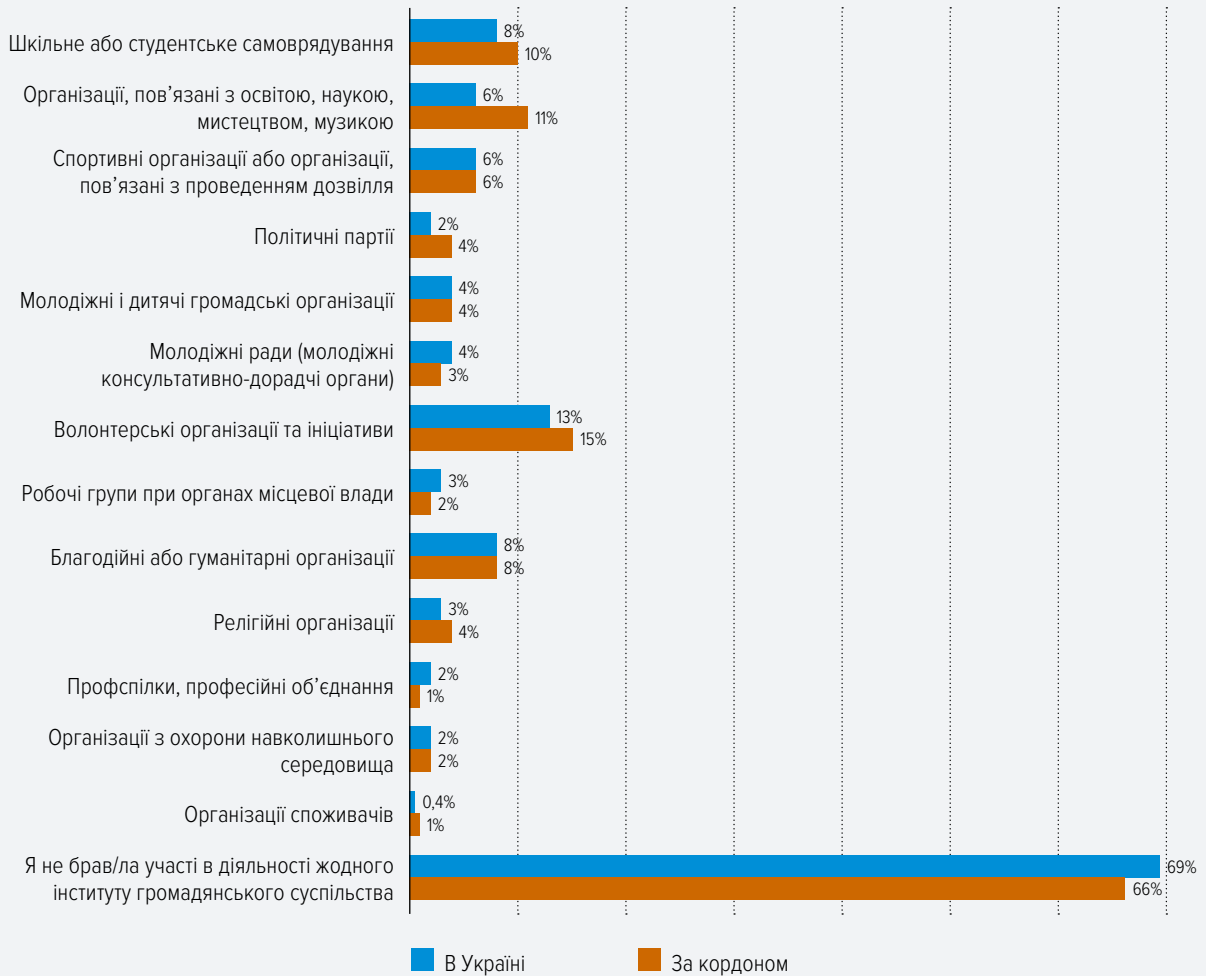
Залученість молоді до роботи інститутів громадянського суспільства залишається незначною. Лише 31% молодих людей беруть участь у діяльності таких організацій, і цей показник майже не змінився порівняно з 2023 роком (30%).

Кількість молодих людей, які беруть участь в учнівському та студентському самоврядуванні, а також у благодійних і гуманітарних організаціях, залишається стабільною (по 8%). Рівень участі в організаціях, пов'язаних із освітою, наукою, мистецтвом та дозвіллям, – 6%, а до молодіжних організацій та політичних партій належать лише 4% і 2% відповідно.

За кордоном молодь заявляє про дещо вищий рівень залученості: про таку діяльність повідомили 34%. Волонтерською діяльністю займаються 15%, а участь в організаціях, пов'язаних із освітою, мистецтвом, наукою та музикою, бере 11%. Учнівське та студентське самоврядування охоплює 9%, а благодійні організації – 8%. Молодіжні та дитячі організації і політичні партії зацікавлюють по 4% молоді, а молодіжні ради – 3%.

Рис. 29.

Розподіл відповідей на запитання «У діяльності яких інститутів громадянського суспільства ви брали участь за останні 12 місяців?»

Примітка. 2024 р.: N = 2000 (в Україні); N = 436 (за кордоном).

За попередні 12 місяців найбільш популярною формою активності серед молоді в Україні було підписання або ініціювання електронних петицій (13%) і створення соціально значущого контенту (8%). Серед активностей, до яких молодь ще не долучалася, але хотіла б взяти участь, найбільш популярними є мирні зібрання та участь у процесах відновлення країни (по 31%).

Закордонна молодь більш активно була залучена до онлайн-активізму: 42% ініціювали електронні петиції, 41% брали участь у цифрових формах активності, а 38% створювали та поширювали соціально значущий контент. Крім того, закордонна молодь частіше брала участь у мирних зібраннях / акціях з конкретних питань (23%), у громадських обговореннях конкретних питань (11%) та студентському й учнівському самоврядуванні (10%). Серед активностей, до яких молоді люди за кордоном ще не долучалися, але хотіли би долучитися, на першому місці – повідомлення про випадки корупції та участь у процесах відновлення і відбудови (по 52%). Наступні в переліку – участь в обговоренні конкретних питань (44%), участь у громадських слуханнях та мирних зібраннях (по 35%).

Рис. 30.

Розподіл відповідей на запитання «Чи за останні 12 міс ви брали участь або були би зацікавлені взяти участь у таких видах діяльності?»

Примітка. N = 2000 (2024 рік).

Рис. 31.

Розподіл відповідей на запитання «Чи за останні 12 місяців ви брали участь або були би зацікавлені взяти участь у таких видах діяльності?» серед молоді за кордоном

Примітка. N = 436 (2024 рік).

Молоді люди й надалі недостатньо поінформовані про діяльність дитячих та молодіжних організацій. У 2024 році 35% молодих людей знають про існування таких організацій, тоді як у 2023 році цей показник був вищим – 43%. Водночас 49% узагалі не мають інформації про такі організації. 8% дізнаються про їхню діяльність із ЗМІ, ще 4% відвідують окремі заходи і лише 2% є членами/кинями таких організацій. Ситуація залишається незмінною з 2023 року.

Таблиця 21.

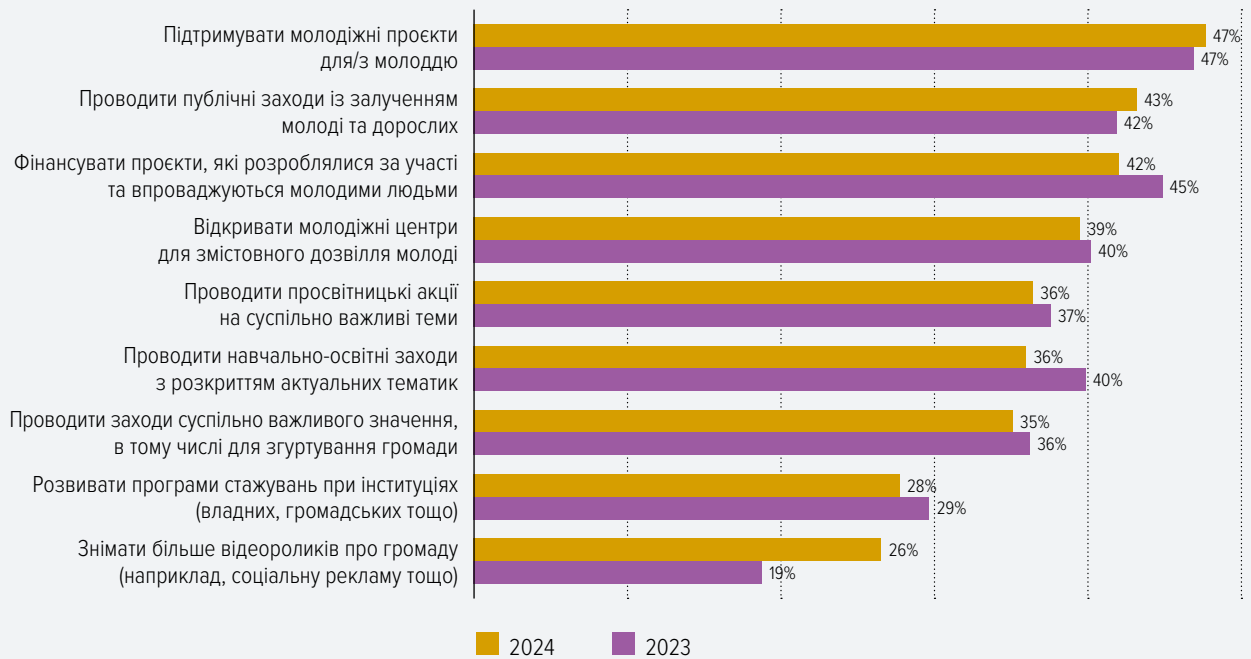
Розподіл відповідей на запитання «Чи знаєте ви про існування дитячих і молодіжних громадських організацій в Україні та про їхню діяльність?» в опитуваннях 2021, 2023 та 2024 років

Чи знаєте ви про існування дитячих і молодіжних громадських організацій в Україні та про їхню діяльність?	2021	2023	2024
Так, і я є членом/кинею такої організації	2%	2%	2%
Так, і я іноді відвідую їхні окремі заходи	5%	4%	4%
Дізнаюся про їхню діяльність із засобів масової інформації	14%	8%	8%
Тільки знаю, що такі існують	33%	43%	35%
Ні, не знаю	40%	37%	49%
Важко відповісти	6%	6%	3%

Серед заходів, що можуть підвищити громадську активність молоді в Україні, найчастіше називають молодіжні проекти (47% як у 2024, так і в 2023 роках), публічні заходи за участі молоді та дорослих (43% у 2024 та 42% у 2023 році), а також фінансування проектів, розроблених і реалізованих за участю молодих людей (42% у 2024 і 45% у 2023 році).

Рис. 32.

Розподіл відповідей на запитання «Що сьогодні потрібно зробити (наприклад, місцевій владі), щоб підвищити вашу громадську активність?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064; 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати усі слушні відповіді.

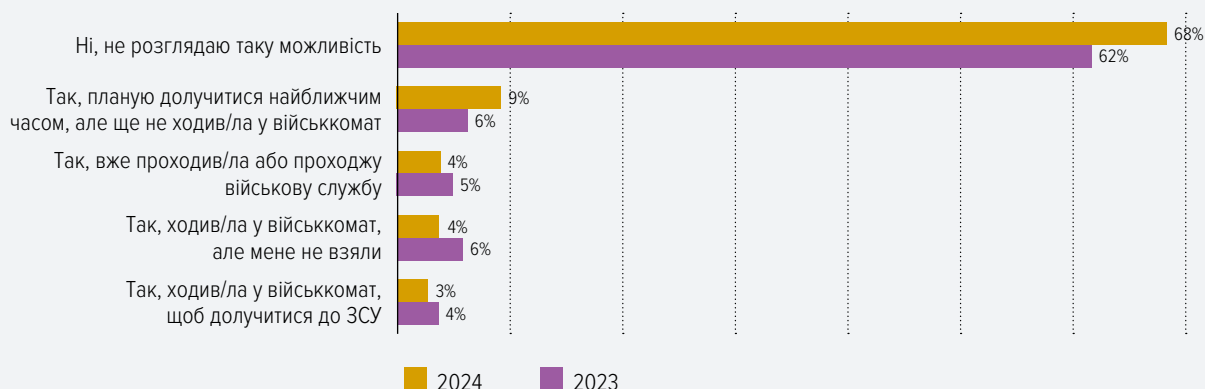
5.2.2. ДОЛУЧЕННЯ ДО ЗСУ

Більшість молодих людей не планують долучитися до Збройних Сил України: дві третини (68% у 2024 році проти 62% у 2023 році) не розглядають для себе такої можливості. Ця частка може охоплювати як тих, хто взагалі не планує долучитися, так і тих, хто не займає проактивної позиції, але готовий до мобілізації у разі потреби. За кордоном цей показник іще вищий – 75%.

Водночас частка тих, хто планує долучитися до ЗСУ найближчим часом, але ще не звертався до військкоматів (ТЦК), зросла з 6% до 9%.

Рис. 33.

Розподіл відповідей на запитання «Чи розглядаєте ви можливість долучитися до Збройних Сил України?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064; 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати один варіант відповіді.

Відповіді на запитання щодо планів долучитися до ЗСУ суттєво відрізняються залежно від статі. Серед жінок 88% не розглядають такої можливості (77% за кордоном), тоді як серед чоловіків цей показник становить 50% (71% за кордоном).

Таблиця 22.

Розподіл відповідей на запитання «Чи розглядаєте ви можливість долучитися до Збройних Сил України?», опитування молоді за кордоном

Чи розглядаєте ви можливість долучитися до Збройних Сил України?	За кордоном	
	2023	2024
Ні, не розглядаю таку можливість	77%	75%
Так, планую долучитися найближчим часом, але ще не ходив/ла	6%	5%
Так, ходив/ла у військкомат, але мене не взяли	1%	2%
Так, вже проходив/ла або проходжу військову службу	1%	1%
Так, ходив/ла у військкомат, щоб долучитися до ЗСУ	1%	1%

Примітка. 2023 р.: N = 405; 2024 р.: N = 436; можна було вибрати один варіант відповіді.

Водночас 35% молодих чоловіків або розглядають можливість вступити до лав ЗСУ, або вже робили такі спроби, або ж наразі проходять службу. Для порівняння, серед жінок таких 4%.

Таблиця 23.

Розподіл відповідей на запитання «Чи розглядаєте ви можливість долучитися до Збройних Сил України?», за статтю

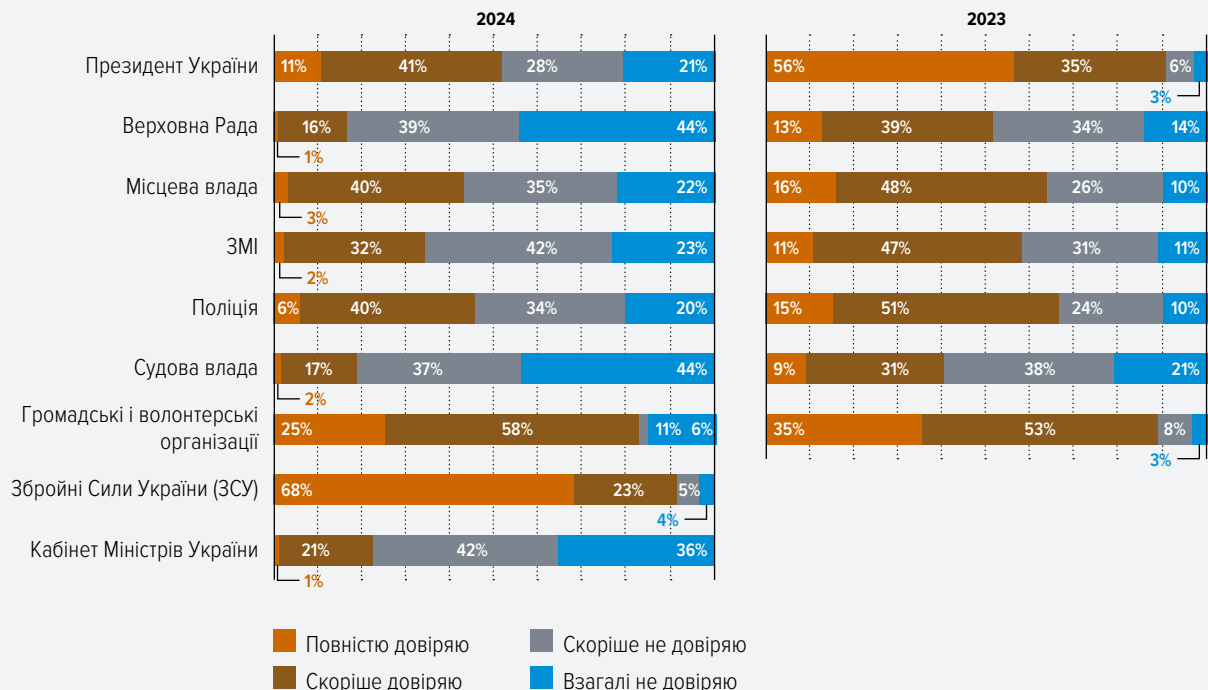
Чи розглядаєте ви можливість долучитися до Збройних Сил України?	В Україні				За кордоном	
	Чоловіки		Жінки		Чоловіки	Жінки
	2023	2024	2023	2024	2024	2024
Ні, не розглядаю таку можливість	41%	50%	83%	88%	71%	77%
Так, планую долучитися найближчим часом, але ще не ходив/ла	10%	16%	3%	2%	6%	5%
Так, ходив/ла у військкомат, але мене не взяли	11%	7%	1%	0,44%	2%	2%
Так, вже проходив/ла або проходжу військову службу	9%	7%	1%	1%	3%	0%
Так, ходив/ла у військкомат, щоб долучитися до ЗСУ	7%	5%	0,3%	1%	1%	0%

5.2.3. ДОВІРА ДО ІНСТИТУЦІЙ

У 2024 році спостерігається певне зниження довіри до громадських і волонтерських організацій: довіру до цих інституцій висловили 83% респондентів, тоді як 2023 року їм довіряли 88%. Найбільш помітним є падіння довіри до органів влади: до Президента України – з 91% у 2023 році до 52% у 2024 р., до Верховної Ради – з 52% до 16%, до місцевих органів влади – з 64% до 43%. У 2024 році до опитування вперше було додано Збройні Сили України та Кабінет Міністрів. Як і очікувалося, на третій рік війни рівень довіри до ЗСУ залишається найвищим – їм довіряють 91% респондентів.

Рис. 34.

Розподіл відповідей на запитання «Якою мірою довіряєте чи ні ви наступним інституціям?»

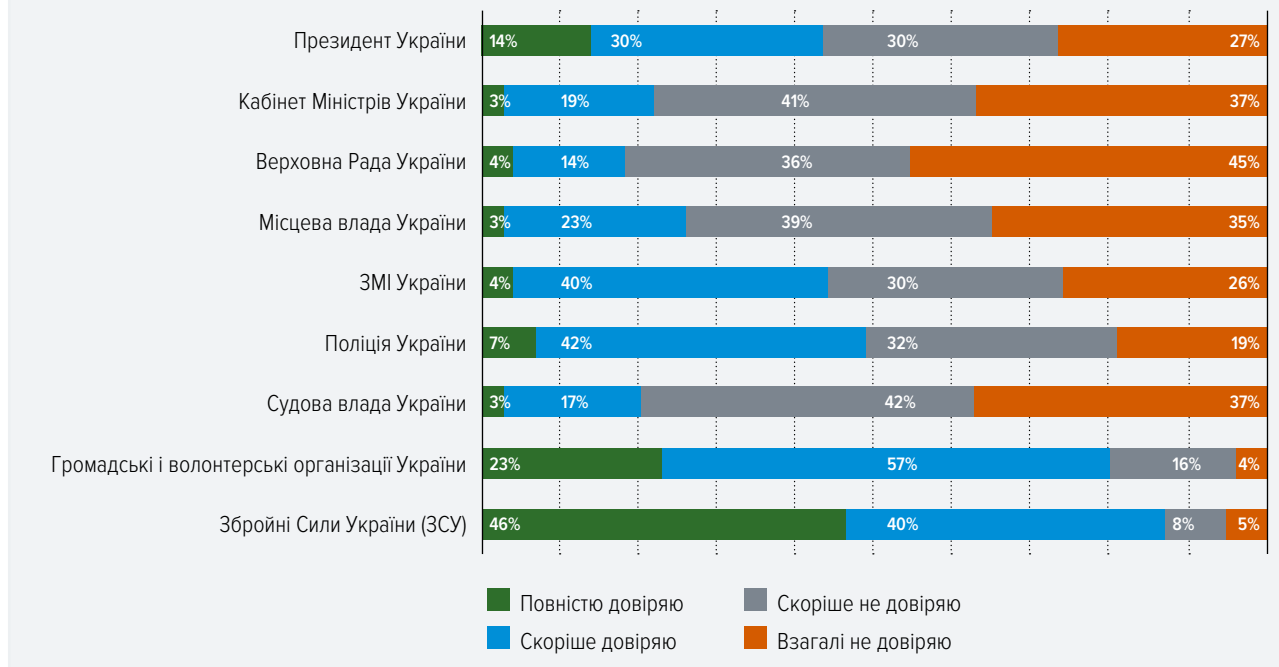
Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

Серед молоді за кордоном ЗСУ, громадські та волонтерські організації також користуються високою довірою: їм довіряють 86% та 80% відповідно. При цьому поліція та засоби масової інформації мають трохи вищий рівень довіри серед молоді за кордоном, ніж в Україні: 49% і 44% відповідно. Водночас

Президенту України довіряють 44% молодих українців за кордоном, місцевій владі – 24%, Кабміну – 22%, судовій владі – 20%, Верховній Раді – лише 17%.

Рис. 35.
Розподіл відповідей на запитання «Якою мірою довіряєте чи ні ви наступним інституціям?»

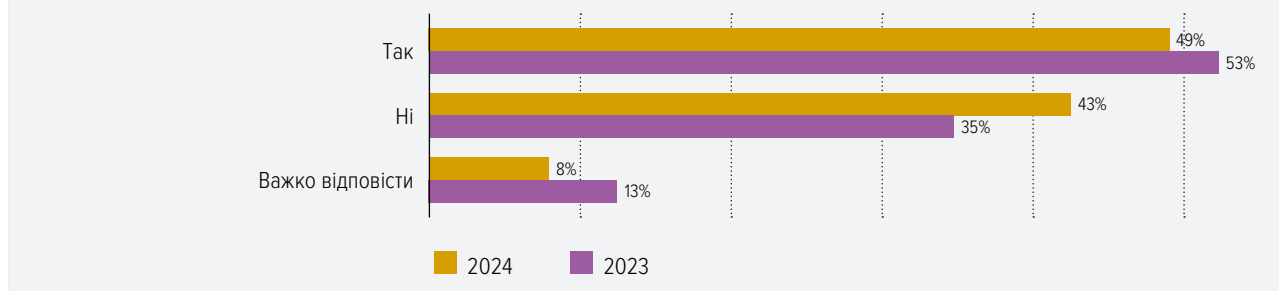
Примітка. 2024 р.: N = 436.

5.3. ПОІНФОРМОВАНІСТЬ І ЗАЛУЧЕННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ

Згідно з результатами опитування, 49% молодих людей знають, що таке молодіжний центр. Водночас 50% респондентів не впевнені, чи існує подібний центр або молодіжний простір у їхній громаді чи населеному пункті (у 2023 році таких було 46%). Лише 27% підтвердили, що в їхньому населеному пункті є такий заклад (у 2023 році про наявність молодіжного центру знали 24% опитаних), тоді як 23% заявили про відсутність таких закладів.

Переважна більшість опитаних (70%) підтримують ідею створення молодіжного центру або простору у своїй громаді.

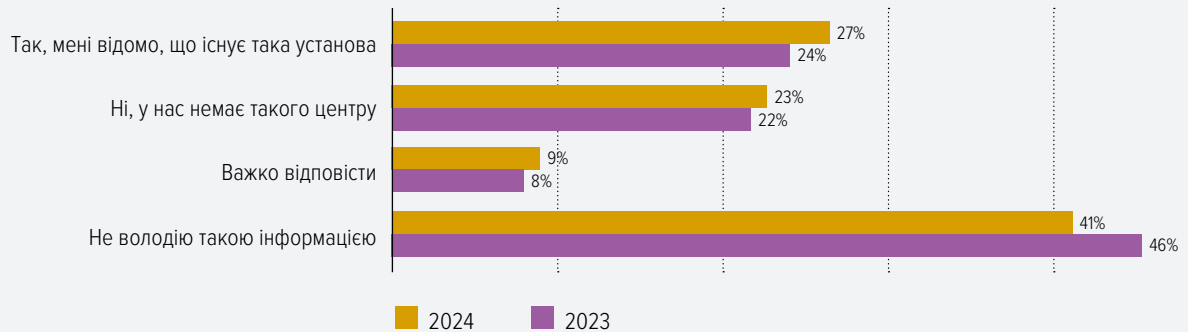
Рис. 36.
Розподіл відповідей на запитання «Чи знаєте ви, що таке молодіжний центр?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000.

Рис. 37.

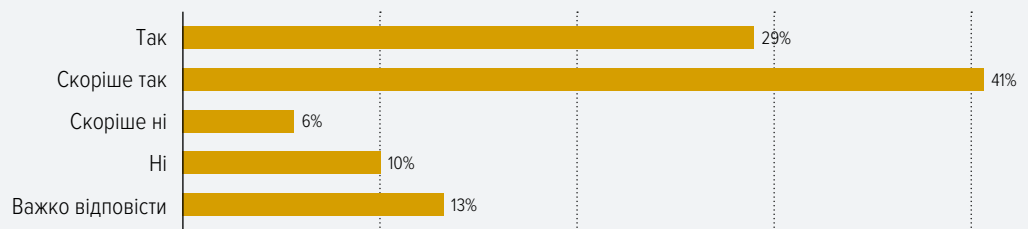
Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вашій громаді (населеному пункті) молодіжний центр (простір) – приміщення (простір), де надаються різні послуги для розвитку молоді (навчання, тренінги, проведення інших заходів)?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064; 2024 р.: N = 2000.

Рис. 38.

Розподіл відповідей на запитання «Чи хотіли б ви, щоб у вашій громаді відкрився молодіжний центр або молодіжний простір?»

Примітка. N = 2000 (2024 рік).

Серед молодих людей, які знають про існування молодіжного центру у своєму населеному пункті чи громаді, 26% його ще не відвідували, але планують, а 45% не відвідували і не планують (у 2023 році ці показники становили 26% і 38% відповідно). Водночас 26% відвідують або відвідували молодіжний центр (у 2023 році таких було 29%). Найбільше планують відвідати молодіжний центр молоді люди у віці 14–19 років (29%) та 20–24 роки (31%). Також помітно зросла зацікавленість у віковій групі 25–29 років – з 19% у 2023 до 28% у 2024 році.

Таблиця 24.

Розподіл відповідей на запитання «Чи відвідуєте ви молодіжний центр (простір)?»

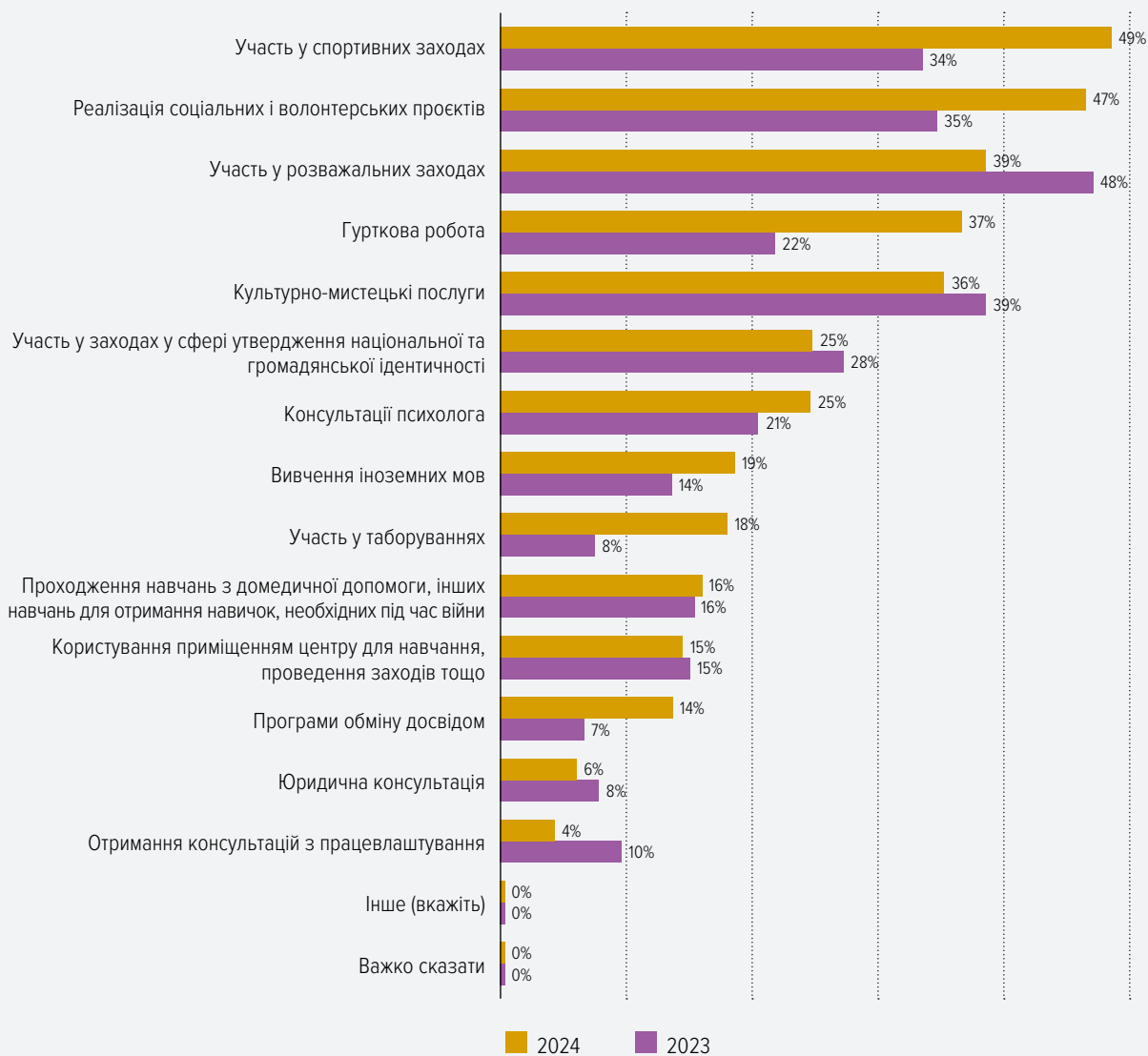
Чи відвідуєте ви молодіжний центр (простір)?	14–19 років		20–24 роки		25–29 років		30–34 роки		Загалом	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Ні, ніколи не відвідував і не планую	35%	25%	26%	50%	48%	42%	43%	57%	38%	45%
Ні, але планую	28%	29%	34%	31%	19%	28%	25%	19%	26%	26%
Так, відвідував, але припинив	7%	14%	9%	10%	12%	14%	6%	13%	9%	13%
Так, інколи відвідую	16%	19%	14%	5%	9%	13%	18%	5%	14%	10%
Так, часто відвідую	7%	7%	11%	4%	2%	1%	3%	3%	6%	3%
Важко відповісти	7%	6%	6%	1%	10%	3%	5%	3%	7%	3%

Серед тих, хто відвідує молодіжні центри (загалом 13% опитаних), найпопулярнішими послугами є участь у спортивних заходах (зростання з 34% у 2023 до 49% у 2024) та волонтерські проекти (зростання з 35% до 47%). Важливо зазначити, що різні молодіжні центри надають широкий спектр послуг, роблячи акцент на різних форматах, тому ці результати швидше відображають доступність певних послуг, ніж їх популярність серед відвідувачів.

Рис. 39.

Розподіл відповідей на запитання «Якими послугами в молодіжному центрі (просторі) ви користуєтеся / якою діяльністю займаєтеся?»

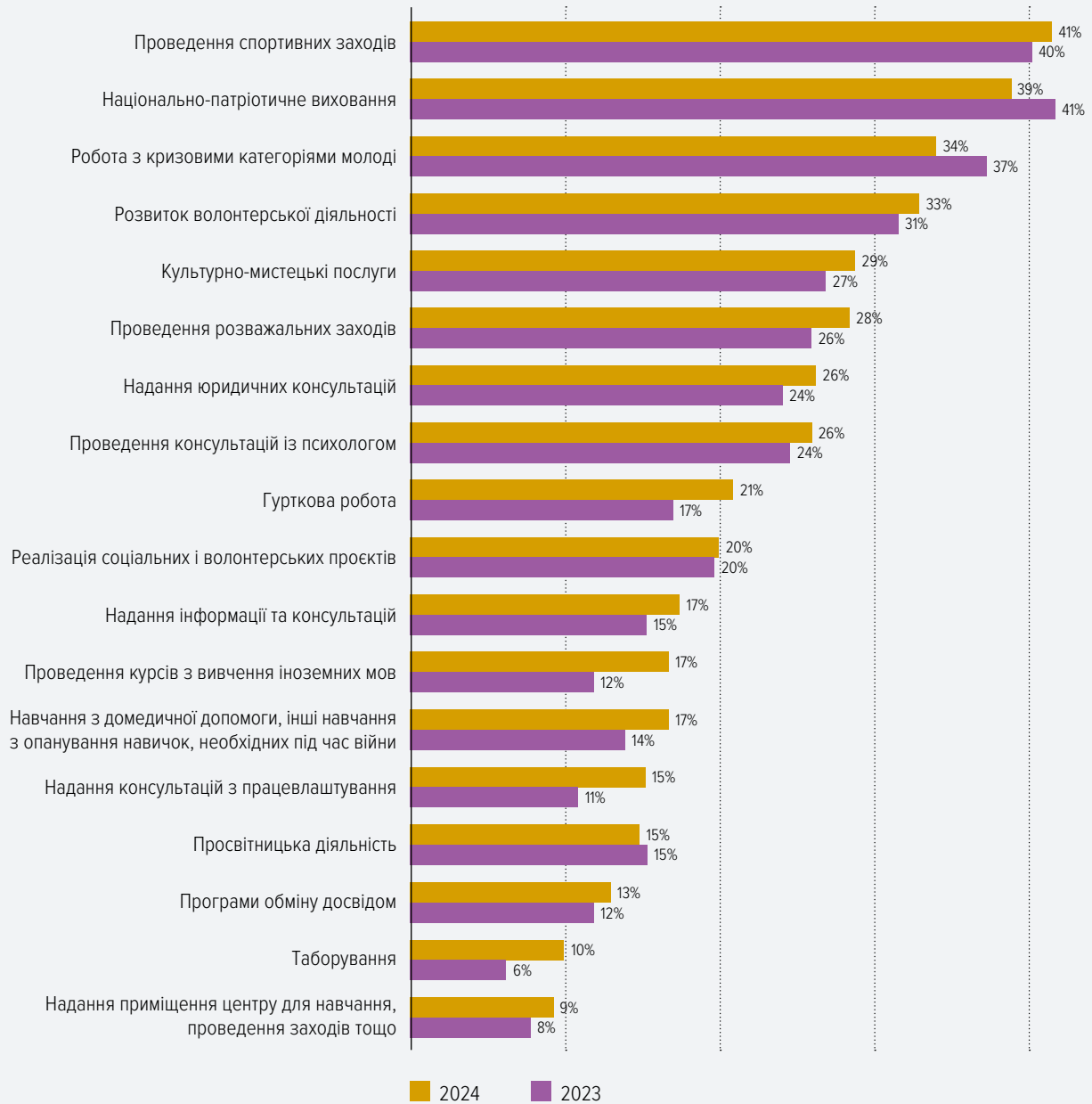
Примітка. 2023 р.: N = 100, 2024 р.: N = 70; можна було вибрати всі слушні відповіді.

Найбільш популярними послугами, які має надавати молодіжний центр (простір) під час війни, молодь вважає спортивні заходи і заходи з національно-патріотичного виховання, роботу з кризовими категоріями молоді. Також близько третини вважають за потрібне розвивати у таких закладах волонтерство та культурно-мистецькі послуги. Найменш цікавими для респондентів/ок виявилися такі послуги, як таборування та надання приміщень для навчання чи проведення заходів. Можливо, причина в тому, що такі послуги можуть зацікавити радше організаторів роботи з молоддю, ніж самих відвідувачів молодіжних заходів та активностей.

Рис. 40.

Розподіл відповідей на запитання «Які послуги для молоді, на вашу думку, має надавати молодіжний центр (простір) під час війни?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064; 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати всі слушні відповіді.

Фото: Юрій Вінніченко / ГО «Студентський клуб»

Розділ 6.

СПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ

6.1. РОЗУМІННЯ ВІДНОВЛЕННЯ І ПРІОРИТЕТНОСТІ РІЗНИХ СФЕР У КОНТЕКСТІ ВІДБУДОВИ

На ФГД більшість учасників/ць зазначали, що для них відновлення передусім асоціюється з фізичною відбудовою – реконструкцією будинків, доріг, освітніх та медичних закладів, а також енергетичної та комунальної інфраструктури. Оскільки багато учасників неодноразово наголошували на складнощах повсякденного життя та роботи через відключення електроенергії, сферу енергетики вважають однією з ключових у відбудові країни, не лише для молоді, але й для всього населення.

Крім того, респонденти вказували на необхідність відбудови економіки – відновлення роботи підприємств, створення нових робочих місць та сприятливих умов для розвитку малого бізнесу й підприємництва тощо.

У контексті безпосередньої відбудови фізичних об'єктів учасники наголошували, що бойові дії досі тривають, тож відбудовані будівлі можуть знову зазнати руйнувань. Тому важливою передумовою успішної відбудови молоді люди вважають припинення бойових дій. Зокрема, на це звертали увагу молоді ветеранки. Також учасники дискусій звертали увагу на важливість розмінування територій для забезпечення безпеки проживання, особливо у прифронтових та деокупованих населених пунктах.

Частина учасників/ць включають до поняття відновлення і «нематеріальні» аспекти – очищення влади від корупції, забезпечення прозорості та підзвітності державних органів. Молоді люди дещо скептично оцінюють здатність влади чесно реалізувати процеси відновлення та побороти корупцію. Цей аспект тісно пов'язують із євроінтеграційним курсом України, вважаючи подолання корупції однією з передумов успішної економічної відбудови.

Світ після війни буде готовий нам допомогти, зокрема й грошима. Наше завдання – взяти ці гроші і правильно використати, а не розкрасти. Бо імідж нашої корумпованої країни точно не буде допомагати, бо нам, скажімо так, будуть давати гроші під якесь відновлення (чоловік із інвалідністю).

[Перекладено з російської] Потрібно, щоб ми вже нарешті потрапили до Євросоюзу, щоб уже впровадили європейські закони, європейські стандарти. Щоб ми дотримувалися цих стандартів. Щоб не все залежало від наших хапуг, а вони мали миритися. Щоб стала прозорішою економіка (чоловік-ветеран).

Молоді люди згадували й індивідуальний рівень відновлення – психологічне відновлення людей, зокрема реабілітацію тих, хто повертається з фронту. Це свідчить, що молодь сприймає відновлення України у ширшому контексті, аніж просто фізична відбудова. Зокрема, ветерани наголошували на важливості реабілітації військових і їх реінтеграції в громаду із залученням членів родин, друзів та місцевої спільноти. Молодь вважає досвід, набутий під час бойових дій, важливим для безпеки країни, особливо в аспекті розвитку професійної армії.

На рівні громади важливою складовою відновлення, за думкою молоді, є соціальна згуртованість. Для молоді, яка живе у сільській місцевості, важливу роль відіграє культурний розвиток: критично важливими є створення зон відпочинку, культурних центрів (наприклад, молодіжних центрів).

6.2. ГОТОВНІСТЬ ДОЛУЧАТИСЯ ДО ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ

Молоді учасники/ці фокус-групових дискусій часто зазначали, що поки не брали участі у процесах відновлення і не знають, як можуть долучитися. Деякі зауважували, що, якби це передбачало фізичну участь у відновленні громади, вони почувалися би зайвими, оскільки вважають, що «нічого не вміють». Інші зазначали, що недостатньо поінформовані, оскільки дізнавалися про наміри з відновлення лише з вуличних опитувань, які проводилися місцевою владою задля з'ясування пріоритетів населення щодо заходів із відбудови.

Попри це учасники ФГД згадували про свій досвід громадської активності, зокрема волонтерство та донати. Деякі долучалися до різноманітних волонтерських активностей на кшталт висаджування дерев і прибирання територій, підтримки дітей, які втратили батьків через війну, тощо. Залучали молодь до такої діяльності недержавні організації, окремі волонтери та церква. Деякі молоді люди, які виїхали за кордон, волонтерили для військових, організовуючи збори та доставку необхідних речей, які важко придбати в Україні.

Учасники ФГД бачать роль молоді в процесах відновлення насамперед у поширенні інформації про події у громадах через соціальні мережі, оскільки молодь активно використовує цифрові канали комунікації. Дехто висловлював готовність брати участь в організаційній роботі та координувати процеси відбудови на місці. Крім того, молоді люди вважають за необхідне контролювати дії влади та витрачання коштів, адже корупція, на їхню думку, може негативно вплинути на відбудову. Окремі учасники також наголошували на пріоритетності відбудови шкіл і медичних закладів.

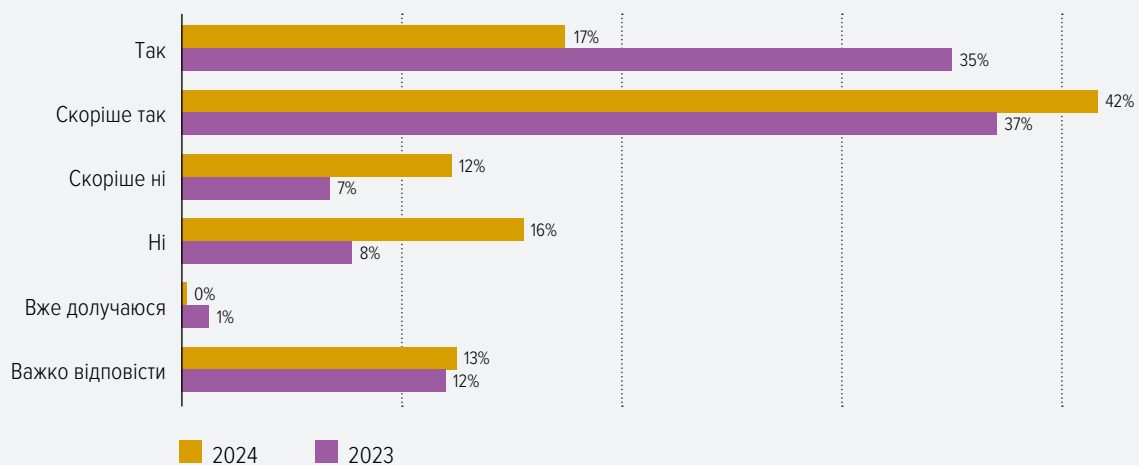
[Перекладено з російської] Я краще приїду і зроблю щось своїми руками – те, що потрібно. І організую командну роботу. Знайду людей, які вміють щось будувати, робити. У мене таких друзів чимало. Чим зможу – допоможу (жінка, яка виїхала за кордон).

У 2023 році 1% опитаних відповіли, що вже долучилися до процесів відновлення, однак у 2024 році таких респондентів було лише 0,4%. При цьому на пряме запитання про готовність особисто долучитися до процесу відновлення у своїй громаді ствердну відповідь цього року давали рідше: у 2023 році готових долучитися було 72%, а в 2024 році – 59%.

Суттєвих відмінностей за статтю чи за віковими групами не спостерігається.

Рис. 41.

Розподіл відповідей на запитання «Чи готові ви особисто долучитися до процесу відновлення у вашій громаді?»

Примітка. 2023 р.: N = 2064, 2024 р.: N = 2000; можна було вибрати один варіант відповіді.

Таблиця 25.

Розподіл відповідей на запитання «Чи готові ви особисто долучитися до процесу відновлення у вашій громаді?»

	14–19 років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки	Жінки	Чоловіки	Загалом
Так	18%	17%	18%	17%	17%	18%	17%
Скоріше так	40%	43%	40%	45%	43%	40%	42%
Скоріше ні	14%	11%	9%	14%	13%	13%	12%
Ні	15%	16%	17%	12%	15%	17%	16%
Вже долучаюся	0,8%	0,5%	0,3%	0,2%	0,5%	0,3%	0,4%
Важко відповісти	12%	13%	16%	11%	12%	12%	13%

За результатами опитування закордонна молодь, попри виїзд, зберігає значний потенціал для участі у відбудові країни. 70% заявили про готовність долучитися особисто. Хоча таких, які беруть участь, лише 0,2%.

Дослідження також показує, що важливою умовою залучення молоді є довіра до місцевої влади. Зокрема, молодь, яка довіряє або скоріше довіряє місцевій владі, виявляє суттєво вищу готовність долучитися до процесів відновлення у своїй громаді, ніж ті, хто не довіряє або скоріше не довіряє місцевій владі (готових долучитися до процесу відновлення – 70% проти 51% відповідно).

Таблиця 26.

Співвідношення відповідей на запитання «Чи готові ви особисто долучитися до процесу відновлення у вашій громаді?» та «Якою мірою довіряєте чи ні ви наступним інституціям: Місцева влада України»

Чи готові ви особисто долучитися до процесу відновлення у вашій громаді?	Якою мірою довіряєте чи ні ви наступним інституціям: Місцева влада України?		
	Повністю або частково довіряю	Скоріше / взагалі не довіряю	Загалом
Так / скоріше так	70%	51%	59%
Ні / скоріше ні	19%	34%	28%
Вже долучаюся	1%	0,2%	0,4%
Важко відповісти	10%	15%	13%

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

ВИСНОВКИ

ОЦІНКА ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ І ВТРАТ ВІД ВІЙНИ

79% молодих людей повідомили про втрати від війни за *останній рік* – це дещо менше, ніж у 2023 році (82%). Слід відзначити позитивну тенденцію: зменшення частки тих, хто вказав на зниження або втрату доходу, з 36% до 30%. Це свідчить про **адаптацію українського ринку праці до воєнних умов**: так, частка безробітних серед молоді знизилася з 11% до 9%, покращилося матеріальне самопочуття (частка тих, хто змушений економити на харчуванні або кому вистачає тільки на базові потреби, знизилася з 39% до 34%). Водночас, як і у 2023 році, у 2024 році кожного п'ятого турбує неможливість працевлаштування та/або втрата актуальності професії. На тлі незадоволення можливостями працевлаштування зростає привабливість підприємництва – з 34% до 37%.

Разом з тим гострота втрат від війни збільшилась:

- ✓ частка тих, хто повідомив про **смерть друзів або членів сім'ї, зросла з 14% до 28%**;
- ✓ частка тих, хто повідомив про **розрив стосунків із друзями або членами сім'ї, зросла з 18% до 27%**, що свідчить про значне руйнування соціальних зв'язків;
- ✓ частка тих, у кого в сім'ї є **мобілізовані, зросла з 9% до 21%**.

На жаль, попри певну матеріальну адаптацію до воєнного стану, проблема психічного здоров'я не послабилася: **28% респондентів повідомили про погіршення психічного здоров'я** внаслідок війни, і цей показник не змінився з 2023 року. Водночас позитивною тенденцією є зростання готовності отримати безкоштовну психологічну допомогу: по неї звернулися би 34% молодих людей, тоді як у 2023 році таких було 28%. Тобто можна констатувати, що звернення по психологічну допомогу вже не є настільки стигматизованим; також, можливо, причина такої зміни в тому, що за триваліший період від початку повномасштабного вторгнення прояви стресу, тривоги й травми накопичилися настільки, що дедалі більше молодих людей відчують готовність звернутися по психологічну допомогу.

Через повернення біженців та зниження інтенсивності міграційних процесів знизилась частка тих, **хто переживає розлуку з сім'єю (з 18% до 14%) і труднощі переміщення в інші населені пункти (з 16% до 13%)**. Водночас частка ВПО серед молоді за рік не змінилася і становить 18%, тому зниження поширеності даної проблеми за рік пояснюється або адаптацією до життя в новому місці, або переїздом до близьких людей чи в добре знайомі населені пункти.

Зросла поширеність **травм, пов'язаних з воєнними діями (показник зріс із 6% до 9%), втрати (з 5% до 8%) чи пошкодження житла (з 6% до 8%)** унаслідок війни.

Подібні тенденції спостерігаються і в оцінці втрат молодими людьми, які виїхали за кордон. Основна відмінність між цими двома аудиторіями полягає в тому, що **молодь за кордоном більш ніж удвічі частіше серед втрат від війни вказує на проблеми психологічного здоров'я: цю відповідь обрали 68%** (проти 65% в 2023 р.). Можливими причинами, окрім розлуки з сім'єю (67%), можна вважати втрату соціальних зв'язків, складнощі з інтеграцією, відчуття провини і ізоляцію.

Загальне погіршення суспільних настроїв у 2024 році відобразилось і на настроях молоді. Зафіксовано такі зміни:

- ✓ **Зниження довіри до всіх інституцій, зокрема державних (крім ЗСУ):** від Президента (з 91% у 2023 до 52% у 2024) до Верховної Ради (з 52% до 16%) та судової влади (з 40% до 17%). Водночас на третій рік війни з боку РФ довіра до ЗСУ є найвищою (91%³⁰, серед молоді за кордоном – 86%). Крім ЗСУ, серед державних інституцій відносно високою довірою користуються поліція (46%) і місцева влада (43%). Знизилась довіра до громадських і волонтерських організацій (з 88% до 83%) та ЗМІ (з 56% до 34%). Показники довіри серед молоді за кордоном знизилися ще більше.
- ✓ **Зниження частки тих, хто не бажає виїжджати з України,** – з 66% до 58%. Тож якщо воєнна ситуація не покращиться, вплив біженців може знову зрости. Значною мірою причина в тому, що багато хто хоче виїхати на деякий час, поки не закінчиться війна. Утім, водночас відіграє роль і незадоволення політичною ситуацією в Україні: серед тих, хто бажає емігрувати, 20% мотивують це відсутністю демократії і законності, тоді як раніше таку підставу називали тільки 8%.
- ✓ **Зниження частки українців, які планують повернутись в Україну,** – з 66% до 32%. Це можна пояснити низкою чинників, зокрема: поверненням частини біженців в Україну, затяжними воєнними діями і подальшою окупацією частини територій, активізацією мобілізаційної кампанії щодо чоловіків, втратою житла і майна та облаштуванням свого побуту за кордоном.
- ✓ **Підвищення нетолерантності до вразливих груп:** колишніх засуджених (з 44% до 49%), ромів (з 35% до 40%), ЛГБТК+ (з 28% до 33%), ЛЖВ (з 20% до 26%).
- ✓ **Зростання дискримінації:** упродовж року частка тих, хто зазнав дискримінації щодо себе, зросла з 10% до 14% (найчастіше через вік та російську мову). За кордоном молодь частіше повідомляє про прояви дискримінації щодо себе та інших, вочевидь, через зіткнення з «чужим» середовищем. 25% заявили про дискримінацію за національною або етнічною ознакою.

Водночас зростання нетолерантності й дискримінації не призвело до зростання в Україні насильства за дискримінаційними ознаками: частка тих, хто зазнав такого насильства, навіть знизилася – з 7% до 5%. Водночас занепокоєння викликають повідомлення про насильство через національну або етнічну належність за кордоном (9% щодо себе та 13% щодо інших осіб).

Попри погіршення суспільних настроїв, **суттєво зросла волонтерська активність молоді:** якщо у 2023 році волонтерством займалися 42% молоді, то у 2024 ця частка зросла до 51%. В основному йдеться про таку активність, як збори коштів для ЗСУ, що, найімовірніше, пояснюється збільшенням кількості військових у ближньому колі респондентів. Водночас спостерігається позитивна тенденція зростання інтересу до невійськового волонтерства: допомоги ВПО і біженцям (з 20% у 2023 до 23% у 2024 роках), збору коштів на інші, невійськові, благодійні цілі (з 17% до 23%), організації та збору гуманітарної допомоги (з 15% до 18%), допомоги нужденним (з 13% до 18%). Це досить унікальна ситуація для України: попри погіршення настроїв, зростає громадська активність, тож перед українським суспільством стоїть завдання реалізувати цей потенціал і зберегти його в післявоєнний період.

Попри розширення волонтерської активності молоді у 2024 році знизився рівень її **інституціоналізації:** знизилася обізнаність щодо можливостей участі в ухваленні рішень на рівні громади, щодо існування дитячих і молодіжних громадських організацій в Україні та їхньої діяльності, скоротилася участь у політичних організаціях та молодіжних центрах (з 20% до 13%). Разом із тим відвідувачі молодіжних центрів стали більш активними: вони частіше користуються послугами участі у спортивних заходах (зростання з 34% у 2023 р. до 49% у 2024 р.) і реалізації волонтерських проєктів (з 35% до 47%). У молодіжних радах беруть участь лише 2% молоді.

Прикметно, що **волонтерська активність зросла і серед біженців за кордоном** – з 44% до 50%, і це попри зниження бажання повертатись. Долучитися до різних видів діяльності бажають 85% (показник не змінився з 2023 р.), тож і серед біженців наявний нереалізований волонтерський потенціал.

³⁰ У попередній хвилі таке запитання не ставили.

Загалом попри погіршення суспільних настроїв **як в Україні, так і за кордоном українська молодь і надалі об'єднана навколо спільних цінностей**, які викристалізувалися внаслідок повномасштабного вторгнення. Ідеться про такі ціннісні орієнтири:

- ✓ **Зовнішньополітичні орієнтири:** 83% підтримують вступ до ЄС (порівняно з 84% у 2023 році), а 77% – до НАТО (80% у 2023 році). Показники серед української молоді за кордоном відрізняються несуттєво.
- ✓ **Цінність територіальної єдності:** 71% респондентів не погоджуються віддати території, окуповані на момент опитування, заради миру, на такі компроміси готові лише 14%. Серед молоді, яка проживає за кордоном, 65% проти поступок, а 22% підтримують ідею віддати території. Водночас у 2023 р. це співвідношення становило 86% проти 3% – попри прагнення до територіальної єдності виснаження від війни спонукає погоджуватися на поступки.
- ✓ **Цінність атрибутів національної ідентичності:** 52% респондентів повідомили про зростання важливості для них споживання українського контенту, по 47% заявили те саме про спілкування українською мовою та знання і шанування історії України, 45% – про купівлю товарів і послуг українського виробництва. Про зростання частоти відповідних практик звітують і біженці за кордоном. Повний бойкот російського культурного простору й надалі підтримує більшість опитаних (72% з 2023 року, без змін). Частка тих, хто надає перевагу спілкуванню українською мовою з друзями, зростає з 56% у 2023 р. до 60% у 2024 р., на роботі або у навчанні – з 63% до 69%, у сім'ї – з 58% до 60%. Разом із тим серед молоді за кордоном дещо збільшилася частка російськомовних, можливо, за рахунок збільшення кількості вихідців з Києва та Харківської області.

ПРАГНЕННЯ ТА ТУРБОТИ

Як і в 2023 році, молодь найбільше турбують проблеми виживання: **здоров'я (42% проти 50% у 2023 р.), брак грошей (31%, без змін), фізична безпека (26%, без змін), психічне здоров'я (25% проти 22% у 2023 р.)**. Можна припустити, що, попри деяке зростання актуальності психічного здоров'я, вплив шоку від війни на фізичне здоров'я зменшився. Також це може свідчити про успіхи у відновленні медичної інфраструктури.

На фоні зменшення стурбованості здоров'ям та покращення матеріального самопочуття зростає стурбованість через незадоволені потреби вищого рівня³¹. Зокрема, молоді люди частіше згадували про **неможливість самореалізації (зростання показника з 19% до 23%) та брак вільного часу (зростання з 16% до 26%)**.

Внаслідок активізації мобілізаційної кампанії зростає **стурбованість військовим обов'язком (з 7% до 20%), а стурбованість проблемами працевлаштування залишилась на минулорічному рівні (18%)**.

Поруч із базовими прагненнями до сімейного щастя (67%) і здоров'я (60%) для молоді дещо **зростає актуальність потреб вищого рівня – у свободі й незалежності (з 52% до 56%) та самореалізації (з 49% до 52%)**.

Водночас непокоїть **зниження (з 37% до 33%) прагнення принести користь своїй країні**, що, ймовірно, пояснюється погіршенням суспільних настроїв, адже, як зазначалось вище, в реальності громадська активність молоді підвищилась.

Серед молоді за кордоном спостерігаються схожі тенденції, але прагнення принести користь своїй країні знизилось ще більше – з 57% до 30%. Знову ж таки, як зазначалось вище, в реальності громадська активність біженців підвищилась, і це зниження, ймовірно, пояснюється погіршенням суспільних настроїв та стигматизацією біженців в Україні.

³¹ Згідно з теоретичними підходами до визначення пріоритетності потреб людини (наприклад, А. Маслоу), базовими потребами вважаються їжа, безпека і фізіологічні потреби, тоді як потребами вищого рівня є самореалізація і творчість.

ЧИННИКИ СТАБІЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Основними чинниками стабілізації для української молоді є:

- ✓ **покращення матеріального самопочуття**, адаптація ринку праці до воєнних умов;
- ✓ **зростання волонтерської активності** молоді як в Україні, так і за кордоном;
- ✓ **єдність у політичних цінностях**: орієнтація на вступ в ЄС і НАТО, прагнення до територіальної цілісності України;
- ✓ **важливість атрибутів національної ідентичності**: зростання важливості споживання українського контенту, спілкування українською мовою, купівлі товарів і послуг українського виробництва.

Отже, основними чинниками дестабілізації для української молоді є:

- ✓ **зростання нетолерантності, конфліктів, розриву стосунків, дискримінації** (тригерними темами є перебування за кордоном, ухилення від мобілізації, російська мова та культура, належність до вразливих груп – колишніх засуджених, ромів, ЛГБТІК+, ЛЖВ);
- ✓ збереження тенденції до **погіршення психічного здоров'я**;
- ✓ **погіршення суспільних настроїв, зниження довіри** до всіх інституцій, крім ЗСУ;
- ✓ **посилення еміграційних настроїв** серед молоді в Україні і небажання повертатись серед молоді за кордоном.

РОЛЬ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ

Опитування показують, що молодь, попри значний потенціал, майже не залучена до процесів відбудови та відновлення. І слід враховувати, що цей потенціал поступово згасає: простежується чітка кореляція між падінням довіри до місцевої влади та зниженням готовності особисто брати участь у відновленні своїх громад (з 72% у 2023 році до 59% у 2024 році). Водночас молодь, яка перебуває за кордоном, демонструє високий рівень готовності долучитися до відбудови країни, причому 70% респондентів повідомили про бажання взяти участь особисто.

Під час фокус-групових дискусій більшість учасників/ць зазначали, що для них відновлення – це фізична відбудова будинків, доріг, освітніх і медичних закладів, а також енергетичної та комунальної інфраструктури. У нематеріальному плані це зміна влади чи очищення її від корупції, відновлення можливостей для працевлаштування, відновлення соціальних зв'язків і згуртованості у громадах.

Водночас у 2024 році лише третина опитаної молоді (32%) відчуває, що може особисто впливати на зміни у своїй громаді, натомість понад половина (58%) цього не відчуває. На момент опитування 59% висловлювали бажання долучитися до відбудови та відновлення у своїй громаді, але лише 0,4% мали такий досвід.

Як зазначалось вище, попри зниження бажання брати участь у процесах відновлення у 2024 році волонтерська активність молоді зростає. При цьому зберігається проблема інституціоналізації волонтерського потенціалу молоді, а також подолання недовіри до державних інституцій, які мають координувати процес відбудови та відновлення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

У 2023 році за результатами дослідження було рекомендовано пріоритетизувати напрямки модернізації системи охорони здоров'я та освітньо-економічні ініціативи. Ці рекомендації залишаються актуальними, однак дослідження 2024 року свідчить про необхідність посилення комунікаційних зусиль для підтримки соціальної згуртованості, протидії дискримінації та конфліктам, інституціоналізації волонтерського потенціалу молоді, підвищення прозорості роботи та зниження недовіри до державних інституцій.

Рекомендації щодо кожного з цих аспектів викладено нижче. У комунікаційному супроводі всіх заходів рекомендується активно використовувати платформи соціальних мереж, – зокрема найбільш популярні сьогодні серед молоді інформаційні канали: Telegram, Youtube, Instagram та Facebook. Крім того, для інформування і залучення молодих людей можна звертатися й до закладів освіти, налагоджувати з ними партнерства.

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

1. Підтримка ініціатив з покращення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПП) з фокусом на молодь, як в Україні, так і за кордоном.
2. Підвищення доступності безкоштовних послуг з ПЗПП для молоді (зокрема, онлайн), забезпечення доступу до україномовних психологів за кордоном, зокрема дитячих психологів.
3. Підтримка ініціатив з **просвітницької роботи щодо психічного здоров'я загалом, впливу повномасштабної війни на нього та засобів його підтримки, а також щодо шкоди від попереджень через проблеми із психічним здоров'ям** (зокрема, серед чоловіків).
4. Підвищення доступності медичного обслуговування та ліків, підвищення якості медико-соціальної експертизи для молоді з інвалідністю та ветеранів.
5. Підвищення доступності укриттів для осіб із інвалідністю.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ МОЖЛИВОСТЕЙ НАВЧАННЯ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

1. Підтримка ініціатив з перекваліфікації і зайнятості молоді в Україні, спрямованих на молодь як в Україні, так і за кордоном.
2. Залучення молоді до ухвалення рішень щодо розвитку професійної, фахової та вищої освіти, розвитку ринку праці та підприємництва.
3. Посилення спроможності центрів зайнятості у працевлаштуванні молоді, зокрема після військової служби.
4. Врегулювання питань подвійного оподаткування для осіб, які продовжують працювати в Україні з-за кордону.
5. Розвиток ініціатив дистанційної освіти та працевлаштування в Україні.

ПІДВИЩЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ З ПРАВ МОЛОДІ, ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

1. Підтримка комунікаційних кампаній з виявлення нетолерантності й дискримінації та протидії їм.
2. Належне реагування на державному рівні на випадки дискримінації.
3. Розвиток програм міжнаціонального діалогу всередині країни, зокрема спрямованих на ромську спільноту.
4. Розвиток ініціатив з доступності, спрямованих на молодь із інвалідністю та ветеранів.

ПОВЕРНЕННЯ МОЛОДІ З-ЗА КОРДОНУ

1. Підтримка офіційних програм / форматів для діалогу з молоддю за кордоном.
2. Підтримка спільних ініціатив молоді в Україні та за кордоном.
3. Підтримка комунікаційних ініціатив, спрямованих на висвітлення цінності біженців та діаспори для України, можливостей в Україні для молоді, яка повертається.
4. Налагодження комунікації із українцями закордоном через асоціації та громадські організації, які створені та підтримуються українцями в країнах їхнього перебування.
5. Подальший моніторинг настроїв і потреб молоді за кордоном.
6. Започаткування державної програми повернення з-за кордону, спрямованої на молодь, особливо з тимчасово окупованих територій та регіонів, постраждалих від воєнних дій.
7. Врегулювання питань постановки на консульський та військовий облік за кордоном онлайн.

ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ, ГРОМАДСЬКОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ВОЛОНТЕРСТВА

1. Посилення інституційної підтримки молодіжної інфраструктури, зокрема молодіжних центрів, молодіжних рад і організацій громадського суспільства. Серед активностей, потенційно найцікавіших для молоді, – мирні зібрання, акції та обговорення конкретних питань і участь у процесах відновлення та відбудови.
2. Фінансування проєктів, що розробляються і впроваджуються молодими людьми.
3. Підтримка розвитку наявних і створення нових механізмів / форматів діалогу між молоддю і владою на всіх рівнях задля забезпечення участі і посилення довіри.
4. Підтримка ініціатив щодо впливу на владу всіх рівнів для забезпечення повноцінної участі молоді в ухваленні рішень і подолання бар'єрів до такої участі, зокрема у процесах відновлення.
5. Підтримка комунікації, спрямованої на роз'яснення суті процесів відновлення, його напрямків і можливостей долучення до нього для молоді.
6. Створення програм залучення молоді за кордоном до процесу відбудови та відновлення.

Додаток 1.

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ

Дослідження відповідає стандартам науково-дослідницької діяльності, розробленим ICC/ESOMAR³². Зокрема, участь в інтерв'ю, як і їх аудіо- та відеозапис під час ГІ та ФГД, були добровільними для учасниць і учасників та здійснювалися за їх поінформованою згодою. У ФГД, які проводилися онлайн, опитувані могли брати участь із вимкненою камерою та з використанням псевдоніму в підписі профілю під час включення. Жодна особиста інформація не збиралася, за винятком імені та номера телефону, наданих з метою контролю; ця інформація зберігатиметься окремо від даних і буде видалена через 3 місяці після завершення проєкту.

У разі повітряної тривоги інтерв'юери/ки не працювали. Якщо повітряна тривога починалася під час інтерв'ю, респондентів/ок просили перейти в укриття та продовжити інтерв'ю там (якщо при цьому є можливість забезпечити приватність). Якщо респондент/ка відмовлялися, інтерв'юер/ка переходили в укриття самі й запитували респондентів/ок, коли можна продовжити інтерв'ю. Під час комендантської години інтерв'ю не проводилися. Інтерв'юери/ки завжди мали при собі паспорт, сертифікат і лист від Info Sapiens про мету опитування.

³² Джерело: <https://esomar.org/uploads/attachments/ckqtawvjq00uukdtrhst5sk9u-icesomar-international-code-english.pdf>

2024

ВПЛИВ ВІЙНИ НА МОЛОДЬ В УКРАЇНІ

ДОСЛІДЖЕННЯ

Фото: Богдана Капіца / ГО «ІнСорс»